

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

RUANDA SOYKIRIMININ EKONOMİ POLİTİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE DÜZLER

OCAK 2020

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

RUANDA SOYKIRIMININ EKONOMİ POLİTİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE DÜZLER

**DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET KAVAS**

OCAK 2020

İMZA SAYFASI

Gamze DÜZLER tarafından hazırlanan 'Ruanda Soykırımının Ekonomi Politigi' başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

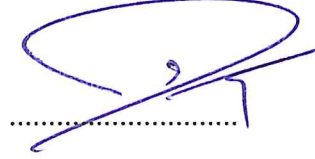
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

[Prof. Dr., Ahmet KAVAS]

Kurumu: İstanbul Medeniyeti Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

[Doç. Dr., Ayşe Sıla ÇEHRELİ]

Kurumu: Marmara Üniversitesi

[Dr., Mayada KAMAL ELDEEN]

Kurumu: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

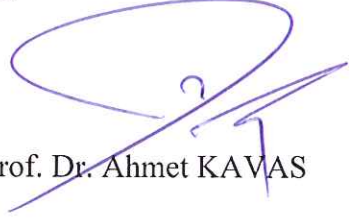
Tez Savunma Tarihi: 30/01/2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Gamze DÜZLER

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

ÖNSÖZ

Bu çalışmada doğu Afrika’da yer alan Ruanda’da 1994 yılında gerçekleşen soykırım ekonomi politik açıdan ele alınmıştır. Ruanda soykırımı ile ilgili yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak etnik kimlik ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü operasyonu bağlamında incelenmiştir. Hazırlanan bu çalışma ile Ruanda soykırımında etkili olan ekonomi politik nedenlere değinilmesi amaçlanmıştır.

Öncelikli olarak, Afrika alanındaki engin bilgisi ve tecrübesi ile bizleri yönlendiren ve öğrencilerine olan içten yaklaşımıyla bizlerin motivasyonunun güçlenmesine imkân tanıyan danışman hocam Büyükelçi Prof. Dr. Ahmet KAVAS’a desteği için şükran borçluyum.

Lisans eğitimimde almış olduğum “İnsan Hakları” dersinde Ruanda’yı daha yakından tanımamı sağlayarak yüksek lisansta Ruanda üzerine çalışmak üzere bana ilham vermiş olan samimiyeti ile desteğini her zaman hissettiren Doç. Dr. Ayşe Sıla ÇEHRELİ’ye teşekkürü borç bilirim. Akademinin zorlu yolculuğuna giderken tez sürecinde yapmış olduğu rehberlik ve yardım ile beni geliştiren, lisansüstü eğitimimin başından beri beni destekleyen ve katkı sağlayan İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler anabilim dalında görev alan tüm öğretim üyelerine de teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçteki katkılarından dolayı Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğretim üyesi Mayada KAMAL ALDEEN’e de teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, eğitim-öğretim hayatım boyunca bana en büyük desteği sunan, eğitimim konusunda beni her zaman destekleyerek fedakarlıklarıyla her daim yanımda olan aileme, lisansüstü eğitimim ve tez yazım sürecinde beni her daim destekleyen ve görüşleriyle çalışmamın tamamlanmasına katkı sağlayan Hasan AYDIN’a ve tamamının ismi belirtemesem de tez yazım sürecimde motivasyonum konusunda destekleyen arkadaşlarıma sundukları katkı ve desteklerden ötürü teşekkür ederim.

Gamze DÜZLER

İstanbul 2020

ÖZET

RUANDA SOYKIRIMININ EKONOMİ POLİTİĞİ

Düzler, Gamze

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Kavas

Ocak 2020. 102 Sayfa.

Afrika kıtası uzun yıllar Avrupa devletleri tarafından sömürge altında tutulmuştur. Küçük Orta Afrika ülkesi Ruanda'nın sömürge yönetimiyle tanışması Berlin Konferansı'nda Afrika topraklarının Avrupa ülkeleri arasında paylaşılması ile gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan Almanya'nın yenik ayrılması sonrası, Alman sömürgelerinin Ruanda'yı da içeren bir kısmı Belçika'ya devredilmiş ve 1962 yılında bağımsız hale gelene kadar sömürge altında kalmıştır. Sömürgeci devletlerin doğrudan ya da dolaylı yönetimleri boyunca Ruanda'da uygulanan ve sömürge devletlerinin çıkarları doğrultusunda belirlenen politikalar Ruanda toplumunda büyük değişimlere neden olmuştur. Ülkede bulunan iki grup arasındaki farklılıklar sömürge yönetimleri boyunca güçlendirilmiş ve resmi hale getirilmiştir. Ruanda soykırımı temelde iki grup arasındaki çatışmalardan doğan bir soykırım olsa da aynı gruba mensup kişilerin de birbirlerini öldürmesi meselenin yalnızca etnik kökenli olmadığını göstermektedir. Ruanda soykırımında ırk temelli nedenlerden farklı olarak ülkenin içinde bulunduğu ve soykırımı tetikleyen ekonomi politik durum da etkili olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Afrika, Ruanda, Soykırım, Ekonomi Politik, İç Savaş

ABSTRACT

THE POLITICAL ECONOMY OF RWANDAN GENOCIDE

Düzler, Gamze

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet Kavas

January 2020. 102 Pages.

The African continent has been under colonial rule for many years by European states. The entrance colonial powers to Rwanda, the small Central African country, took place at the Berlin Conference with the division of African lands among European countries. After Germany's defeat in World War I some of the German colonies, including Rwanda, have been transferred to Belgium and remained under colonial rule until it became independent in 1962. Policies, implemented in Rwanda during the direct or indirect rule of the colonial states which were determined in the interests of them, have led to major changes in Rwandan society. The differences between the two groups in the country have been strengthened and formalized throughout their colonial rule. Although the Rwandan genocide is basically a genocide between two groups, the fact that the members of the same group killed each other shows that its reason was not just about ethnic origin. Rwandan genocide has occurred not only by ethnic conflict but also by the economic political situation that triggered the genocide.

Key Words: Africa, Rwanda, Genocide, Political Economy, Civil War

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Gamze DÜZLER

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 16.05.1991, İstanbul

Elektronik Posta: gamze.duzler@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Marmara Üniversitesi, Kamu Yönetimi (Fransızca)	2014
	Anadolu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler	2015
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2020

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2017-Devam etmekte	Türk Kızılay	Teknik Uzman

YABANCI DİLLER

İngilizce (İleri)

Fransızca (Orta)

İÇİNDEKİLER

İMZA SAYFASI.....	
BİLDİRİM	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
İÇİNDEKİLER	vi
RESİMLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	xi
ZAMAN ÇİZELGESİ	xii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

1.RUANDA TARİHİ.....	5
1.1 KRALLIK DÖNEMİ	6
1.2 SÖMÜRGE DÖNEMİ	9
1.2.1 Alman Sömürge Dönemi	9
1.2.2 Belçika Sömürge Dönemi	11
1.3 BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ	15
1.3.1 Bağımsızlığa Giden Süreç.....	18
1.3.2 Birinci Cumhuriyet Dönemi.....	20
1.3.3 İkinci Cumhuriyet Dönemi.....	22

BÖLÜM II

2. SOYKIRIM DÖNEMİ.....	25
2.1 SOYKIRIMA GİDEN SÜREÇ	25
2.1.1 Hutu Sosyal Devrimi	26
2.1.2 Ruanda Silahlı Kuvvetleri ve Ruanda Yurtsever Cephesi Çatışması 27	
2.1.2.1 Ruanda Yurtsever Cephesinin Ortaya Çıkışı.....	27
2.1.2.2 Ruanda Yurtsever Cephesinin Ruanda'yı İşgali.....	28
2.1.3 Arusha Barış Antlaşması.....	30

2.1.4	UNAMIR.....	32
2.2	SOYKIRIMIN BAŞLANGICI VE YAYILMASI	33
2.2.1	Habyarimana'nın Uçağının Düşürülmesi	33
2.2.2	Ordunun Katliamları.....	36
2.2.3	Medyanın Rolü	38
2.2.4	Kilisenin Rolü	40
2.3	SOYKIRIMIN BİLANÇOSU.....	41
2.4	SOYKIRIM VE DİĞER ÜLKELER.....	42
BÖLÜM III		
3.	SOYKIRIMIN EKONOMİ POLİTİĞİ	45
3.1	SOYKIRIM ÖNCESİ ÜLKENİN SOSYOEKONOMİK DURUMU ...	46
3.2	KALKINMA YARDIMLARI	50
3.3	EKONOMİK DURUM	53
3.4	TARIM VE RUANDA	59
3.5	MALTHUS NÜFUS TEOREMİ VE RUANDA	61
	SONUÇ	67
	KAYNAKÇA.....	71
	EKLER.....	79

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Ruanda Haritası	5
Resim 2. Afrika'nın Avrupalı Devletler Arasında Paylaşımı	9
Resim 3. Sömürge Dönemine Ait Kimlik Kartı	13

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yıllara Göre Net Resmi Yardımlar	52
Tablo 2. Askeri Harcamalar ve Silah İthalatı Tablosu	56
Tablo 3. 1994 Yılında Öldürülen Kişilerin Özellikleri	65

EKLER

Ek- 1. Roméo Dallaire'in Birleşmiş Milletlerden Destek Talebi 79

Ek- 2. Soykırımın Portresi: Fotoğraf Sergisi 81

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
FAR	:	Ruanda Silahlı Kuvvetleri
FPR	:	Ruanda Yurtsever Cephesi
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
MDR	:	Ruanda Demokrat Partisi
MRND	:	Ulusal Devrimci Kalkınma Hareketi
NRA	:	Ulusal Direniş Ordusu
PARMEHUTU	:	Hutu Özgürlük Hareketi
RTL	:	Bin Tepe Özgür Radyo ve Televizyonu
SAP	:	Yapısal Uyum Programı
UNAMIR	:	Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonu
UNAR	:	Ruanda Ulusal Birliği
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	:	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ZAMAN ÇİZELGESİ

- 1884–1885** : Berlin Konferansı'nda Afrika'nın bölüşülmesi
- 1907** : Ruanda'da Alman Sömürge Valiliğinin kurulması
- 1916** : Belçika'nın Ruanda'yı işgali
- 1919** : Milletler Cemiyeti'nin, Ruanda'yı Belçika'nın yönetimine vermesi
- 1921** : Milletler Cemiyeti'nin emri altında, Ruanda ve Burundi'nin Belçika yönetimi altına girmesi
- 1931** : Kişilerin etnik grubunu belirten kimlik kartlarının resmileştirilmesi
- 1933** : Belçika'nın, Ruanda sakinlerini resmen üç ayrı gruba ayıran referandumu düzenlemesi
- 1957** : Hutu manifestosunun yayınlanması
- 1959** : Hutu sosyal devrimi ve Tutsilerin komşu ülkelere göç etmesi
- 1959** : Son Tutsi Kralı Mutara III Rudahigwa'nın ölümü
- 1961** : Monarşinin kaldırılarak Ruanda Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi
- 1962** : Ruanda'nın, Cumhurbaşkanı Gregorie Kayibanda önderliğinde bağımsızlığını elde etmesi
- 1963** : Nyamata'da Ruanda silahlı kuvvetlerinin, Tutsilere yönelik ilk yaygın katliamını gerçekleştirmesi.
- 1973** : Habyarimana'nın Kayibanda, hükümetini devirmesi ve İkinci Cumhuriyet döneminin başlaması
- 1974** : MRND'nin tek parti yönetimini oluşturarak ilan etmesi
- 1978** : Juvénal Habyarimana'nın cumhurbaşkanı seçilmesi
- 1990** : FPR'in Uganda'dan Ruanda'ya saldırı düzenlemesi
- 1993** : Habyarimana rejimi ile FPR arasında Arusha Barış Antlaşması'nın imzalanması

1993 : BM Güvenlik Konseyi'nin UNAMIR'ı kuran 872 sayılı Kararı kabul etmesi

1994 – Nisan : Başkan Habyarimana'nın uçağının düşürülmesi

1994 – Haziran : Turkuaz Operasyonu'nun başlaması

1994 – Temmuz : FPR'in Ruanda'nın çoğu üzerinde kontrol sağlaması ve soykırımın sona ermesi

1994 – Ekim : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Ruanda'da yaşanan katliamları soykırım olarak açıklayan raporu onaylaması

1994 – Kasım : Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması

GİRİŞ

Ruanda en küçük ve en yoğun nüfuslu Afrika ülkelerinden biridir. Orta Afrika’da yer alan ülke Burundi, Uganda, Tanzanya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile sınır komşusudur. Ülke halkı, modern tarihsel gelişim yolunda kritik bir dönüm noktası olan soykırımda ciddi bir şekilde etkilenmiştir. 1994 yılında yaşanan Ruanda soykırımı sırasında, Hutu etnik çoğunluğunun üyeleri ağırlıklı olarak Tutsi azınlığı ve ılımlı Hutular olmak üzere 100 günde yaklaşık 800.000 kişiyi öldürmüş ve birçok kişi komşu ülkelere kaçmış veya ülke içinde yerinden olmuştur. Ülkenin başkenti Kigali’de Hutu aşırılık yanlıları tarafından başlatılan soykırım, ülke çapında sıradan vatandaşlar arasında hızla yayılmıştır. Yirminci yüzyılda iletişim araçlarının oldukça gelişmiş olduğu bir dönemde bu küçük Afrika ülkesinde yaşananlara soykırımdan önce engel olunamamış ve soykırım 100 gün boyunca sistematik olarak devam etmiştir. Soykırım süresi boyunca Birleşmiş Milletler Barış Koruma Gücü ülkede bulunmasına rağmen olaylara müdahale edilmemiş, bunun yanı sıra yaşananların soykırım olarak adlandırılması da -tanımı Birleşmiş Milletler tarafından net olarak yapılmış olmasına rağmen- ancak soykırım bittikten sonra mümkün olmuştur.

Afrika topraklarının Avrupalı devletler arasında paylaşılması ile birlikte sömürge yönetimi ile tanışan Ruanda; Almanya’nın sömürge yönetimi boyunca dolaylı, Belçika’nın sömürge yönetimi boyunca ise doğrudan sömürgeci devletler tarafından yönetilmiştir. Bu kapsamda sömürge yönetimlerinin çıkarları doğrultusunda ülke politikalarında değişiklikler yapılmış ve bu durum devletin üst kademe yöneticilerinden sivil vatandaşa kadar tüm Ruanda halkının yaşamını ve geleceğini etkilemiştir. Belçika sömürge yönetimi döneminde ülke içerisinde yaşayan Hutular ve Tutsiler arasında “bilimsel” farklılıkları resmileştirerek ülkede iki etnik grup ayrımı kayıt altına alınmıştır. Ülkenin resmi olarak iki etnik gruba bölünmesi sonrası azınlıkta olan gruba ayrıcalıklar tanınmaya başlanmıştır. Sömürge yönetiminin büyük bir bölümünde Ruanda’da iktidarda bulunan ve ülkedeki azınlık olan Tutsiler eğitim hakkı, mülkiyet hakkı gibi birçok ayrıcalıktan faydalanırken Hutular için aynı durum söz konusu değildir. Tutsilerin ırk üstünlüğü konusundaki teorilerine uygun olarak, Belçikalılar ülke kralı liderliğindeki ülkede üçlü şeflik sistemini kurmuş ve her şefin Tutsi olmasını zorunlu hale getirmiştir. Kurulan sistemdeki sabit rollerinde, Hutular

Tutsi yöneticilerine büyük ölçüde fayda sağlayan “ortak çalışma” yapmak zorunda kalmıştır. Bu arada, gelecekteki liderleri eğitmek için Avrupa okulları kurulmuştur. Çoğu Hristiyan misyonerleri tarafından yönetilen bu okullara sadece Tutsi çocukları davet edilmiştir. Bu durum da politikanın karar mercii sömürü yönetimi olsa da uygulayıcının Tutsiler olması nedeniyle, Hutuların Tutsilere karşı tepki göstermesine neden olmuştur.

1959 yılında artan bağımsızlık söylemlerinin etkisiyle birlikte ülke yönetiminde değişiklik yaşanmış ve Hutular yönetime gelmiştir. Daha önce Tutsilere tanınan ayrıcalıklar bu dönemden sonra Hutulara tanınmaya başlamıştır. Sonraki süreçte ülke içinde yaşanan gelişmeler ve uluslararası alandaki baskılarla Ruanda 1962 yılında bağımsız hale gelmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde de ülkede oluşturulan eşitsizlikler dolaylı yoldan sürdürülmüştür. Bağımsızlık Ruanda'da yepyeni ve belirsiz bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bağımsızlığını kazanan Ruanda'nın toplumsal yapısında Tutsiler siyasi ve sosyal güçlerini tamamen kaybetmiş, yarısından fazlası öldürülmüş ya da ülkeden kaçmak durumunda kalmıştır. Bununla beraber Ruanda'nın siyasal sistemi ve siyasal iktidar yapısında da değişiklik yaşanmıştır. Ülke yönetimi Tutsi elitlerden Hutu elitlerine geçmiştir. Küçük bir Hutu elit grubu ile eski Tutsi aristokrasisi sona ermiştir. Ruanda'nın bağımsız hale gelmesi ve cumhuriyetin ilanı sonrasında ülke Hutular tarafından yönetilmiştir. Uzun yıllar Tutsi hakimiyeti altında yaşayan Hutular uygulanan ayrımcılık içeren politikaları tersine çevirmeye başlamış, Tutsiler önceden sahip oldukları haklardan mahrum kalmıştır. Bunun yanı sıra Ruanda ülke yönetim yapısı gereği yönetimi elinde bulunduran grup tüm ayrıcalıklı haklara sahip iken yönetim dışında kalan Hutular için, Tutsi yönetimi boyunca yaşadıkları hayat standartlarında değişiklik olmamış yalnızca bir grup Hutunun eğitim, mülkiyet gibi haklara erişiminin önü açılarak Tutsilerin bu haklara erişimlerine kısıtlamalar getirilmiştir.

Ülkede 1960'lerden sonra iki grup arasındaki şiddet olayları artış göstermiş, belirli dönemler gerçekleştirilen katliamlarda birçok Tutsi hayatını kaybetmiştir. Katliamlardan kaçan Tutsilerin büyük bir çoğunluğu komşu ülkelere sığınmıştır. 1990'lı yıllarda ülkede devam eden çatışmaların engellenebilmesi için barışa yönelik adımlar atılmış ancak 1994 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı'nun suikaste hayatını kaybetmesinin ardından ülkede soykırıma giden katliamlar başlamıştır. Uçak

kazasından saatler sonra, Cumhurbaşkanlığı Muhafızları, Ruanda Silahlı Kuvvetleri (FAR) ve Interahamwe milisleri sokaklarda barikatlar kurarak katliamlara başlamıştır. Kigali'de başlayan toplu katliamlar hızla Ruanda'nın geri kalanına yayılmıştır. Yetkililer katilleri yiyecek, içecek, uyuşturucu ve para ile ödüllendirmişlerdir. Hükümet destekli radyo istasyonları soykırım öncesinde yapmış olduğu gibi yayınlarında nefret söylemine devam etmiş ve yayınlarıyla sivil halkı katliamlara davet etmiştir.

Ruanda soykırımı ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle soykırımın etnik bağlamda incelenmesi, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün çalışmaları ya da Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan çalışmalarda soykırımı neden olan temel dayanak etnik çatışma olarak ele alınmıştır. Ülke içinde yaşanan iç savaşta etnik nefret söylemlerinin kullanılması soykırımı geniş halk kitlesinin katılmasında etkili olmuştur. Ancak, soykırımı tetikleyen diğer hususlar da bulunmaktadır. Soykırım yalnızca iki etnik grup arasındaki çatışma olarak açıklanamaz. Ruanda halkı içerisinde, nüfusun sadece %1'ini oluşturan Twa veya pigmeler olarak bilinen üçüncü bir etnik grup da yaşamaktadır. Tutsiler ve Hutular gibi yönetimde söz sahibi olma iddiası bulunmamasına ve diğer gruplara tehdit oluşturmamasına rağmen yine de birçoğu 1994 yılındaki soykırımı öldürülmüştür. Diğer yandan soykırımı birçok Hutu Tutsi olan eşlerini, akrabalarını, arkadaşlarını veya meslektaşlarını korumaya çalışırken ya da bu kişilerin öldürülmesini engellemeye çalışırken, yine Hutular tarafından öldürülmüştür. Dahası ülkenin kuzeybatısında nüfusunun tamamının Hutu olduğu bölgede toplu olarak Hutular öldürülmüştür. Bu durum soykırımın yalnızca etnik kökenli olmadığını göstermektedir. Hazırlanan bu çalışma ile alanda daha önce çok fazla çalışılmamış olan soykırımın ekonomi politik yönleri incelenmeye çalışılmıştır.

Toplumdaki farklı gruplar arasında politik, ekonomik ve sosyal eşitsizlik olduğunda, çeşitli etnik gruplar uzun süreli olarak toplumsal çatışmaya daha yatkın olabilmektedir. Ülkedeki eşitlik aynı zamanda o ülkedeki baskın üretim tarzı ile de bağlantılıdır. Bir ülkenin ekonomisinin üretim biçimi olarak tarıma bağımlı olması durumunda, ülke çatışmaya daha yatkın olabilmektedir. Çünkü yoğun nüfuslu ülkelerde, toprak mülkiyeti hayatta kalmak için önemli bir kaynaktır. Eğer nüfus artıyorsa ve temel geçim kaynağı tarım ise kaynakların kısıtlılığı nedeniyle daha fazla insan topraktan

yoksulluğa doğru sürüklenmektedir. Bu durum, özellikle toplumdaki belirli gruplar arasında nispeten daha büyük bir dezavantajlı durum olduğu zamanlarda bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mutlak yoksulluk veya yoksunluktan ziyade göreceli yoksunluk yani “başkalarına” göre yoksulluk, çatışmaya yol açmaktadır. Ruanda soykırımında Hutuların artan ekonomik dezavantajı, onları siyasi manipülasyonlara karşı daha savunmasız kalmasına neden olmuş ve soykırımı katılmalarında etkili olmuştur.

Üç kısımdan olunan çalışmanın ilk bölümünde Ruanda'nın tarihi ele alınmıştır. Soykırımı gelene kadarki dönemde ülkenin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı olaylar ve geçirdiği dönüşümler ülke halkının günlük hayatını ve gelecekteki yaşamlarını doğrudan etkilemiştir. Özellikle sömürge yönetimi boyunca uygulanan politikaların soykırımı etkili olan nefret söylemlerinin tohumlarını attığı söylenebilir. Bu bölümde Ruanda'nın krallık döneminden soykırım dönemine kadar tarihi ve yönetsel değişiklik süreçleri ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde soykırım süreci anlatılmaya çalışılmıştır. Soykırımı giden süreçte uygulanan politikalar soykırımı giden süreci etkilemiştir. Ülke yönetiminde yer alan elit grubun çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ülkenin geri kalan kısmında adaletsizliklere yol açmıştır. Soykırımdan önceki süreçte yapılan barış görüşmeleri, ülke politikasında uygulanan kararlar, Birleşmiş Milletler Barış Gücü kapsamında yürütülen faaliyetler ve soykırımı halkın geniş katılımını sağlayan nefret söyleminin yayılma süreci ele alınmıştır. Bu bağlamda, ülkede soykırım yaşanmadan önce yapılan hazırlıklar ve diğer ülkelerin pozisyonu açıklanmaya çalışılmıştır.

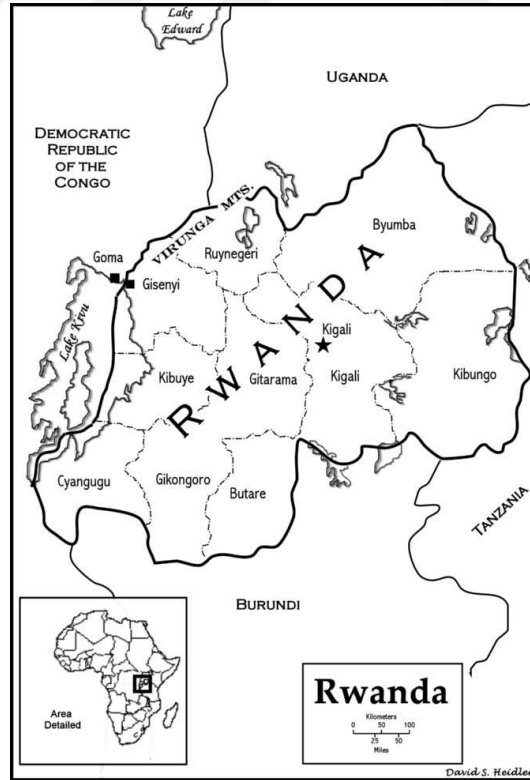
Çalışmanın son bölümünde soykırımın ekonomi politiği incelenmiştir. Soykırımı giden süreçte yaşanan katliamlarda etnik çatışmalardan ziyade etkili olan sosyoekonomik durum açıklanmıştır. Soykırım öncesi ülkenin ekonomik durumu incelendiğinde üretim miktarlarının ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu yoksulluk nedeniyle etnik nefret söylemleri sayesinde sivil halk kolayca manipüle edilmiştir. Soykırımı giden süreçte ekonomisinde yaşanan değişiklikler bu bölümde ele alınmıştır.

BÖLÜM I

1. RUANDA TARİHİ

Dağlık olması nedeniyle genellikle “Bin Tepelerin Ülkesi” olarak anılan küçük Orta Afrika ülkesi Ruanda (Klinghoffer 1998: 3); Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Tanzanya, Burundi ve Uganda ile komşudur (Tatum 2010: 54). Yaklaşık 8 milyon nüfusuyla Ruanda, dünyadaki en yoğun nüfuslu ülkelerden biridir (Klinghoffer 1998: 6).

Resim 1. Ruanda Haritası

Kaynak: Laband 2007: 256

Afrika'nın en küçük ülkelerinden biri olan Ruanda'da 1994 yılında yirminci yüzyılın en büyük soykırımlarından biri yaşanmıştır. Ülke içindeki etnik grupların çatışması olarak başlayan soykırımda 100 günde resmi rakamlara göre 800.000 insan hayatını kaybetmiştir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 41). İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda, Yahudi soykırımından sonra “bir daha asla” sloganı yayılmış olsa da iletişim ağlarının son derece gelişmiş olduğu 1990'lı yıllarda Afrika'da sivil halkın geniş çapta katılım sağladığı bir soykırım yaşanmıştır. 1884 Berlin Konferansı'nda Afrika'nın Avrupalı devletler arasında bölünmesiyle Ruanda sömürgeci devletler ile tanışmış (Grünfeld ve Huijbom 2007: 27), uzunca yıllar uygulanan sömürgeci politikalar nedeniyle ülkedeki toplumsal dengeler kalıcı ve geri döndürülemez şekilde değiştirilmiştir.

Ruanda soykırımı iç ve dış güçlerin etkisiyle ülke içinde meydana gelen bir iç savaşın sonucu olsa da Hutular ve Tutsiler arasındaki ilişkinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini anlamak soykırımın ekonomi politik açıdan incelenmesini kolaylaştıracaktır. Çalışmanın bu bölümünde krallık döneminden soykırım dönemine kadar Ruanda'nın tarihi anlatılmaya çalışılacaktır.

1.1 KRALLIK DÖNEMİ

Afrika kıtasında yer alan ilk krallıklardan biri olan Ruanda Krallığı, sözlü tarihe göre 10. Yüzyıl sonlarında veya 11. Yüzyılda kurulmuş ve 1880'lerin sonlarına kadar siyasal, ekonomik, sosyal ve dini yaşamda baş otorite olarak hükmeden Mwami (Kral) liderliğinde yönetilmiştir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 53). Mwami ve halkı tek bir dil konuşmakta; ortak müzik, dans, yemek ve hikayeleri paylaşmaktadır (Moghalu 2005: 10).

Ruanda toplumunda geleneksel olarak üç grup insan bulunmaktadır: Hutular, Tutsiler, Twalar (Jones 2010: 17). Bu üç gruba ait insanlar aynı halktan gelmekte olup aynı kültürü paylaşmakta ve aynı dili, Kinyarwanda, konuşmaktadır. Bu gruplar ekonomik hiyerarşiyi temsil etseler de kökenleri temel bir iş bölümüne dayanmaktadır.

Ruanda'nın ilk sakinleri avcılık ve toplayıcılık ile uğraşan Twalardır. Daha sonra bölgeye göç eden Batı-Orta Afrika kökenli tarım ile uğraşan Hutular tarafından Ruanda Krallığı'nın ilk yerleşimleri oluşturulmuştur. 1500'lerde veya 1600'lerde, ise hayvancılıkla uğraşan Tutsilerin egemenliğine geçmiştir (Middleton 2002: 217). Hayvancılıkla uğraşan Tutsiler, tarım ile uğraşan Hutular üzerinde egemenlik kurmuştur.

Mwami, krallığını üç ana başlık altında düzenlemiştir: biri askeri, biri hayvancılık ve biri de tarımsal. Askeri şef, bir Hutu veya Tutsi olabilirken, hayvancılık şefi genellikle bir Tutsi, tarım şefi ise bir Hutu olmuştur (Gourevitch 1998: 32). Büyükbaş hayvanlar, Ruanda krallığının ana zenginlik sembolü olduğundan, sayıca daha az olan Tutsiler, bir dereceye kadar ekonomik güçlerini korumuştur (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 54).

Sömürge öncesi dönemde Ruanda çok kontrollü ve hiyerarşik olarak yönetilmiştir. Yönetimsel yapısı il, ilçe, tepe ve mahalle düzeyleri arasındaki bölümlere dayanmakta, her seviye için, o bölgeyi yöneten bir şef atanmaktadır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 27).

Toplumun %85'ini oluşturan Hutular tarımla uğraşırken, %14'lük Tutsiler hayvancılıkla uğraşmaktadır. Geriye kalan %1'lik kesimi oluşturan Twalar ise avcılık ve toplayıcılıkla geçinmektedir (Mamdani 2001: 188). Sosyal hiyerarşi içerisinde hayvancılık daha ayrıcalıklı konuma sahip olsa da kast sistemi gibi katı bir ayırım yoktur ve bu gruplar arasında geçişlilik mümkündür. Hutular ve Tutsiler arasında sosyal farklılıklar bulunmakla birlikte bunlar daha çok soy ve sınıf ayrımını gösteren ve aralarında geçişlilik bulunan kategorilerdir. Tutsiler daha zengin ve kendi büyükbaş hayvanlarına sahip olma eğiliminde olsalar da bir Hutu büyükbaş hayvan ticaret yaparak bir Tutsi olabilmektedir (Moghalu 2005: 10). Aynı şekilde, bir Tutsi hayvanlarını, sığırlarını kaybederek bir Hutuya dönüşebilmektedir (Jones 2010: 19).

15. yüzyılda Ruandalılar, Tutsi Mwami (Kral) Ruganzu I Bwimba başkanlığında, Kigali yakınlarındaki Bwanacambwe bölgesinde Tutsi asilleri ve seçkinlerinden oluşan hiyerarşiye sahip bir monarşi olarak kurulmuştur (Taylor 1999: 37). Tutsi liderliğindeki krallığın yapısı, bir kral tarafından yönetilen merkezi bir devlete benzeyen oldukça örgütlü bir sistemdir. Krallık yapısında Mwami, danışma konseyi

ve kraliçeden oluşan bir yönetim mevcuttur. Her seviyede Mwami ve mahkemesinin idari kontrolünde bulunan, mahkeme tarafından atanan şefler Ruanda toplumunun her kademesinde görev yapmaktadır. Toplumun en kalabalık grubu olan Hutular, bu idari yapı içinde genellikle Ruanda'nın yüksek kontrollü hiyerarşisinde mahalleleri yönetmiş; çoğunluğu Tutsi olan yöneticilerin emirlerine uymuşlardır (Jones 2010: 18). Ülkenin bazı bölgelerinde, bağımsız Hutu beylikleri varlığını sürdürürken, diğer alanlarda kralın kontrolü altında Tutsi ve Hutu beylikleri, birbirine bağımlı bir şekilde iş birliğinde yaşamışlardır (Kutlu 2009: 8).

Tutsi egemenliğinde kurulan krallık 16. Yüzyılda doğudan batıya doğru genişlemeye başlamıştır. Yaşanan bu genişleme tarımla uğraşan Hutuların özerkliklerinde azalmaya sebep olmuştur. Ancak, üç yüzyıl boyunca Hutular ve Tutsiler bir arada yaşamaya devam etmiştir. Bu süreçte Hutu kökenli bazı kültürel uygulamaların varlığı ve Tutsi monarşisinin danışma konseylerine, Hutuların katılımı bu ilişkinin bir parçasıdır (Moghalu 2005: 10).

Krallık dönemindeki en önemli iki ekonomik aktivite tarım ve hayvancılıktır. Hayvancılık sosyal yapı içerisinde zengin bir azınlık tarafından uygulanırken, toplumun çoğunluğu tarım ile uğraşmaktadır. Krallık döneminde Tutsiler ve Hutular arasındaki farklılık ekonomik sebeplere dayanmakta, azınlık durumunda olan ve ülkenin zengin kesiminde yer alan Tutsiler ağırlıklı olarak yönetimde söz sahibi iken, tarım ile uğraşan ve halkın çoğunluğunu oluşturan Hutular yönetimde yer almamaktadır. Krallık dönemi boyunca ekonomik sebepler ile iki grup arasında farklılıklar olsa da katı bir ayırım bulunmamaktadır. İki grup da aynı dili - Kinyarwanda- konuşmakta, gruplar arasında evlilikler yapabilmektedir. Tutsiler bu krallık içerisinde azınlık gruba dahil olsalar da ekonomik konumlarından dolayı 19. Yüzyıla kadar yönetimde bulunmuşlardır. Tutsilerin yönetimi elinde bulunduran kişiler ve Hutuların sıradan halk olarak tanımlanması tüm ülkeye yayılmış olmasa da Avrupalı devletler Ruanda'ya gelmeden önce de kabul görmüş bir gerçektir. Ruanda topraklarında yaşayan kişiler arasındaki olumlu ilişkiler 19. Yüzyılda sömürgeci devletler ülkeye giriş yapana kadar devam etmiştir.

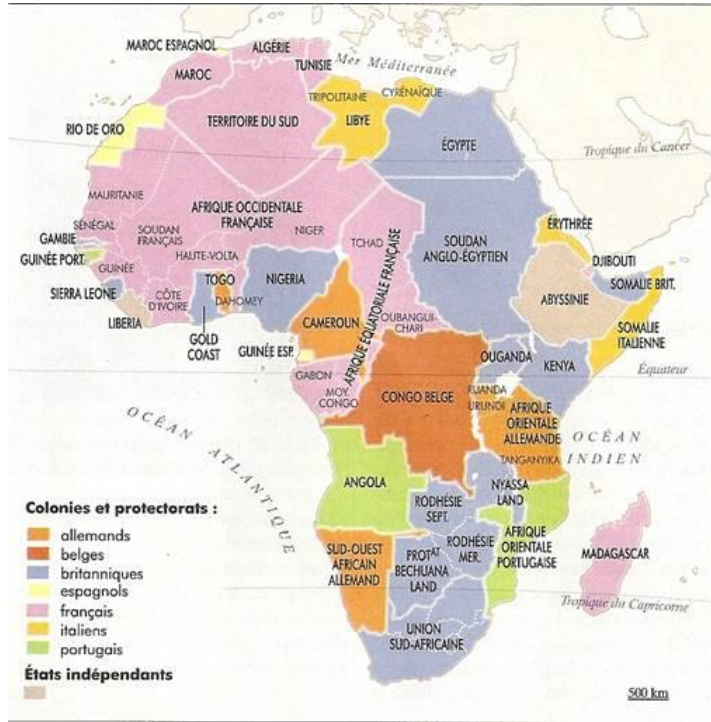
1.2 SÖMÜRGE DÖNEMİ

Ruanda'nın, Avrupalı devletler tarafından sömürgeleştirilmesi 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885 tarihleri arasında toplanan Berlin Konferansı ile başlamıştır. Ruanda ilk olarak Almanların ve daha sonra ise Belçikalıların sömürgesi haline gelmiştir. Bu süreçte ülkenin yönetimini, ekonomisini, toplumunu ve en önemlisi kültürünü etkileyen ciddi ve geri dönüşü olmayan değişiklikler yaşanmıştır. Hutu ve Tutsi kategorileri sömürgeciler tarafından icat edilmemiştir ancak Almanlar ve Belçikalılar tarafından uygulanan politikalar gruplar arasındaki ayrımı kötüleştirmiştir.

1.2.1 Alman Sömürge Dönemi

Berlin Konferansı sırasında Afrika'nın Resim 2'deki şekilde Avrupa devletleri arasında bölüşülmesi esnasında Ruanda, Almanya'ya verilmiştir. 1890 yılında Almanya ile İngiltere arasında imzalanan Helgoland-Zanzibar Anlaşması ile Almanya'nın Ruanda-Burundi bölgesini kapsayan Doğu Afrika'daki yetki sınırları belirlenmiştir (Scott 2017: 116).

Resim 2. Afrika'nın Avrupalı Devletler Arasında Paylaşımı

Kaynak: <http://www.cercledeveil.org/2016/05/la-conference-de-berlin-ou-le-partage.html>

[Erişim 22.10.2019].

Alman sömürgeciliği altında, Ruanda ve Burundi idari yönetimin kolaylaştırılabilmesi için Ruanda-Urundi adlı tek bir sömürge halinde birleştirilmiştir. 1896'da Usumbura (Burundi)'da bir askeri istasyon kurulmuş ve 1901'de Usumbura, Ruanda-Urindi'nin merkezi olmuştur (Scott 2017: 117). Alman yönetimi 1907'de Kigali'de (Ruanda) bir "Sömürge Valiliği" oluşturmuştur (Scholz 2015: 36). Bugün Ruanda'nın başkenti olan Kigali'nin temelleri Alman sömürge döneminde atılmıştır.

Alman sömürgeciliği döneminde ülkede krallık döneminden gelen yerleşmiş hiyerarşik yapı devam ettirilmiş ve Almanlar yönetimde doğrudan yer almamıştır. Bu dönemde Tutsilerin yönetimdeki ağırlığı devam etmiş ve güçleri pekiştirilmiştir (Grünfeld ve Huijboom 2007: 27). Mevcut krallık yönetim şeklinin devam ettirilmesi sayesinde krallık kendi otoritesini pekiştirmiş, mevcut sistemin devam ettirilmesi sayesinde Almanya da dolaylı olarak sömürge yönetimini sürdürmüş ve bu sayede Almanların ülkedeki varlığı daha kolay kabul görmüştür.

Alman sömürge döneminde dolaylı olarak ülkenin yönetilmesiyle Tutsi ve Hutu arasındaki ilişkileri karakterize edecek bir model oluşturulmuştur. Toplumda azınlığı oluşturan ve dolaylı yoldan nüfusun geri kalanının kontrol eden Tutsilerin yönetilmesi, ülke politikalarını da şekillendirmiştir. Aynı zamanda ülkede sömürge öncesi dönemde uygulanan politikalar güçlendirilerek, Tutsi hükümdarının tüm ülke üzerindeki merkezi güç kazanmasını sağlanmıştır (Jones 2010: 20). Almanların ülkede bulunduğu 1897 yılında Ruanda'da henüz tahtta başarılı olan yeni kralın sarayın gücünü artırmada kaydettiği ilerlemelerin risk altında olması nedeniyle, Almanya kral için destek teklifinde bulunduğu sıcak bir şekilde karşılanmıştır (Longman 2010: 38).

Alman sömürge yönetiminin en önemli yönleri, kuzeyde kralın kontrolünün zorlaştıran isyancı Hutu şeflerine karşı yürütülen keşif seferleri olmuştur. 1912'de Almanya, devrimci bir hareketi bastırmak ve bir Katolik misyonerinin katillerini cezalandırmak için bu kuzey bölgesine bir sefer düzenlemiştir. Asi şefin köyü saldırıya uğrayarak yakılmış ve yakalanan liderler idam edilmiştir. Kuzeydeki ayrılıkçı fikirli Hutu liderleri, Alman destekli Tutsi yetkililerine teslim olmak zorunda kalmıştır (Longman 2010: 41).

Alman yönetimi, ekonomik planlama konusunda da ciddi girişimlerde bulunmuştur. Ruanda-Burundi'nin ekonomik potansiyeli, keşfedilen elmas, altın ve bakır ile

karşılaştırıldığında son derece sınırlı olması nedeniyle 1913'te Alman sömürge valisi olarak Richard Kandt, Ruanda ve Burundi'nin kahve topraklarına dönüştürülmesi gerektiğini açıklamıştır (Desforges 1999: 33).

1914'ün başlarında, sömürge idaresi genel bir vergi başlatmıştır. Dönemin kralı Alman yönetimi tarafından alınacak vergilerin otoritesini sarsacağı endişesi ile başlangıçta bu uygulamaya karşı çıkmış olsa da kendisinin ve Tutsi soylularının bu vergilerden pay alacağını öğrendiğinde durumu kabullenmiştir (Scholz 2015: 28).

Ruanda'da yaşayan Hutu, Tutsi ve Twalar ile ilgili ilk ayrımların temeli Almanlar tarafından atılmıştır. Tarım ile uğraşan Hutu çoğunluğunun, Doğu Afrika'nın çevre bölgelerinde yaşayan insanlar ile benzer görüldüğü için standart Bantu ailesi olarak kabul edilmiş, bu nedenle, Hutular tipik "zenciler" olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra azınlık olan Tutsiler uzun, ince ve dar yüzlere sahip, "beyazlar" ve "siyahlar" arasında "kayıp bir bağlantıyı" temsil eden "beyaz renkliler" olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, Tutsiler ve Hutuların sömürge makamları farklı muameleye tabi tutulmuş, Tutsi üstün kabile grubu, Hutu ise aşağı kabile grubu olarak değerlendirilmiştir (Tatum 2010: 39).

1895'ten 1916'ya kadar bir Alman sömürgesi olan Ruanda, Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında, Almanya'nın Doğu Afrika topraklarından geri çekilmek zorunda kalması nedeniyle Burundi ile birlikte Belçika sömürgesi haline gelmiştir. Bundan sonraki 45 yıl boyunca Belçikalılar Ruanda, Burundi ve Kongo'yu kontrol etmişlerdir.

1.2.2 Belçika Sömürge Dönemi

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın Doğu Afrika'daki sömürgeleri Ruanda ve komşusu Urundi (Burundi) Milletler Cemiyeti'nin emriyle 1919 yılında Belçika'ya verilmiştir (Chrétien 2003: 260). 1919-1926 yılları arasında Almanya'nın uyguladığı şekilde dolaylı sömürge yönetimi uygulayan Belçika 1926 yılından itibaren Almanya'nın yönetim politikasından kökten ayrılarak doğrudan sömürgeciliğe yönelik politikalarını uygulamaya başlamıştır (Laband 2007: 259). Belçika yönetiminin politikaları, Tutsilerin hakimiyetini ve günlük yaşamdaki Hutu nüfusu üzerindeki üstünlüğünü daha da güçlendirmiştir.

1920'lerden itibaren Belçikalılar idari verimlilik adına Ruanda'nın idari yapısını yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştır. Krallık döneminde var olan eyalet, bölge, tepe ve mahalle yönetimleri tek bir çatı altında birleştirilmiş ve bu yeni pozisyonların yönetimi çoğunlukla Tutsi yöneticilere verilmiştir. Belçikalı yöneticiler bu dönemden itibaren Hutu şeflerini Tutsiler ile değiştirmiştir. Bu değişim zamanla öyle bir hal almıştır ki 1959 yılında 45 şeften 43'ü ve 559 alt şefin 549'u Tutsi olarak karşımıza çıkmaktadır (Jones 2010: 22).

Ruanda'daki sömürge sistemi, Tutsi azınlığın üstünlüğünü koruyarak, onları üstün bir ırk olarak kurumsallaştırmıştır (Jones 2010: 22). Yeni sistemde genellikle Tutsi olan tek bir şef, tarım ile uğraşan Hutuları kontrol etmeye başlamıştır. Önceki sistemde, Hutuların bir seviyedeki şefi başka bir seviyedeki şefe karşı bazı yetkilerini koruyabilmekte iken Belçikalı yönetiminin yapmış olduğu değişiklik sonucunda sistematik olarak yönetimdeki pozisyonlarını kaybetmeye başlamıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 28). Böylelikle ortaya çıkan şefler sayesinde bir yandan kralın gücü zayıflatılmaya çalışılırken, diğer yandan da seçilen Tutsi yöneticilerin güçleri artırılmış ve sömürge yönetiminin kontrolü kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu imtiyazın kurumsallaşması Ruanda toplumunun tüm yönlerinde belirgin hale gelmiştir. Herkes aynı dili konuşmasına rağmen, Belçikalılar Tutsilerin Fransızca öğretilen "üstün" Batılı ve Hristiyan okullarına erişimine izin vermiş, Hutu çocuklar ise Kinyarwanda veya Swahili (toplumun ortak dili) öğretilen temel eğitime devam etmiştir (Jones 2010: 22). Bunun sonucunda da Tutsiler daha iyi şartlardaki işlerde çalışabilme hakkı elde etmiş; saygı gösterilen, sosyal statü sahibi ve sosyal haklardan faydalanan grup haline gelmiştir. İkinci bir Belçika politika değişikliği ise, arazi bölünmesi ile ilgili yeni kuralların getirilmesi olmuştur. Bu, düzenleme ile devlet ülkenin kuzeybatı ve güneybatısındaki geleneksel Hutu arazilerinin kontrolünü ele geçirmeye başlamıştır. Uygulamada ise, devlette şef pozisyonuna sahip olanlar Tutsiler olduğundan, bu araziler üzerinde güç kazananlar da Tutsiler olmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 28).

Tutsilerin Hutular üzerindeki üstünlüğünü hızlandıran bir diğer gelişme de özelleştirme yasalarının ortaya çıkması olmuştur. Bu bağlamda, ağırlıklı olarak bu kurallardan yararlananlar Tutsiler olmuştur. Kamu hizmetinde siyasi kontrol altındaki

insanlara en yakın oldukları için, daha önce özel olan ve çoğunlukla Hutulara ait olan toprakların kamu yönetiminde kontrol kazanmışlardır. Ayrıca, Hutular kamu otoritesi pozisyonundaki kariyerlerde gerekli olan yüksek öğrenimin dışında tutulmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 29). Örneğin 1932 ile 1957 yılları arasında, Butare kentindeki tek ortaokuldaki öğrencilerin dörtte üçünden fazlası Tutsidir. Ülkenin kamu hizmetinde yer alan kişilerin %95'i Tutsilerden oluşurken, 45 şeften 43'ü ve 559 alt şefin on tanesinin dışındakilerin hepsi Tutsi olarak karşımıza çıkmaktadır (African Union 2000: 11).

Büyük ölçüde, Hutular ve Tutsiler, ayrı iki etnik gruptan ziyade ayrı ekonomik sınıflarda yer almaktadır (Tatum 2010: 40). Ruanda'nın tarihsel süreci içindeki gelişiminde Hutular ve Tutsiler arasında bir kast sisteminin ortaya çıktığı görülmektedir. Tutsi ve Hutu kökenlerinin ırksal ayrıma tabi tutulması Almanlar tarafından ortaya atılmış, bu durum Belçika sömürge döneminde de sürdürülerek kimlik kartları ile Resim 3'te yer aldığı şekilde resmileştirilmiştir. Sömürge döneminde sistem etnik kimlik çizgisine dönüştürülmüştür, çünkü sömürge yetkilileri Tutsilerin Hami ırkı soyundan geldiği, Hutuların ise Bantu olduğu hipotezini sürdürmüştür.

Resim 3. Sömürge Dönemine Ait Kimlik Kartı

Mod. 3

IF-
PHC

Amazina y'abana n'igihembwe
Noms, prénoms et date de naissance des enfants.

Amazina Noms et Prénoms	Yavutse kuwa Né le	Igitina Sexe
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		

Ubwoko (Hutu, Tutsi, Twa, Naturalisé)
Ethnie

Aho yavukiye
Lieu de Naissance

Italiki yavutseho
Date de Naissance

Umwuga
Profession

Aho atuye
Lieu de domicile

Amazina y'uwo bashakanye
Noms du Conjoint

N° C.I.

Umukono cyangwa igikumwe cya nyirayo
Signature ou l'empreinte du titulaire

Kaynak: Jones 2010: 22

Hami ırkı hipotezi, Belçika'nın Tutsileri Ruanda'daki idari kolu olarak kullanması için temel oluşturmuştur. Avrupalılar tarafından Kuzey Afrikalılar için kullanılan Hami ırkı ile beyaz ve üstün olan Sami ırkına en yakın olan, siyah Afrikalılar kastedilmektedir. 1883 yılında John Hanning Speke tarafından ortaya atılan hamî ırkı hipotezine göre Afrika'nın kuzey kesimlerinden gelerek Ruanda'ya yerleşen, ten renkleri daha açık ve liderlik özellikleri daha baskın olan Tutsiler beyaz ırka daha yakındır ve Bantu olan Hutulardan daha üstündür (Gourevitch 1998: 35). Bu nedenle doğuştan liderlik niteliklerine sahip olan bu kişilerin yönetimde söz hakkına sahip olması gerektiği düşüncesi ön plana çıkartılmıştır. John Hanning Spike bu görüşün ortaya çıkmasına yardımcı olmuş, ülkede var olan misyonerler de bu düşüncenin yayılmasını sağlamıştır (Tatum 2010: 40)

Yönetimsel görevler ve eğitime erişim konusunda tanınan ayrıcalıkların bir sonucu olarak Tutsilerin kim olduğunun netleştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Hamî ırkı hipotezinin ve buna eşlik eden Tutsilerin Ruanda'daki ırksal üstünlük fikrine dahil edilmesi 1933 nüfus sayımı sırasında ilk Belçikalı sömürgecilerin çalışmalarına dayanmaktadır. Yapılan nüfus sayımı sırasında tüm Ruandalılara Hutu, Tutsi veya Twa olarak sınıflandırdıkları bir kimlik kartı verilmiştir. Görünümlerine bağlı olarak, kişiler Tutsi, Hutu veya Twa olarak bir gruba veya diğerine ait olarak sınıflandırılmıştır. Bu dönemde Ruanda'da oldukça yaygın olan gruplar arası evlilikler sonucunda bazı bölgelerde, birçok Ruandalıyı fiziksel özelliklerine göre belirli gruplara bölmek imkansızdır. Bu bağlamda, zenginlik de bir kimlik kartının alınmasında belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Çok fazla parası veya on taneden fazla ineği olan insanlar genellikle bir Tutsi kartı elde edebilmiştir. Sömürge yönetimi tarafından 10'dan fazla ineğe sahip herhangi birinin Tutsi; 10'dan daha az ineği olanların ise Hutu ilan edilmesine karar verilmiştir. Günlük yaşamın her alanında Hutu nüfusuna karşı ayrımcılığa yol açan kartlar nedeniyle birçok Hutu komşu ülkelere kaçmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 29). Kimlik kartlarıyla birlikte her Ruandalı kesin olarak tanınan üç sosyal kategoriden -Tutsi, Hutu veya Twa- birinde tanımlanmıştır. Bu tarihten sonra Hutu veya Twa olarak tanımlanan bir birey ne kadar varlıklı olursa olsun Tutsi olamamış; ya da yoksul bir Tutsi, sosyal olarak Hutu kategorisine geçiş yapamamıştır (Hintjens 2001: 30).

Ruanda'nın bu etnik gruplara bölünmesi, sosyal ve politik yaşamın her alanında önemli sonuçlar doğurmuştur. Irksal ideoloji, kurumların içine yerleştirilmiş, bu da irksal ayrıcalıklara ve ırk ideolojisinin yeniden üretilmesine neden olmuştur (Jones 2010: 21).

Belçika'nın Tutsileri özel ayrıcalıkları tanımak için seçmesinin ardında daha önemli bir neden bulunmaktadır. Bu politika ile Hutular ve Tutsiler arasında bir ayırım oluşturularak Avrupalı işgalcilere karşı halkın bir arada mücadele vermesinin önüne geçilmiştir. Bu durum Ruanda'da "böl ve yönet" politikasının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkede yaşayan kişileri etnik gruplara ayırmak, iki grup arasında derin bir ayırım oluşturmanın temel yolu olmuştur (Tatum 2010: 39).

Ruanda'daki Tutsi egemenliği, Hutular boyun eğdiği sürece devam etmiştir. Ruanda'da Almanlar ve Belçikalılar tarafından yerleştirilen sosyal sistem, Hutuların daha ayrıcalıklı Tutsiler ile arasındaki toplumsal açığı kapatmaya başlamasıyla zaman içinde aşınmaya başlamıştır. Hutular eğitim ve teknolojiye erişim kazandıkça, kendileriyle aynı dili konuşan ve kültürlerini paylaşan insanların neden onlara hükmettiklerini sorgulamaya başlamışlardır. Bu durum Ruanda toplumundaki sosyal dönüşümün temelini oluşturmuştur (Tatum 2010: 40).

1.3 BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ

Belçika'nın tarihi 20. yüzyıldaki Ruanda'nın tarihinde önemli rol oynamaktadır. Belçika'da aristokrat Fransızlar yüzyıllar boyunca Felemenkleri katı bir şekilde yönetmiştir. Benzer şekilde aynı dönemde Ruanda'da Tutsiler, Hutuları katı bir şekilde yönetmiştir. 1950'lerdeki Flaman isyanı, ayrı hükümetlere ve eğitim sistemlerine sahip bölünmüş bir Belçika'ya neden olurken, Ruanda'da Hutuların mücadelelerine "duyarlı" olan daha fazla Flaman rahiple birlikte, Ruanda'da misyonerlik görevi gören Hutu kurtuluşunun toplumsal hareketi ön plana çıkmıştır (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 64). Ruanda'daki yönetimde kendilerinin Belçika'daki yaşamlarına benzer durumları gören Flaman rahipler, Belçika makamlarının ve Tutsi yöneticilerin onlara karşı yaptıkları adaletsizlikleri reddetmeye başlayan Hutulara destek vermeye başlamıştır. Belçika sömürge yönetiminden rahatsızlık duyan Kral Rudahigwa,

bağımsızlığı tartışmak için diğer Afrika liderleri ve BM temsilcileriyle bir araya gelmiş ancak görüşmeler sonuçlanamadan öldürülmüştür. Rudahigwa'nın ölümü, Hutuların Ruanda hükümetini devraldığı ve nihayetinde Belçika yönetiminden bağımsızlığını kazandığı "Sosyal Devrim" için fırsat oluşturmuştur.

Sömürge yönetimleri süresince desteklenen ve ayrıcalıklı konuma sahip olan Tutsiler 1950'li yıllara gelindiğinde sömürgeci devletlerin kendi topraklarındaki varlıklarını sorgulamaya başlamıştır. Belçika sömürge yönetimi süresince batılı eğitim sistemine erişim hakkı elde eden Tutsiler almış oldukları eğitim sayesinde bağımsızlıktan söz etmeye başlamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Belçika sömürge yönetimi, uzun süredir yönetilen konumunda olan ve halkın çoğunluğunu oluşturan Hutuları, Tutsilere tercih etmeye başlamıştır. Tutsiler kadar eğitilmiş ve sömürge yönetiminin farkında olmayan Hutuların yönetimi döneminde, Ruanda her ne kadar bağımsız olsa da Belçikalılar ülke politikası üzerindeki etkisini devam ettirmiştir. Belçikalıların kendileriyle daha fazla iş birliğine açık olan Hutuların desteklemesinin bir diğer nedeni de artan bağımsızlık hareketleri olmuştur. Ruanda'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra gerçekleşmesi muhtemel seçimlerde çoğunluk olan Hutuların iktidara gelmesinin kaçınılmaz olması nedeniyle Hutular hem halk hem de Belçikalılar tarafından destek bulmuştur.

1950'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkan Hutu sosyal devrimi, sömürge yönetimleri tarafından uygulanan politikalar sonucu Hutular ve Tutsiler arasında artan gerilimden beslenmiştir. Yıllardır yönetilen konumunda bulunan ve birçok haktan mahrum bırakılan Hutular bu durumun sorumlusu olarak gördükleri Tutsilere karşı kitlesel şiddet hareketlerini başlatmıştır. Geline konumunda sistemsel değişiklikleri gerçekleştiren ve iki grup arasındaki ayrıştırmayı yaratan sömürge devletlerinin politikaları göz ardı edilmiştir.

1950'li yıllardan itibaren Belçikalılar kamu otoritesindeki Hutu sayısını arttırmaya başlamıştır. Önemli idari pozisyonlara daha fazla Hutu yerleştirilirken aynı zamanda eğitim kurumlarına da kabul edilmeye başlanmıştır. Sömürge yönetiminden destek alan Hutular 1957 yılından itibaren siyasi bir mücadele başlatmıştır. İdari pozisyonlara geçiş yapan Hutular çoğunluk kuralı ve özgürlük isteyen bir manifesto yayınlamıştır. Tutsilerin Ruandalı olmadığını, Kuzey'den gelerek Hutuları köleleştirip onları yöneten

işgalciler olduğu düşüncesi topluma yayılmaya başlamıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 30). Aynı kültürü paylaşan ve sömürge yönetimi tarafından kesin çizgilerle ayrıştırılan iki grup arasında çıkan şiddet olaylarında Hami ırkı hipotezi oldukça etkili olmuştur. 1959 yılında gelinen noktada Hutular, kendileri gibi Ruanda'nın yerlileri olan Tutsileri ülkelerine yabancı oldukları gerekçesiyle katletmeye başlamış ya da ülke dışına kaçırmaya zorlamıştır.

1959'da Hutu çoğunluğu Tutsilerin egemenliğine karşı ayaklanarak 20.000 Tutsiyi öldürmüştür (Tatum 2010: 40). 1959 yılında Tutsilere karşı başlayan kitlesel şiddet hareketleri 1963, 1966 ve 1973 yıllarında tekrar etmiştir. 1990'dan 1994'e kadar geçen dört yıllık süreçte ise şiddet olayları artarak soykırım ile sonuçlanmıştır. 1959 yılında vefat eden Mwami Mutara III'ün yerine üvey kardeşi Kigeli V geçmiştir. Toplumda yaşanan gerilimler konusunda ılımlı olan ve sakin kalmaya çalışan kralın ölümünü şüpheli bulan Tutsi seçkinleri Belçikalıları ve radikal Hutuları suçlamıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 30). 1961 yılında Belçika'nın onayı ile Ruanda'nın cumhuriyet sistemine geçiş yapması sonucu yaklaşık 400 yıllık Tutsi monarşisi sona ermiştir (Klinghoffer 1998: 8).

1 Temmuz 1962 yılında bağımsız hale gelen Ruanda Cumhuriyeti, bağımsızlıktan sonra Hutular tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu süreçte ülkede yaşayan Tutsiler ülke içerisinde karşılaştıkları şiddet olayları nedeniyle komşu ülkeler Uganda, Burundi, Tanzanya, Kongo ve Zaire'ye sığınmıştır. Tutsilere karşı gerçekleştirilen şiddet olayları üç aşamada gerçekleşmiştir. 1959'un sonlarında, bazı illerde yerel Tutsi karşıtı şiddet ve küçük pogromlar meydana gelmiş; yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve çok az sayıda Tutsi ülkeden kaçmıştır. 1960 ve 1961'deki yasama seçimleri, radikal bir Tutsi karşıtı parti olan Parmehutu'nun büyük bir zaferine ve ardından monarşinin cumhurbaşkanlığı rejimiyle değiştirilmesine yol açmıştır. 1961'den 1964'e kadar, ülkeden kaçan Tutsi mültecilerinden bazıları askeri yollarla geri dönmeye çalışmış ve Burundi ve Uganda'dan küçük gerilla saldırıları başlatmıştır. Kolayca durdurulan saldırılar ülke içindeki Tutsi sivillerinin örgütlü bir şekilde kitlesel olarak öldürülmesine yol açmıştır. Mart ve Nisan 1962'de 2.000'den fazla Tutsi öldürülmüş ve Aralık 1963'te en az 10.000 kişi katledilmiştir. 1963 ve 1964 arasında yaklaşık 15.000-20.000 kişi öldürülmüştür (Uvin 1998: 20). 1959 yılından bağımsızlığa kadar geçen süre zarfında yaklaşık 120.000 Tutsi komşu ülkelere sığınmıştır. 20.000 Tutsi ise

Ruanda'da öldürülmüştür. Bu süreçte ülkede yaşanan çatışmalarda dair yapılan bir Birleşmiş Milletler soruşturması, ölüm sayısının abartıldığını, Tutsi mültecilerin ülkeden ayrılmasını teşvik ettiğini ve soykırım olmadığını iddia etmiştir. 1959 yılında 1994 yılında yaşanan soykırıma kadar geçen süreçte Tutsileri korumak için herhangi bir şey yapılmamıştır (Klinghoffer 1998: 8).

1.3.1 Bağımsızlığa Giden Süreç

1950'li yıllarda dünya genelinde yayılan insan hakları kavramıyla birlikte Ruanda'daki Belçika yönetimine uluslararası alanda Hutuların hakları ile ilgili baskılar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Mütevelli Heyetinin baskılarıyla kamu otoritesinde Hutuların sayısı yavaşça arttırılmaya başlanmış, daha fazla Hutu önemli idari pozisyonlara yerleştirilmiş ve eğitime kabul edilmiştir. Ancak bu girişimler Hutular için yeterli gelmemiş ve 1957 yılında Tutsi seçkinleri yönetimi altındaki konumlarını sona erdirmek için şiddetli bir siyasi savaş başlatılmıştır. Seferberlik ile Hutular, çoğunluk kuralı ve özgürlük isteyen bir manifesto yayınlayarak Tutsilerin Ruandalı olmadıkları, Kuzey'den gelen işgalciler olarak iktidara geçip Hutuları köleleştirdiği inancını teşvik etmişlerdir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 30). İlk olarak 1950'li yılların ortalarında Tutsiler Belçika'dan bağımsızlık kazanabilmek için harekete geçmiştir. Uluslararası alanda yaşanan komünist hareketin yükselişi de Tutsi liderlerin bağımsızlık taleplerini güçlendirmiştir.

1957 yılında Birleşmiş Milletler sömürgelerin tasfiye edilmesi misyonu Ruanda'ya gelmiştir. Hem Tutsi hem de Hutu grupları, öngörülen bağımsız Cumhuriyet'teki siyasi baskınlıklarını güvence altına almak için her birinin kendi gündemi ile sömürgelerin tasfiye edilmesi misyonuna yaklaşmıştır (Jones 2010: 23). Mwami'nin Yüksek Kurulu Ruanda'nın bağımsızlık programını ilan etmiştir. Bahsi geçen program kral ve konseyine hızlı bir güç aktarımı öngörmektedir. Bir ay sonra Hutu birliği Tutsilerin sunduğu programa karşı kendi bildirgelerini yayınlayarak Ruanda'daki asıl sorunun Hutular ve Hami ırkından olan Tutsiler arasında olduğunu açıklamıştır (Jones 2010: 23). Tutsilerin Hami ırkından olması nedeniyle Ruanda'ya sonradan gelip yerleşmiş olmaları, Hutuların Birleşmiş Milletler sömürgelerin tasfiye edilmesi misyonuna karşı

Tutsilerin Ruanda'yı yönetme hakkı olmadıklarına dair en güçlü argümanları olmuştur (Jones 2010: 23).

1959'da sömürgelerin tasfiye edilmesi misyonunun yapmış olduğu çalışmanın sonucuna ve güçlü Belçika desteğine dayanarak, çok sayıda siyasi partinin oluşturularak sayılarının arttırılması durumu vuku bulmuştur (Jones 2010: 23).

1950'li yılların sonlarına doğru Afrika'da birçok ülke bağımsızlık hareketleri içerisine girmiştir. Ancak Ruanda'da başlayan bağımsızlık hareketi, etnik gruplar arasında çıkan çatışmanın ilk çıkış noktası olmuştur. 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında Ruanda'da iki önemli olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki sömürgeciliği terk edilmesi ve bununla bağlantılı olarak Tutsi monarşisinin Katolik okullarında eğitilen Hutular tarafından devrilmesidir. 1959 yılında yaşanan Hutu sosyal devrimi, Ruanda tarihindeki hem sömürge öncesi hem de sömürge dönemi boyunca yaşanan Belçika ve Tutsilerin baskılarına karşı bir isyan sonucunda ortaya çıkmıştır (Jones 2010: 23).

1959 yılında, Ruanda Ulusal Birliği destekçilerinin, "Kitlenin Toplumsal Teşvik Derneği"ne üye bir grup Hutuya saldırmasıyla Hutu ve Tutsi siyasi grupları arasındaki şiddet baş göstermiştir. Bu eylem başlangıçta UNAR üyelerine odaklanan bir dizi misilleme saldırısını tetiklemiştir. Kısa süre sonra Tutsi sivillerine yönelik genel saldırılar ülkenin diğer bölgelerine, özellikle Tutsi hakimiyetinin nispeten yeni olduğu kuzey Ruanda'ya yayılmıştır. Bu saldırılar ile Hutu sosyal devrimi ön plana çıkmıştır. Radikal Hutu siyasetçilerinin ve köylülerinin bu yeni hareketi, Tutsi azınlığın yüzyıllarca süren egemenliğinin sarsılmaya başladığının göstergesi olmuştur (Jones 2010: 24).

1959'un sonlarında, bazı illerde yerel Tutsi karşıtı gruplar tarafından şiddetli katliamlar gerçekleştirilmiş; yüzlerce kişi öldürülmüş ve Tutsilerin bir kısmı ülkeden kaçmıştır. Daha fazla kontrol sahibi olan Hutular, Tutsi azınlığı ele geçirmeye başlamıştır. Bin tepe ülkesi olarak adlandırılan Ruanda'da, şiddet hızla bir tepeden diğerine yayılmıştır. 1959 yılında yaşanan katliamlarda kaç kişinin öldürüldüğü resmi olarak belli olmasa da Ruanda'ya yönelik özel bir BM misyonu, hazırladığı raporda "*yaklaşık 2.000 kişinin öldürülmesine yol açan etnik gruplar arasında yapay olarak tasarlanmış düşmanlık*" olduğunu belirtmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 30).

Devam eden şiddet olaylarına rağmen, yerel seçimler Haziran ve Temmuz 1960'ta yapılmış ve Gregoire Kayibanda'nın önderliğindeki, radikal bir Tutsi karşıtı olan Parmehutu partisi iktidara gelmiştir. Artan yaygın şiddet olayları nedeniyle Birleşmiş Milletler 1961'deki seçim sürecini denetlemek için gözlemci olmuştur.

1 Temmuz 1962'de Ruanda bağımsız hale gelmiştir. Ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Hutu Gregoire Kayibanda, cumhurbaşkanlığı seçimlerini büyük çoğunlukla kazanmış ve monarşi kaldırılmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 31). 1962'de yapılan ikinci seçim ile Ruanda'daki radikal Hutuların egemenliği ve Ruanda'nın Belçika'dan bağımsızlığı teyit edilmiştir. Seçim sonrası Tutsilerin yerel yönetim düzeyindeki güçleri yeniden şekillendirilmiş, devlet yönetiminin Hutu elitlerine geçişine yol açan daha geniş çaplı anayasal ve siyasi gelişmeler yaşanmıştır (Jones 2010: 25). Seçim sonrası birçok Tutsi ülkeyi terk etmiştir. Siyasi yönetimde yaşanan değişikliklerle, Tutsi seçkinlerinin yerini ülkenin güney kesiminde yaşayan Hutu seçkinleri almıştır. Bu durumla, siyasi gücü elinde bulunduran egemen sınıftaki isimlerin değişmesinin yanında ülke için yaşanan en önemli değişiklik giderek ayrıştırılan etnik gruplar arasında şiddetin ortaya çıkması olmuştur.

1.3.2 Birinci Cumhuriyet Dönemi

Gregoire Kayibanda, Ruanda'nın ilk cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Yeni kurulan Ruanda Cumhuriyeti, sömürge döneminde oluşturulan siyasi kimlikleri güçlendirmiştir. Yeni cumhuriyet döneminde kimlik kartları sistemi devam ettirilmiştir. Bir zamanlar Tutsilere ayrıcalık sağlamayı garanti eden kimlik kartları artık hem istihdam hem de eğitim alanında onlara karşı ayrımcılık yapmanın bir yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Desforges 1999: 37). Örneğin, Kayibanda, liselerde ve yüksek öğrenim kurumlarında çok fazla Tutsi olduğu gerekçesiyle etnik yeniden dağıtım olarak adlandırılan bir politika hazırlanmasını sağlamıştır. Tutsilerin yalnızca %9'unun eğitim ve istihdama erişimine izin verilmesini sağlayan bir kota sistemi kurulmuş, birçok Tutsi işlerinden çıkartılmış, okullarda duvarlara Tutsi öğrenci listeleri asılmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 31).

1961'den 1964'e kadar, Tutsi mültecilerinden bazıları, Burundi ve Uganda'dan küçük gerilla saldırıları başlatarak askeri olarak geri dönmeye çalışmıştır. Kayibanda

yönetiminin ilk yıllarında, komşu ülkelerde yaşayan ve Ruanda'ya girişleri yasaklanan binlerce Tutsi, Ruanda'ya dönüş yolu bulabilmek için savaşılmaya çalışmıştır. Bu saldırılar, hala Hutu otoritesi altında yaşayan Tutsilerin ülkeye saldırıda bulunanlara yardım etmekle suçlanmaları nedeniyle karşı misilleme yapılmasına neden olmuş, Mart ve Nisan 1962'de 2.000'den fazla Tutsi öldürülmüştür (Uvin 1998: 20). 1961 yılına ait BM Mütevelli Heyeti Konseyi raporunda yer alan son 18 aydaki gelişmelerin bir partinin ırkçı diktatörlüğüne benzetilmesi, baskıcı bir sistemin başka bir sistemle değiştirildiğinin belirtilmesi ve en önemlisi Tutsilere yönelik şiddetli tepkilere şahit olunacağını ifade edilmesi (Union 2000: 16) 1961-1964 yılları arasında yaşanan şiddet olaylarının ön görülebildiğinin ancak müdahalenin yetersiz kaldığının göstergesidir. Kayibanda'nın rejimini ciddi şekilde tehdit eden tek Tutsi saldırısı Aralık 1963'te gerçekleşmiştir. 1964'te Kayibanda, Tutsilerin bir kez daha siyasi güç elde etmek istemeleri halinde bu durumun tüm Tutsi ırkının ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanacağını belirtmiş ve siyasi rakiplerin ortadan kaldırılması amacıyla Tutsilerin öldürmesi için bir kampanya başlatmıştır. Hutular ülkedeki büyük çoğunluk olarak azınlığa hükmetme hakkına sahip olarak görülmüş, bu süreçte işlenen cinayetlerin failleri için tamamen cezasızlık politikası uygulanmıştır. 1963 ve 1964 arasında yaklaşık 15.000-20.000 insanın öldüğü ve 300.000 kişinin komşu ülkelere kaçtığı tahmin edilmektedir (Desforges 1999: 37).

Kayibanda'nın Tutsileri kontrol altında tutmayı amaçlayan politikalarına rağmen, Hutu seçkinlerinin bölgesel grupları arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Güneyde yaşayan Parmehutu liderleri, bir zamanlar gücü elinde bulunduran Tutsilerin yanı sıra Hutu rakiplerini de ortadan kaldırarak, aslında tek bir parti devleti oluşturmaya çalışmıştır. Parmehutu partisi 1965 yılında tek partili devletin kurulmasıyla kurumsallaşmıştır (Klinghoffer 1998: 8). 1960'lı yılların sonuna doğru Kuzeyde yaşayan Hutular, Hutu dayanışması konusundaki tüm söylemlere rağmen gücün güneylilerin yararlarına tekelleştirildiğini görmüşlerdir. Kuzeydeki ve güneydeki Hutular arasındaki büyüyen bölünme karşısında, "Kamu Güvenliği Komiteleri" ve diğer gruplar tarafından 1973'in başlarında Tutsilere yönelik bir korkutma ve saldırı kampanyası başlatılmıştır (Desforges 1999: 37). 1972'de Ruanda'da Tutsilere yönelik meydana gelen şiddet olaylarının artması nedeniyle 1973 yılında Juvénal Habyarimana, Başkan Kayibanda'yı askeri bir darbeyle iktidardan

indirmiştir (Jones 2010: 26). Başkan Kayıbanda döneminde Savunma bakanı olan Habyarimana yeni dönemde kendisini Ruanda'nın kurtarıcısı olarak tanıtmıştır. Habyarima'nın darbesi ile, Ruanda'da İkinci Cumhuriyet dönemi başlamıştır.

1.3.3 İkinci Cumhuriyet Dönemi

5 Temmuz 1973 tarihinde ordudaki en kıdemli subay General Juvénal Habyarimana, düzeni ve ulusal birliği geri getirme sözü vererek iktidara gelmiştir (Desforges 1999: 37). Ülkeyi birleştirme sözü veren, Tutsi halkı tarafından hoş karşılanan Habyarimana, döneminde Tutsilere yönelik şiddet olayları sona ermiş ve Ruanda'ya barış ve istikrar gelmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 31). Ancak bu istikrar ile birlikte ülkede totaliter bir rejim uygulanmaya başlamış, Ruanda katı bir tek parti ülkesi haline gelmiştir. 1975'te kurulan Kalkınma için Ulusal Devrimci Hareket Partisi ile Habyarimana da tek partili bir sistem oluşturmuştur (Klinghoffer 1998: 8). Ülkede faaliyetine izin verilen tek parti olan MNRD'ye hangi yaşta olursa olsun tüm Ruandalıların otomatik olarak üye olması zorunlu tutulmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 31).

Habyarimana döneminde Ruanda, her birinin altında çok fazla siyasi öneme sahip olmayan on dört kaymakamlık bulunan, on valilik bölgesine ayrılmıştır. Bunların altında, yönetimin temel yapı taşları olan komünler yer almaktadır. Komünlerin başında bulunan belediye başkanları (burgomaster), vali ya da kaymakamın altında yer almasına rağmen, insanlar üzerinde üstlerinden daha hızlı nüfuz eden bir güç kullanmıştır. Topluluğa ait olan ya da geçici olarak topluluğun kontrolünde bulunan arazilerin kullanımını ile ilgili belirleyici rol oynamıştır. Aynı zamanda belediye başkanları, mülkiyet konusundaki çatışmalara aracılık etmiş, aile ihtilaflarını çözüme kavuşturmuş, siyasi tavsiyelerde bulunmuş ve hatta ilke olarak mahkemeye verilmesi gereken çok sayıda davada karar verici olmuştur. Topluluk konseyine uygun olarak, komutasındaki polis memurları da dahil olmak üzere komün çalışanlarının işe alınma ve işten çıkartma işlemlerini gerçekleştirmiştir. Yerel düzeydeki nihai otorite olan belediye başkanı, cumhurbaşkanının yereldeki temsilcisi gibi görev yapmıştır. Teoride içişleri bakanının sorumluluğu altında bulunmalarına rağmen, belediye başkanları Habyarimana tarafından seçilmiş ve onun tarafından yönetimden alınmıştır. Hepsi

cumhurbaşkanı tarafından tanınan belediye başkanlarından bazıları şahsen kendisine çok yakın konumda bulunmaktadır (Desforges 1999: 38).

Her birinin nüfusu 40.000 ile 50.000 arasında değişen komünler, yaklaşık 5.000 kişilik nüfusa sahip sektör adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Sektörler, görevleri belediye başkanına tavsiyede bulunmak olan ancak uygulamada başkanın kararlarını uygulayan seçilmiş meclis üyeleri tarafından temsil edilmektedir. Sektörler, her biri yaklaşık 1.000 kişiyi bir araya toplayan hücrelerden oluşmaktadır. Hücrenin, başlarında sorumluları bulunan (hücre başkanları) beş kişilik seçilmiş bir komitesi bulunmaktadır. Hücre komiteleri aşağıda yer alanların görüşlerini temsil etmekten çok, yukarıdan aldığı emirleri uygulamakla daha fazla ilgilendiği için suçlanmıştır (Desforges 1999: 38).

Habyarimana döneminde uygulanan bu yoğunlaştırılmış yönetim kişilerin kontrolünü ve hareketliliğini sağlamayı amaçlamıştır. Kontroller kişilerin nüfus kayıtlarını ve hareketlerini düzenleyen şekilde gerçekleştirilmiştir. Kimlik kartlarının kullanımının yanı sıra, kişilerin bir bölgeden başka bir bölgeye taşınırken yerel makamlara kayıt yaptırması zorunlu hale getirilmiştir. Her bir topluluk aylık, üç aylık ve yıllık olarak doğum, ölüm ve komün içine ve dışına gerçekleşen taşınma hareketlilikleri ile ilgili raporlarını hazırlamıştır. Belediye başkanları kendi bölgelerinde şüpheli olarak gözlemledikleri kişileri gizli servislere iletmışlerdir. Habyarimana, göreve başladığı ilk aylarında, hükümet görevlilerine yüksek lisans derecesi veya daha yüksek olan askeri eğitimi almalarını etmiştir (Desforges 1999: 38).

Nüfusun hareketliliğinin sağlanması ile ilgili yapılan çalışmalar, ekonomik altyapının inşası ve tarım için koşulların iyileştirilmesine yöneliktir. Sömürge idaresinin dayattığı ücretsiz, toplumsal işçilik uygulamalarını kullanan MRND, nüfusun yolların onarımı, erozyon önleyici kazıların kazılması gibi kamu yararı için çalışmasını şart koşmuştur. Yapılan çalışmalar, ortak çalışma oturumlarında görünmeyenleri cezalandırma gücüne sahip on haneden oluşan bir mahalle lideri olan “nyumbakumi” tarafından denetlenmiştir (Desforges 1999: 39).

Tutsi mültecilerinin Ugandalı silahlı kuvvetler içindeki etkili rollerini Ruanda’ya karşı düzenleyecekleri bir saldırı için kullanabileceklerinden korkan Habyarimana, politik alanını açarak ve mülteci sorunuyla ilgilenerek rejimini “demokratikleştirmek” için

geniş kapsamlı reformlar getirmiştir. Habyarimana döneminde, Tutsilere yönelik şiddet sona ermesine rağmen, ayrımcılıklar devam etmiştir. Kimlik kartları ve eğitim için konulan kota sistemi srdrlmştir. Ancak, Kayibanda'nın rejimi ile karşılaştırıldığında, Tutsi azınlığın hayatları daha yaşanabilir hale gelmiştir. Bu dönemde bazı Tutsiler iş adamı olmayı başarmıştır. Ancak her ne kadar yazılı bir kural olmasa da Hutular için ayrılmış olan siyasi kadrolarda etkin olamamışlardır. 70 kişilik parlamento yesi arasında yalnızca bir Tutsi bakan, iki parlamento yesi yer alırken orduda yalnızca bir Tutsi subay yer almıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 31).

BÖLÜM II

2. SOYKIRIM DÖNEMİ

Ruanda’da yaşanan soykırımın temel sebebi ülkede yer alan iki etnik grup arasındaki çatışma olarak aktarılsa da yaşanan şiddet olaylarının soykırımı kadar ilerlemesi, soykırımı giden süreçte hükümetin ve ordunun yapmış olduğu hazırlıklar, sivil halk arasında katliamların yayılma süreci ve diğer ülkelerin soykırımdaki sorumlulukları soykırımın ekonomi politik sebeplerinin alt yapısını hazırlayan temelleri oluşturmaktadır. İki etnik grup arasında çatışma olarak başlayan süreç gerçekleştirilen barış toplantıları ve anlaşmalara rağmen 20. yüzyılın en büyük soykırımlarından biri ile sonuçlanmış, soykırım öncesine büyük bir katliamın gerçekleşeceğine dair tüm uyarılara rağmen uluslararası kamuoyu da soykırımı engellemekte başarısız olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde soykırımı giden süreç, soykırımın yayılması ve soykırımın bilançosu anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1 SOYKIRIMA GİDEN SÜREÇ

Ruanda’nın sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte, toplumda yer alan Hutular ve Tutsiler arasında şiddet olayları yaşanmıştır. Ağırlıklı olarak ırksal perspektiften değerlendirilen çatışmaların temelinde gruplar arasında uygulanan ayrılıkçı politikalar ve tanınan ayrımcılık içeren haklar yer almaktadır. Ancak yaşanan çatışmalar süreç içerisinde şiddet olaylarına evrilmiş, iki grup arasındaki nefret söylemleri artarak devam etmiş ve 1994 yılında gelinen noktada soykırımı kadar ulaşmıştır. 1994 yılına kadar geçen süreçte şiddet olaylarının boyutunun git gide artması ve planlanarak ilerlemesi soykırımın habercisi olsa da yerel

hükümet ve uluslararası kamuoyu olayları önleme konusunda başarılı olamamıştır. Soykırıma giden süreç 1959 yılında yaşanan Hutu Sosyal Devrimi ile başlamış ve Tutsi ile Hutu grupları arasındaki çatışmalarla iyice artmıştır. 1993 yılında gelinen noktada gruplar arası çatışmalara yönelik yürütülen barış görüşmeleri Birleşmiş Milletlerin gözlemciliğinde sürdürülmek durumunda kalmıştır. Ancak yapılan çalışmalara rağmen soykırım engellenememiştir.

2.1.1 Hutu Sosyal Devrimi

Alman ve Belçika sömürge yönetimleri, Tutsi azınlığın Ruanda'daki hâkim konumunu güçlendirmiştir. Ancak 1959 yılındaki darbeden ve 1960'lardaki bağımsızlıktan sonra tersine olaylar dönmüş, Ruanda siyasi yönetiminde başlayan dönüşüm süreci ile, Hutular ve Tutsiler arasındaki çatışmalar artmaya ve şiddete dönüşmeye başlamıştır. Ülkeye sömürgeci devletlerin girişinden sonra resmi olarak yürütülen süreç bağımsızlığın kazanılmasından sonra da gayri resmi olarak devam ettirilmiştir. Ruanda'nın sömürge altındaki döneminde, sömürgeci devletler ülkede istedikleri politikaları rahatlıkla uygulayabilmek için kendilerine yakın gördükleri ve azınlık olmaları nedeniyle daha rahat yönetebilecekleri Tutsiler aracılığı ile ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Bu süreçte birçok ayrıcalık hakkı elde eden Tutsilerin, dünya genelinde yaşanan gelişmelerin de etkisi ile bağımsızlık taleplerinin bulunması nedeniyle Ruanda toplumsal dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Yönetimde bulunan Tutsiler, sömürgeci devletlerin politikalarının uygulayıcısı olmaları nedeniyle, yönetilen Hutuların maruz kaldıkları baskılar ve adaletsizlikler karşısında kendilerine karşı öfkenin gelişmesine neden olmuştur. 1950'leri sonlarında Belçika üzerinde artan bağımsızlık baskısı nedeniyle, kurulması muhtemel cumhuriyet rejiminin ve yapılacak seçimlerin kazananının ülkenin çoğunluğunu oluşturan Hutular olması Belçikalıların desteklerinin Hutulara yönelmesine neden olmuştur. Ülkede başlayan sosyal dönüşüm sürecinde, uzun yıllar Tutsilerin yönetimi altında yaşayan Hutuların yönetime gelmesi ile olaylar tersine dönmüş ve azınlık konumundaki Tutsilere yönelik şiddet olayları başlamıştır. Tutsilerin üstünlüğü, Ruanda'nın bağımsızlığından sonra tamamen sona ermiştir. Bu noktadan sonra birçok Tutsi öldürülmüş veya komşu ülkelere kaçmaya zorlanmıştır. Ülke dışında büyük bir Tutsi nüfusu mülteci konumunda yaşamıştır.

Ruanda Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanının oğlu Shingiro Mbonyumutwa, Tutsilere yönelik nefreti arttırmak için radyolarda prestijini kullanmıştır. Ruanda Radyosu dinleyicilerine Tutsilerin Hutulara karşı soykırım yapmak istediğini, ülkede kalan tek kişi Tutsiler olana kadar Hutuları yok edeceklerini, böylece dört yüz yıl boyunca ellerinde tuttukları gücü devam ettirebileceklerini söylemiştir (Tatum 2010: 42).

1991-1993 yılları arasındaki dönem, Hutu aşırılık yanlılarının 1994 yılında soykırımın temellerini attığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Radyolardan yapılan bu yayınların etkisiyle Hutular, bunun Tutsiler tarafından “öl ya da öldür” meselesi olduğuna inanmış, böylece kendini savunma eylemleri olduğuna inandıkları “önleyici” saldırılar başlatmışlardır. Sivil halktan, belediye başkanları tarafından “sivil kendini savunma”ya katılmaları istenmiştir. Katılmayı reddedenler ölüm, şiddet ve mülklerinin imhası ile tehdit edilmiş, katliamlara katılanlar ise belediye başkanı tarafından ödüllendirilmiştir (Tatum 2010: 42). Gerçekleştirilen katliamlara katılma konusunda tereddütte olan kişilere ise nakit ödeme, yiyecek, içecek ve bazı durumlarda esrar teminatı gibi güçlü teşvikler sunulmuştur (Tatum 2010: 42).

2.1.2 Ruanda Silahlı Kuvvetleri ve Ruanda Yurtsever Cephesi Çatışması

2.1.2.1 Ruanda Yurtsever Cephesinin Ortaya Çıkışı

1980'lerde, komşu ülkelerdeki ikinci nesil Tutsi mültecileri kendi aralarında örgütlemeye başlamışlardır. Uzun yıllar boyunca vatansız konumda olan ve tam yerleşim hakkı bulunmayan mültecilerin Ruanda'ya girişleri yasaklanmıştır. 1990 yılında komşu ülkelerde sürgünde bulunan Tutsilerin sayısı Habyarimana'ya göre 200.000 kişi iken, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 900.000 mültecinin olduğu tahmininde bulunmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 32).

Aynı dönemde, en fazla Ruandalı mülteciyi barındıran Uganda'da da sivil halka yönelik benzer katliamlar gerçekleştirilmiştir. FPR'in ortaya çıkışında Uganda'da yaşanan siyasi gelişmeler etkili olmuştur. 1980 yılında değişen yönetim Idi Amin'den Milton Obote'ye geçmiştir. Milton Obote döneminde de Amin yönetiminden kalan şiddet olayları sürdürülmüş ve güvenlik güçleri, ülkenin güneyinde Obote'ye muhalif olan tahmini 300.000 sivil katletmiş, yüzbinlerce kişi ise ülkeden kaçmıştır.

Katliamlar arttıkça 1980 seçimlerinden sonra ortaya çıkan Yoweri Museveni liderliğindeki Ulusal Direniş Ordusu'nun direnci de artmıştır. Uganda'da yaşayan genç Ruandalı mülteciler Obote'nin Tutsilere yönelik düşmanlığı nedeniyle Museveni liderliğindeki Uganda Ulusal Direniş Ordusu'nun yanında savaşmıştır. Tutsi mültecilerin desteği ile NRA gerilla savaşını kazanmış 1986'da Obote'yi devirerek bölgede yeni bir dönem başlamıştır (Laband 2007: 267).

1986'da Uganda'daki NRA zaferinin ardından, bir dizi Tutsi, yeni Başkan Museveni hükümetinde üst düzey görevlerde yer almaya başlamıştır. Tutsi yetkilileri yönetimdeki stratejik pozisyonlarını kullanarak, Uganda ordusuna birçok genç mülteciyi yerleştirmiştir. 1986 yılında, NRA'daki 14.000 askerinin yaklaşık dörtte birini Ruandalı mülteciler oluşturmaktadır. Bunu izleyen dönemde ordunun içinde yer alan Ruandalıların sayısını arttıran askeri işe alım kampanyalarıyla birlikte, Ruandalı mülteciler daha fazla askeri uzmanlık kazanmış, NRA içinde komutanlar ve memurlar olarak yüksek mevkiler edinmişlerdir. Ancak 1980'lerin sonunda Museveni, yönetiminde çok sayıda Tutsi memurunun varlığı nedeniyle yoğun bir baskıya maruz kalmış ve sonuç olarak idaresi altındaki Tutsi sayısını düşürmek zorunda kalmıştır. NRA içinde yer alan bu Ruandalı Tutsi askerler ise Ruanda Yurtsever Cephesi'ni kurmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 32).

2.1.2.2 Ruanda Yurtsever Cephesinin Ruanda'yı İşgali

1 Ekim 1990'da FPR, Ruanda Yurtsever Ordusu olarak adlandırılan askeri kanadıyla Uganda'dan Ruanda'ya saldırmış ve bu durum üç yıl sürecek olan iç savaşın başlangıcı olmuştur. İşgalciler 1957-1963 yılları arasında ülkeden kaçan 4.000'den fazla ikinci nesil mülteciyi oluşturmaktadır. NRA'daki en ünlü Ruandalı mülteci Binbaşı General Fred Rwigyema liderliğindeki FPR, iyi eğitilmiş ve deneyimli birliklerden oluşmaktadır. FPR demokrasiyi savunmuş ve etnik bölünme ve kimlik kartlarına son verilmesini istemiştir. İlk FPR saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmış, lider konumundaki Fred Rwigyema'nın saldırının ikinci günündeki ölümü FPR üyeleri arasında büyük korkulara yol açmıştır (Laband 2007: 268).

FPR saldırısından hemen sonra, Fransız hükümeti Başkanı François Mitterrand 5.200 askerden oluşan küçük Ruanda silahlı kuvvetlerine yardım etmek için asker

gönderilmesini emretmiştir. 4 Ekim 1990'da 150 Fransız paraşütçüsü Ruanda silahlı kuvvetlerine yardıma gelmiştir. Fransız paraşütçülerinin ardından 400 Belçika paraşütçüsü Ruanda'ya gelmiş ancak Belçika ulusal yasasının ülkenin iç savaşlarda yer almasını yasaklaması nedeniyle Belçikalılar kısa süre sonra geri çekilmek durumunda kalmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 33). Zaire de Ruanda'ya birkaç yüz asker göndermiştir. Ruanda'ya ülkede bulunan yabancıları korumak için destek gönderen ülkeler, statükoyu ve Ruanda'daki yerleşik ekonomik çıkarlarını korumak için olaya müdahale etmiştir. Ruanda silahlı kuvvetlerine Zaireli, Belçikalı ve Fransız birliklerinin sağladığı planlama ve lojistik destek ile ülkeye saldıran FPR'ye ciddi bir darbe vurulmuştur.

Habyarimana rejimi saldırıyı politik muhalifleri bastırmak için bir bahane olarak kullanmıştır. Cumhurbaşkanı sokağa çıkma yasağı uygulamış, seyahat etme yasağı getirilmiş ve ordu ülke genelinde yollara barikatlar kurmuştur. Habyarimana, uluslararası alanda daha fazla destek alabilmek için 4-5 Ekim gecesi Kigali'ye sahte bir FPR saldırısı düzenlemiş, başkentte binlerce atış yapılmıştır. Habyarimana'nın planı başarılı olmuş; Fransa saldırılar nedeniyle Ruanda'ya daha fazla asker göndermiş, orduyu ve milisleri eğitmiştir. Daha sonra insan hakları grupları tarafından yapılan araştırmalar saldırının ordu tarafından siyasi amaçlarla gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur (Longman 2010: 135). Fransa'nın yardımı sayesinde, Ruanda Silahlı Kuvvetleri toparlanarak savaşabilmiştir.

Yaygın şekilde FPR tarafından düzenlendiğine inanılan sahte saldırı, yetkililer tarafından, Ruanda'da halen yaşayan Tutsilerin FPR saldırganlarının suç ortağı olduğunu söyleyen bir kampanyanın başlatılması için kullanılmıştır. Savunma Bakanı, halkı bilgi sızdıranları bulup tutuklamaları için göreve çağırmıştır. Ardından, yaklaşık 13.000 kişinin tutuklandığı bir tutuklama dalgası yaşanmıştır. Tutuklanan kişilerin çoğu işkence görmüş ve ölmüştür. Bu tutuklamalar sadece rejim eleştirmenlerinin gözünü korkutmakla kalmayıp, Tutsileri ve ılımlı Hutuları şüpheli olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

FPR saldırısı 30 Ekim'de ateşkes ile sona ermiştir. Ruanda hükümeti savaşın bittiğini açıklamış, ancak iç savaş üç yıl daha devam etmiştir. FPR üyelerinin, bir kısmı komşu ülkelere geri dönmüş, bir kısmı ise Ruanda'nın kuzey kesiminde Volkan Dağları'na

sığınmıştır. 1959'da Ruanda'dan genç bir Tutsi çocuğu olarak kaçan ve yıllarca NRA'da askeri istihbarat müdür yardımcısı olarak görev yapan Jean Paul Kagame'nin önderliği sayesinde, FPR yeniden silahlanmış ve kendini toparlamıştır. İşgal sırasında, askeri eğitim için Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Kagame, Ruanda'ya geri dönmüş ve birkaç ay içinde hem eğitilmiş bir askeri stratejist hem de becerikli bir komutan olarak orduya yön vererek, stratejisini oluşturmuştur (Longman 2010: 134). FPR'in 1991 yılı ortalarına kadar yaklaşık 15.000 kişiden oluşturduğu tahmin edilmektedir. Yılın sonunda, FPR başarıyla Uganda-Ruanda sınırı boyunca bir toprak şeridini ele geçirmiştir. Bu noktadan itibaren, FPR hükümet güçlerine karşı önemli başarılar kazanmaya başlamıştır.

Ekim 1990'da yapılan ateşkesin ardından, biri Şubat 1991'de diğeri de Mart 1991'de olmak üzere yapılan iki ateşkes daha sonra 16 Eylül 1991'de ve 12 Temmuz 1992'de değiştirilmiştir. Yeni şiddet olayları patlak verdikten sonra anlaşmalar imzalanmıştır. 1992 yılında 2.1.3. Arusha Barış Antlaşmaları için müzakereler başlamış ve anlaşmanın ilk protokolü imzalanmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 34).

2.1.3 Arusha Barış Antlaşması

Ruanda'da devam eden istikrarsızlık ve şiddet olaylarını çözmek için uluslararası topluluk, komşu ülke Tanzanya'nın Arusha kentinde barış görüşmeleri düzenlemiştir (Baechler 1999: 158). Ruanda'da uzun süren çatışma döneminin sonunda, diğer ülkelerin Ruanda hükümeti ile FPR arasında uzun süre arabuluculuk yapmasının ardından 12 Temmuz 1992'deki ateşkes anlaşmasına varılmış 1 Ağustos'ta ateşkes yürürlüğe girmiştir (Longman 2010: 178). 30 Ekim 1992 ve 9 Ocak 1993 tarihlerinde imzalanan güç paylaşımı protokolleriyle barış görüşmeleri devam etmiştir. Ancak FPR ile yapılan görüşmeler aşırılık yanlı Hutular tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır.

1993 yılının başında, Afrika Birliği Örgütü'nün ve Tanzanya hükümetinin, Birleşmiş Milletler desteği ve Belçika, Fransa, Almanya ve ABD'nin desteğiyle yaptığı baskı, Habyarimana'yı Kuzey Tanzanya'daki Arusha'da müzakere masasına getirmiş, bir yıllık müzakere ve üç yıllık savaştan sonra, taraflar güç paylaşımı konusunda uzlaşarak 4 Ağustos 1993'te Arusha Barış Antlaşması imzalanmıştır (Laband 2007: 270).

Arusha Barış Antlaşması hükümleri uyarınca, Ruanda hükümeti ülkeyi Hutu muhalefet partileri ile Tutsi azınlığı arasında siyasi güç paylaşımı gerektiren bir çerçevede yönetmeyi kabul etmiştir (Laband 2007: 270). Ağustos 1993'te varılan anlaşma ile Kigali rejiminden muhalefetteki ılımlı Hutular ve FPR'den oluşan Geniş Tabanlı Bir Geçiş Hükümeti'nin (BBTG) Ruanda'da oluşturulması kararlaştırılmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 35). Kurulacak geçici hükümetin 21 bakandan oluşması, içerisinde MRND ile FPR'nin her birinden beş bakanının bulunması ve en büyük muhalefet partisi olan Cumhuriyetçi Demokratik Hareket'in geçiş hükümeti dönemi sırasında birisi başbakan olmak üzere dört bakanın bulunması, kalan yedi bakanlık görevlisinin diğer partiler arasında bölüşülmesi kararlaştırılmıştır (Klinghoffer 1998: 20). Taraflardan birinin baskınlığının engellenebilmesi için, kararların üçte iki çoğunluk ile alınabilmesini gerektiren oylama sistemi getirilmiştir. Arusha Barış Antlaşması ile getirilen bir diğer önemli gelişme ise FPR'nin askeri kanadının ulusal ordu FAR'a dahil edilmesidir. Birlikler arasındaki ayrımında %60 hükümet birliği ve %40 FPR birliği olması ve subay birliklerinde eşit bir bölünme olması öngörülmüştür (Grünfeld ve Huijbom 2007: 36).

Arusha Antlaşmaları, mültecilerin geri gönderilmesini, tüm askeri güçlerin ulusal bir orduyla bütünleşmesini ve 1995'in sonlarında demokratik seçimlerin yapılmasını da sağlamıştır. Taraflar, bu hassas süreç sırasında Ruanda'da kamu güvenliğinin korunmasına yardımcı olmak ve insani yardım sağlamak için uluslararası bir güç talebinde bulunmuştur. FPR, Fransız birliklerinin geri çekilerek yerlerini BM güçlerine bırakmasını talep etmiştir. Varılan sonuca göre BM güçleri geçici hükümetin kurulmasını, yeni bir ordunun kurulmasını ve ulusal seçimlere hazırlıkların güvenliğini ve denetlenmesini sağlamak zorundadır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 36).

1993 yılı boyunca Arusha'da müzakereler başlamış ve politikacılar ülkeyi resmen barışa götürmüş olsalar bile, ordu ve Hutu aşırılık yanlıları ile müttefikleri Ruanda'yı savaşa yaklaştırmışlardır. Bu nedenle, imzalanan Arusha Antlaşması, alınan kararlardaki koalisyon hükümetinin kurularak seçimlerin gerçekleştirilmesi şartı yerine getirilemeyince uygulanamamıştır.

2.1.4 UNAMIR

Arusha Barış Antlaşması'nda tarafların Birleşmiş Milletler'den destek talebi üzerine 5 Ekim 1993'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonunu oluşturan 872 sayılı Kararı kabul etmiştir. Kanadalı General Roméo Dallaire, kuvvet komutanlığına atanmış ve 22 Ekim 1993'te Kigali'de göreve başlamıştır (Laband 2007: 270).

UNAMIR'in görevleri şu şekilde sıralanmıştır (UN 2019):

1. Başkent Kigali'nin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak;
2. Genişletilmiş bir silahsızlanma bölgesi ve seferberliğin lağvedilmesi prosedürlerinin kurulması dahil ateşkes anlaşmasının izlenmesini sağlamak;
3. Geçiş Hükümeti'nin seçimlere zemin hazırlayan görev süresinin son döneminde güvenlik durumunu izlemek;
4. Mayın temizliğine yardımcı olmak;
5. Yardım faaliyetleri ile birlikte insani yardım faaliyetlerinin koordinasyonunda yardımcı olmak.

Arusha Barış Antlaşması'nda taraflar ülkenin güvenliğini sağlayacak, gizli silahlanmayı önleyecek bir uluslararası tarafsız güç talebinde bulunurken, BM Güvenlik Konseyi UNAMIR'in yalnızca şehrin güvenliğine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bu hüküm ile barış gücünün yetkileri sınırlandırılmıştır. Arusha Barış Antlaşması ülkede güvenliği sağlayacak bir güç talebinde bulunurken, UNAMIR Başkent Kigali'nin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Arusha Barış Antlaşması ile gizli silahların takip edilmesinde yardımcı bir güç talebinde bulunmuşken, UNAMIR'ın silahları arama yetkisi bulunmamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi üyeleri ABD, Fransa, Rusya, Çin ve İngiltere barış gücünün yetkilerinin çok genişletilmemesi, yalnızca gözlemci ve yardımcı olması yönünde karar vermiştir. Verilen bu karar neticesinde olaylara müdahale edecek gücü olmasına rağmen UNAMIR, gözlemci olarak kalmayı tercih etmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 42). Soykırım öncesinde ve sırasında Ruanda'daki BM barış gücü misyonunun komutanı olarak görev yapan General Roméo Dallaire, BM'nin başlamadan önce tüm katliamı durdurabilecek durumda olduğunu belirtmiştir. General Dallaire, Hutu Güç

hareketi içindeki bir muhbirden aldığı ipucundan sonra, New York'taki BM yetkililerine bir not göndermiş ve katliamların başlamasından haftalar önce silah ve palaların tutulduğu bir depoya baskın yapma planını açıklamıştır (Gourevitch 1998: 78). New York, General Dallaire'in planını yerine getirmemesi konusunda ısrar ederek acil bir yanıt göndermiş, bunun yerine, edindiği bilgiyi Ruanda Cumhurbaşkanı rapor etmesi talep edilmiştir. 7 Nisan sabahı, bahsi geçen silah stokları Kigali çevresindeki Interahamwe militanlarına dağıtılmıştır (Katangole ve Wilson-Hartgrove 2009: 38).

2.2 SOYKIRIMIN BAŞLANGICI VE YAYILMASI

2.2.1 Habyarimana'nın Uçağının Düşürülmesi

Darüs Salaam'daki geniş tabanlı geçici hükümeti uygulamaya koymak için düzenlenen devlet başkanları toplantısından dönen Ruanda Cumhurbaşkanı Habyarimana ve Burundi Cumhurbaşkanı Cyprien Ntaryamira'yı taşıyan uçak 6 Nisan 1994'te, inişe geçtiği sırada Kigali havaalanının yakınlarından ateşlenen iki füze ile vurulmuş ve içerisinde Ruanda silahlı kuvvetleri Genelkurmay Başkanı General Nsabimana'nında bulunduğu yolcular ile Fransız mürettebat hayatını kaybetmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 153).

Ruanda Cumhurbaşkanı Habyarimana'yı taşıyan uçağın düşürülmesi Ruanda'da soykırımı yol açan olaylar zincirini başlatmış ve Ruanda hükümeti ile FPR arasındaki savaşın yenilenmesine neden olmuştur. Konuyla ilgili sorumlu kişiler tespit edilememişse de bu konuyla dair dört görüş bulunmaktadır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 153):

1. Habyarimana'nın çevresinde bulunan Hutu aşırılık yanlılarının ya da onların adına Fransızların uçağı düşürdüğü görüşü
2. Saldırının asıl hedefinin Burundi Devlet Başkanı olduğu görüşü
3. Başbakan ve birkaç memurun geçici hükümete ve Arusha Barış Antlaşması'nın uygulanmasına imkân sağlamak için başarısız bir darbe girişiminde bulunduğu görüşü
4. Saldırının FPR tarafından düzenlendiği ve Belçikaların desteklediği görüşü

FPR'ın saldırıyı gerçekleştirdiğini savunan görüş, ülkeye saldırmak için uçağı düşürdüğü yönünde iken karşıt görüş aşırılık yanlısı Hutuların, kurulacak geçici koalisyon hükümetini engellemek ve soykırımı başlatabilme bahanesi için uçağı düşürdüğü yönündedir (Longman 2010: 189). En yaygın inanılan teori, Hutu aşırılık yanlılarının Arusha Barış Antlaşmaları'nın uygulanmasını engellemek ve Habyarimana suikastını planlı soykırımlarını başlatmak için bahane olarak kullanmak için uçağı düşürdükleri hipotezidir. Habyarimana'nın geçici hükümetin kurulma kararını yolculuk dönüşü halka duyurmayı planlamış (Desforges 1999: 145) olması bu görüşü destekler niteliktedir. Diğer yandan Burundi Devlet Başkanının uçağı son anda binmeye karar vermiş olması, saldırının hedefinin Burundi Devlet Başkanı olduğu görüşünü zayıflatmaktadır.

Uçak kazasından bir saat sonra, Cumhurbaşkanlığı Muhafızları şehir genelinde barikatlar kurmuştur (Grünfeld ve Huijbom 2007: 156). Ruanda Cumhurbaşkanı Habyarimana'nın ölümünden sonraki saatler içinde, Cumhurbaşkanlığı Muhafızları ve diğer seçkin birlikler başkent Kigali'de, muhalefetteki parti liderlerinin listeleri, insan hakları aktivistleri, ilerici rahipler, gazeteciler ve Habyarimana rejiminin diğer önemli muhaliflerinin listeleriyle birlikte sokaklara dağılmıştır (Longman 2010: 4). Kazadan hemen sonra Cumhurbaşkanlığı Muhafızları'nı barındıran Kanombe kampı çevresinde düzensiz silah atışları başlamıştır. Kısa bir süre sonra, aşırılık yanlılarına en yakın konumda olanlardan biri olan "paracommando" taburundan askerler, füzelerin fırlatıldığı Masaka tepesinde yaşayanları öldürmeye başlamıştır. Ruanda silahlı kuvvetlerinin en iyi eğitilmiş birimlerinden birinin askerleri, muhtemelen FPR ile mücadelenin yenilenmesinden sonra otuz altı saat boyunca Masaka sivillerine karşı katliamları sürdürmüştür (Desforges 1999: 145). Desforges'a göre Masaka halkının füzeleri vuranlar olmamasının kesin olması nedeniyle, askerlerin sivilleri öldürmesi intikam almak için değil suça tanık olanları ortadan kaldırma amacıyla gerçekleştirilmiştir (Desforges 1999: 145).

Habyarimana'nın ölümü ile Başbakan Agathe Uwilingiyamana hükümetin başına geçmiş, haberi alır almaz kabinesini bir araya getirmeye çalışmıştır. Ancak, kazadan sonraki bir saat içinde kabine üyelerinden bazıları ortadan kaybolmuş, ılımlı bakanlardan bazıları saklanacak bir yer bulmak için evlerinden kaçmış, diğerleri ise

evlerinden çıkmaktan tedirgin olmuştur. Başbakanı da kaçması önerilmiş, ancak kabul etmeyerek ailesi ile evinde kalmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 157).

Kazadan bir buçuk saat sonra Roméo Dallaire, FAR merkezindeki bir Kriz Komitesi toplantısına katılmak üzere davet edilmiştir. Ruanda silahlı kuvvetlerinin kıdemli çalışanlarından ve jandarmadan oluşan Kriz Komitesi'nin toplantısını, ülkenin Cumhurbaşkanı ve savunma bakanı öldüğü için, savunma bakanlığı şefi Albay Theoneste Bagosora yönetmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 157). Bagosora, askerlerin yönetimi devralması gerektiğini, Ruanda halkının başbakanın yönetimini kabul etmeyeceğini savunurken, Roméo Dallaire Ruanda'nın Başbakanın başkanlık ettiği bir hükümeti olduğunu belirtmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 157).

Uçak kazasının ertesi sabahı, Başbakan Agatha Uwilingiyimana'nın evi Ruanda silahlı kuvvetleri askerleri ve Cumhurbaşkanı Muhafızları tarafından kuşatılmış, Belçikalı BM askerlerinin korumasına altındaki başbakan ve eşi, çocukları ile kaçmaya çalışırken öldürülmüş; çocukları BM askerleri tarafından kurtarılmıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 157).

Dallaire kazanın ertesi sabahı, ülkede yaşanan durumu bildirmek için BM'yi arayarak ılımlı Hutuların da hedef alındığını ve UNAMIR'ın koruması altındaki kişilerin saldırıya uğradığını söyleyerek yollara kurulan barikatlardan geçmenin zor olduğunu ve yakında BM askerlerinin güç kullanmaları gerekebileceğini belirtmiş ancak kendisine ateş açılmadan silah kullanmaması talimatı verilmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 160).

Katliamlar aşamalı olarak ilerlemiştir. Başlangıçta küçük bir grup tarafından sadece birkaç alanda gerçekleştirilen katliamlar, ılımlı Hutular ve Tutsiler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak ilerleyen dönemde daha fazla insan katliamlara katılmış ve daha özel olarak tüm ülke geneline yavaş yavaş yayılmıştır (Longman 2010: 190).

Soykırımda tetikleyici rol oynayan bu önemli uçak saldırısı ne Ruanda düzeyinde FPR ya da MNRD tarafından ne Birleşmiş Milletler tarafından ne de içerisinde kendi ülke vatandaşları bulunan Fransa tarafından büyük ölçüde araştırılmamış ve olayın failleri kesin olarak açıklanmamıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 153).

2.2.2 Ordunun Katliamları

Ordudaki kişilerin sayısı soykırıma katılan sivillerden daha az olmasına rağmen, katliamı başlatıp yönlendirerek soykırımda belirleyici bir rol oynamışlardır. Soykırımdan önce mühimmatların temini ile hazırlık sürecini tamamlayan ordu, uçak kazasının ardından sivil halkı katliamlara teşvik eden ve yönlendiren konumda olmuştur.

Askerler ve Ulusal Polis, sivillere 6 Nisan'dan önce gizlice ve o tarihten sonra açıkça silah ve mühimmat dağıtımını yapmıştır (Desforjes 1999: 177). Ayrıca, askerler ve Ulusal Polis, katliamlara direnmeye çalışan Hutulara karşı güç ya da güç tehdidini kullanmıştır. 7 Nisan sabahının erken saatlerinde UNAMIR, uçağın düşürüldüğü bölgede yaşayan ailelerin tamamının yok edildiğini öğrenmiştir. UNAMIR'e gelen telefon Cumhurbaşkanlığı Muhafızları, ordu, jandarma ve Interahamwe'nin evden eve isim listeleriyle gittiğini bildirmiştir. UNAMIR genel merkezi, sürekli yardım telefonları almaya başlamıştır (Grünfeld ve Huijbom 2007: 160).

7 Nisan günü öğleye kadar Cumhurbaşkanlığı Muhafızları, askerlerin yardımıyla ılımlı Hutular ile ülkeyi yasal olarak yönetebilecek liderleri ortadan kaldırmıştır (Desforjes 1999: 191). Bunların arasında Başbakan Agatha Uwilingiyimana, Anayasa Mahkemesi Başkanı Joseph Kavaruganda ve Bakan Landoald Ndasigwa bulunmaktadır. Ayrıca, Arusha müzakereleri sırasında Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Boniface Ngulinzira ve ailesi saldırıya uğramış ve evlerinden kaçmıştır. Ülkenin ılımlı siyasi elitine ait olan bu kişiler etnik kökenleri nedeniyle değil, Ruanda'daki politik konum ve güçleri nedeniyle öldürülmüştür (Grünfeld ve Huijbom 2007: 161).

Emekli ya da aktif hizmette olan askerler, sivil alanda görev almıştır. Askerler ve Ulusal Polisler sivilleri öldürmüş ya da öldürülmelerine izin vermiş, başkalarına Tutsi sivilleri öldürmelerini emretmiştir (Desforjes 1999: 176). Askerler, milislere ve sıradan sivillere katliamda yol açmış; vatandaşlara doğrudan ve sivil yöneticiler aracılığıyla emir vermiştir. Ulusal düzeyde, sivil ve askeri otoriteler halkın bu emirlere uymasını sağlamış, sivillerin ordu ile birlikte çalışması, orduya yardımcı olması ve orduyu desteklemesi konusunda teşvik etmiştir (Desforjes 1999: 177).

Ordu ve Interahamwe milisleri katliamlarda ateşli silahlarla yer alsalar da kısa sürede büyük çaptaki Tutsi nüfusunu öldürmek için sivil halkın da katılım sağladığı bir imha

kampanyasının yürütülmesi hızla yüz binlerce insanın katledilmesinin harekete geçirilmesi durumu ortaya çıkmıştır (Tatum 2010: 41). Sivil halkın geniş katılım sağladığı soykırım sırasında silahlı ateşlerin yetersiz kalması nedeniyle öldürülenlerin çoğu palalar ile öldürülmüştür. Ateşli silahlara göre yavaş ilerleyen bu süreçte failer sürece bilinçli olarak katılım sağlamıştır (Tatum 2010: 42). Sivil halkın büyük çoğunluğu ordu tarafından soykırıma önceden hazırlanmışlardır. Arusha Barış Antlaşmasına göre silahsız bir bölge olması gereken Kigali ile ilgili 24 Aralık'ta imzalanan Kigali Silahsız Güvenli Bölgesi Anlaşması ile silahsız bölge yürürlüğe girmesine rağmen, soykırımdan önce Kigali'de yoğun bir silahlanma süreci başlamıştır. Anlaşmaya göre, her parti silahlarını emniyete almak zorunda bırakılmış, taraflar silahlarını ve silahlı birliklerini yalnızca BM Barış Gücü personellerinin eşliğinde hareket ettirmelerine izin verilmiştir (Grünfeld ve Huijbom 2007: 87). Ruanda'nın üç yıl içinde ilk kez resmi olarak barış içinde olduğu bir dönemde, Arusha Barış Antlaşması'na göre silahsız bölge olması gereken Kigali Hutu Gücü'nün silah pazarı haline gelmiştir. El bombaları ve silahlar halka açık yerlerde uygun fiyatlarla sergilenmiş, Fransız ya da Fransız destekli silah gönderilerini taşıyan uçaklar gelmiş, hükümet tarımsal kullanım talebini aşan sayılarda Çin'den pala ithal etmiş ve bu silahların birçoğu genç erkekler, ev hanımları, ofis çalışanları gibi bilhassa askeri işlevi olmayan insanlara alanlarda serbestçe dağıtılmıştır (Gourevitch 1998: 78). Soykırım öncesinde silahlara bu kadar kolay erişim sağlayan sivil halk, ordunun yönlendirmeleriyle soykırımda büyük rol oynamıştır.

Hutu aşırılık yanlıları, nefret mesajlarını yaymanın yanı sıra, kendilerini savunmaları ve zamanı geldiğinde ülkesini düşmandan kurtarmaları için sivillerin eğitilmesi ve silahlandırılması projesini başlatmışlardır. Bu sivil savunma milislerinin oluşturulması, silahlı kuvvetlerde sınırlı sayıda bulunan askerlerin güçlendirilmesi anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda ordu, Tutsi düşmanını askeri, medya ve siyasi alanlarda yenmenin yollarını keşfetmek için bir komisyon kurmuştur. Sonuç olarak ordu ülke çapında, ortaya çıkan sivil savunma milislerinin silah ve patlayıcılarla mücadelede örgütlenmesi ve eğitilmesinde yer almıştır (Laband 2007: 270). En kötüsü, insanları çabucak öldürmeleri için sivilleri eğitmiştir. Birlikte çalışanlar ve birleşmiş olanlar anlamına gelen Interahamwe, cumhurbaşkanının iktidardaki MRND partisinin milisleri olarak ortaya çıkmıştır. Milislere daha fazla sivil toplandığında

faaliyetleri artmıştır. 1993 yılına gelindiğinde Interahamwe, ülkenin dört bir yanındaki Tutsi katliamlarına katılmıştır (Laband 2007: 270). Bu katliamların en büyüğü Mart 1992’de Güneydoğu Ruanda’da Bugesera bölgesinde yüzlerce Tutsinin katledilmesiyle gerçekleşmiştir. Katliam planlarının uygulanması, Interahamwe, ordu ve bölgedeki yerel makamlar arasında yakın bir şekilde koordine edilmiştir. Faaliyetlerine, insanlara “çalılıkları temizlemek” (yani Tutsileri öldürmek) ve “kötü yabancı otları çıkarmak” için ortak bir çalışma oturumu olacağını söyleyen RTLM’den nefret söylemi ile destek olmuştur.

2.2.3 Medyanın Rolü

1990’lerin başından itibaren Ruanda Silahlı Kuvvetleri ve iktidar partisinin Interahamwe milisleri, Hutu sivillerini Ruanda’dan sınır dışı edilmesini sağlamış, komşu ülkeler Zaire ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ne göç etmeye zorlamışlardır. Hutu nüfusunu, Tutsi liderliğindeki Ruanda Yurtsever Cephesi’ne karşı “koruma” amacıyla uygulanan politikaların arkasında birçok faktör bulunmaktadır. Hutular nüfusun yaklaşık yüzde 80’ini oluşturduğundan, ülkeden ayrılmaları Ruanda’nın üretken nüfusunun önemli bir kısmından mahrum kalmasına neden olmuştur. Bunun yanında geri çekilen FAR ve Interahamwe milisleri, sivilleri kendileri ile Ruanda içinde ilerlemekte olan FPR arasında uygun canlı kalkanlar olarak görmüştür. Aynı zamanda sivil halkta yaşanan bu kitlesel yer değişikliği dikkatlerin soykırım yapan asker ve milislerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Zaire’nin doğu illerinde yayılmış olan geniş mülteci kampları yalnızca gerçek mültecileri değil aynı zamanda silahlı asker ve milisleri de kapsamaktadır.

1993 yılının ocak ayında, Kinyarwanda dilinde mermi anlamına gelen “Amasasu” isimli bir askeri grup, ülkenin bir FPR saldırısı için hazırlık yapması gerektiğini ve sivil kendini savunma örgütlenmesi çağrısında bulunduğunu savunarak Habyarimana’ya açık bir mektup yayınlamıştır (Longman 2010: 181).

1993 yılının Nisan ayında, Hutu aşırılık yanlıları mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmenin bir yolu olarak, temmuz ayı başında yayın yapmaya başlayan yeni bir bağımsız radyo istasyonu, olarak “Bin Tepe Özgür Radyo ve Televizyonu”nu kurmuşlardır (Longman 2010: 181). Sivillerin büyük çoğunluğunun sınır dışı edilmesi

ile, Ruanda'da Habyarimana'nın uzlaştırıcı politikaları tarafından yönettiği Hutu aşırılık yanlıları, FPR'in saldırısı Tutsi karşıtı seferberliklerinde kaybedilen meşru zemini yeniden kazanmak için kullanmıştır. Siyasi sahnenin serbestleştirilmesinden faydalanan Hutu aşırılık yanlıları, RTLM'yi ve "Diğerlerini Uyandır" anlamına gelen "Kangura" gazetesini kurmuş, bu medya araçları ile kendi emirleri altında Tutsi karşıtı propagandalar yaymıştır (Laband 2007: 269). Yapılan yayınlarda "Siz hamamböcekleri, etten olduğunuzu bilmelisiniz, bizi öldürmenize izin vermeyeceğiz biz sizi öldüreceğiz." Söylemleri sıkça yer almıştır (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 30).

FPR'in Ruanda'ya saldırmasından hemen sonra, Kangura gazetesi "Hutuların On Emri" olarak bilinen manifestoyu yayınlamış ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yayılardan ilkinde, Hutular Tutsi kadınlara karşı uyarılmış, Tutsi kadınlar her zaman etnik grubunun çıkarları için çalışan hainler olarak adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra Tutsi bir kadınla evlenen ya da onlarla çalışan herhangi bir Hutu hain olarak ilan edilmiştir (Laband 2007: 269). "Emirler" ayrıca Hutulardan Tutsiler ile herhangi bir iş yapmamasını istemiş ve tüm siyasi, idari ve eğitim kurumlarının Hutular tarafından yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerektiği konusunda baskıcı olmuştur (Laband 2007: 269).

1994'te ortaya çıkan soykırımın ön planında, sekizinci emir şöyle okunmuştur: "Bahutular, Batutsilere merhamet etmeyi bırakmalı". RTLM ve Kangura tarafından sürekli tekrarlanan bu propaganda, emirlere hükmetmeyen tüm Hutulara da yöneltilmiştir. RTLM, Hutulardan haklarını savunmalarını ve kendilerini baskı altına almak isteyenlere karşı çıkmalarını istemiştir. Yapılan bu tür yayınlar 1994 yılında aşırı yüklü bir atmosfere yol açmıştır (Laband 2007: 269).

3 Nisan'da RTML üzerinden yapılan yayında, önümüzdeki üç gün boyunca "burada Kigali'de küçük bir şey olacak ve ayrıca 7 ve 8 Nisan'da patlayan mermi veya el bombası sesini duyacaksınız" açıklaması yapılmıştır. Uçak kazasının ertesi sabahı erken saatlerde RTLM üzerinden yapılan yayınlarda Habyarimana'nın suikastı ile ilgili Ruanda Yurtsever Cephesi ve UNAMIR üyeleri hakkında suçlamalara başlamıştır (Gourevitch 1998: 83). RTLM, uçak kazasından sonra Hutuları, Tutsileri öldürerek intikam almaya çağıran yayınlar yapmıştır. Herhangi biri,

cumhurbaşkanının uçağının düşürülmesinden aslında kimin sorumlu olduğunu belirleme girişiminde bulunmadan önce, Tutsi katliamı çoktan başlamıştır (Laband 2007: 271).

2.2.4 Kilisenin Rolü

Berlin Konferansı'nda, Afrika'nın Avrupa ülkelerine bölünmesini takiben Almanlar 1897'de Ruanda'ya gelmişlerdir. O dönemde Almanya'nın sömürgelerini tamamen "geliştirmek" için zamanları ya da kaynakları olmadığı için en başından itibaren amaçları Afrika'ya medeniyeti, ticareti ve Hristiyanlığı getirmek olmuştur. 1900'de misyonerlik görevleri olan Katolik "beyaz" papazlar, ülkedeki ilk görevini yaparak kendilerini bu amaçların büyükelçisi olarak taahhüt etmişlerdir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 58).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'nın sömürgelerinin diğer Avrupalı güçlere yeniden dağıtılmasıyla Ruanda, Belçika yönetimi altına girmiştir. Belçikalılar Ruanda'yı modern bir ulus devlet haline getirmek için yola çıkmış, Hami ırkı hipotezinin yardımı ile, Tutsilerin "doğuştan liderler" olduğu ve Hutuların Hami ırkının aşağı soyundan geldiği gibi görüşlerinden faydalanmıştır. Hükümet temsilcileri ve misyonerler de Ruanda'yı modern, medeni ve etkin bir duruma dönüştürmeyi taahhüt etmişlerdir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 59).

Ruanda Kralı olan Musigwa, Belçikalılardan çok etkilenmemiştir. Hem modernleşmeye hem de Hristiyanlığa karşı direnmiştir. Bununla birlikte 1931'de Belçika kuvvetleri tarafından başarıyla görevden alınmış ve yerine getirilen oğlu Rudahigwa Hristiyanlığa geçiş yaparak vaftiz edilmiştir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 59). Rudahigwa, insanların kitlesel olarak Hristiyanlığa geçişine öncülük etmiştir. 1945'te Ruanda'nın "Kral Mesih" e adanmış bir Hristiyan millet ilan edildiği dönemde tüm halk vaftiz edilmiştir. Bununla birlikte sömürge yönetimi Hristiyanlığın kutsallığı ile desteklenmiştir (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 60). Sömürge yönetimlerinin ülkeyi medenileştirmek ve Hristiyanlığı yayma amaçları birlikte ilerletilmiş, kilise liderleri kendilerini bu modernizasyon projesini ilerletmek ve başarmasına yardımcı olmakla görevli olarak görmüşlerdir.

Ruanda'daki kilise, Hutular ve Tutsiler arasındaki bölünmeleri yumuşatmak yerine, ayrımları güçlendirerek ve yayılmasını sağlamıştır. Tutsilerin Hutuları yönettiği dönemde, toplumun gelişmesinde kilise merkezi bir rol oynadığı gibi 1950'li yıllarda yaşanan Hutu Sosyal Devrimi sürecinde de bu kez Hutuların yanında yer alan önemli bir rol üstlenmiştir. Flaman rahipler bağımsızlık taleplerinde Hutuları desteklemiştir.

Soykırım sırasındaki ideolojik ve politik meşrulaştırma sürecinde, kiliseler önemli bir rol oynamıştır. Ulusal kilise liderlerinin yeni hükümete, kilise personeli ve binalara yapılan saldırılara rağmen güçlü destek sunması şiddet politikalarına ahlaki bir temel vermiştir (Longman 2010: 190).

Soykırımın devam ettiği 100 gün boyunca Ruanda'da evlerinde, barikatlarda ve kiliselerde yaklaşık 800.000 Tutsi ve ılımlı Hutu çoğunlukla komşuları ve diğer kilise üyeleri tarafından öldürülmüştür (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 30). Soykırım sırasında her Hutu, Tutsileri öldürme çalışmalarına katılmak zorunda kalmıştır. Öldürmeyen kişiler öldürülmek durumunda kalmıştır. Ruanda'da öldürülen 800.000 insanın neredeyse tamamı pala ile öldürülmüştür (Katongole ve Wilson-Hartgrove 2009: 30).

2.3 SOYKIRIMIN BİLANÇOSU

6 Nisan 1994 yılında Cumhurbaşkanı Habyarimana'nın uçağının düşürülmesi ile ülkede başlayan saldırılar 100 gün boyunca devam etmiş ve küçük bir Afrika ülkesi olan Ruanda'da 20. Yüzyılın en büyük soykırımlarından biri yaşanmıştır. Uçak kazasının ardından birkaç hafta boyunca, hükümet yetkilileri, askerler ve sivil milisler, şiddeti ülkenin diğer bölgelerine taşıyarak, bunu daha dar bir azınlık etnik gruba -rejim destekçilerinin devam eden hakimiyeti için birincil tehdit olarak gördüğü Tutsilere-yönelik gerçekleştirmiştir. Temmuz başında, Habyarimana rejiminin kalıntılarının Zaire'de sürgüne kaçmasıyla, şiddet yaygınlaşarak bir milyon kadar insanı öldürülmüş ve ülkenin Tutsi azınlığını neredeyse tamamen yok etmiştir. Ruanda nüfusunun onda birinden fazlası sadece üç ayda öldürülmüştür (Longman 2010: 4).

Ruanda'da yaygın olarak kullanılan iletişim aracı olan radyoda yapılan propaganda çalışmaları ile sivil halkın katliamlara katılımı arttırılmıştır. Ordunun ve milislerin

önderliğinde başlayan soykırım sürecine sivil halkın geniş katılım sağlaması, soykırımda hayatını kaybeden kişilerin sayısının artmasına neden olmuştur. Resmi kaynaklara göre 800.000, gayri resmi kaynaklara göre ise yaklaşık 1.200.000 kişi soykırım sırasında hayatını kaybetmiştir. Soykırım, FPR ordusunun başkent Kigali'yi ele geçirmesi ile sona ermiş, Ruanda'da farklı bir dönem başlamıştır. Soykırım sırasında Tutsi ya da ılımlı Hutu olan tanıdıklarını, komşularını ya da hiç tanımadıkları yabancıları öldüren aşırılık yanlısı Hutular FPR'in Kigali'yi ele geçirmesinden sonra ülkeyi terk ederek komşu ülkelere sığınmıştır. Ruanda'da kalan, yakalanan ya da teslim olan soykırıma katılmış kişilerin bazıları Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde, bazıları ise "Gacaca" adı verilen yerel mahkemelerde yargılanmıştır. Ülke nüfusunda soykırım ve sonrasında yaşanan göçler nedeniyle yaşanan azalma dolayısıyla, soykırımdan sonraki süreçte Ruanda yeni bir dönüşüm sürecine girmiş, etnik ayrıma dayalı kimlik kartları kaldırılarak tüm vatandaşlar Ruandalı olarak tanımlanmıştır.

Ruanda'da soykırım sırasında ölümlerin yanı sıra sosyal anlamda da büyük yıkımlar yaşanmıştır. Soykırıma sivil halkın geniş katılım sağlaması nedeniyle olayların faillerinin tamamının tespiti yapılamamıştır. Soykırıma katılım sağlayan birçok Hutu ülkeyi terk ederek komşu ülkelere sığınmıştır. Ayrıca soykırım sonrasında mahkemelerin kapasitelerinin sınırlı olması nedeniyle Gacaca adı verilen yerel halk mahkemeleri kurulmuştur. Aile üyelerini ya da tanıdıklarını soykırımda kaybeden kişiler olayların failleri ile yüz yüze gelmek durumunda kalmış, etkili bir yargılama sisteminin olmaması nedeniyle birçok fail cezalandırılmamıştır. Soykırımın mağdurlarının yakınları ile failleri bir arada yaşamak zorunda kalmıştır. Yaşanan katliamların yanı sıra askerler, milisler, suç çeteleri ve silahlı bireyler tarafından 250.000 ile 350.000 kişi, çoğunlukla Tutsi kadınlar, tecavüze uğramıştır (Cornelissen, Cheru ve Shaw 2012: 184).

2.4 SOYKIRIM VE DİĞER ÜLKELER

Ruanda'da yaşanan soykırım iletişim kanallarının oldukça gelişmiş olduğu bir dönemde, ülkede bulunan Birleşmiş Milletler askerlerinin varlığına rağmen

gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi, soykırımın önlenmesi ve cezalandırılması için şartlar ve koşullar belirlemiştir. Soykırım, kelimesinin kullanılması BM üyelerinin soykırımı karşı harekete geçmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, Ruanda'da ülkenin durumu ile ilgili çalışma yürüten uluslararası gözlemciler Ruanda'da yaşanan katliamları başlangıçta soykırım olarak adlandırmamıştır (Katangole ve Wilson-Hartgrove 2009: 38). Ocak 1994'e kadar UNAMIR, darbe ve soykırımın planlandığı konusunda uyarılar yapmış ancak BM müdahale etmeyi reddetmiştir (Laband 2007: 270). General Roméo Dallaire, soykırım sırasında ülkede bulunan Batılıları tahliye etmek için gönderilen BM asker sayısının soykırımı durdurmak için yeterli olacağını belirtmiştir. Ancak gönderilen askerlerin asıl görevi Batı ülkelerine ait pasaport taşıyan insanları kurtarmak olduğu için olaylara müdahale edilmemiştir (Katangole ve Wilson-Hartgrove 2009: 41).

Soykırım öncesinde ve sonrasında birçok ülke soykırımı durdurabilecek durumdayken müdahale etmemesi ya da soykırımı destek oldukları gerekçeleriyle suçlanmıştır. Örneğin, uçak kazası ile ilgili Habyarimana'nın destekçileri Belçikalıları suikasta yer almakla suçlamış ancak iddiaları kanıtlanamamıştır. Diğer bir kesim ise, Habyarimana'nın artık Fransızlar için yararlı olmayan bir lider olması nedeniyle, Fransa'nın Cumhurbaşkanı'nın öldürülmesine yardım ettiğini öne sürmüştür. Bazı Avrupa istihbarat kaynaklarına göre ise füze ateşleyicilerinin üzerindeki numaralarda Körfez Savaşı sırasında Fransa'nın Irak'tan ele geçirdiği silahlar olarak tanımlayan sayılar kullanılmıştır. Bir Fransız asker bu bilgiyi doğrulamıştır. Fransız hükümeti bu iddiaları reddetmiştir. Amerika Birleşik Devletleri istihbarat servisindeki bir kaynak, Fransa'nın Irak'taki füzeleri ele geçirmesinin olası olmadığını, ancak füzelerin başka yerlerden de elde edebileceğini belirtmiştir. Eski bakan Debré, ABD'nin füzelerin kaynağı olduğunu füzeleri Uganda'ya sağladığını ve daha sonra FPR'e verdiğini iddia etmiştir (Desforges 1999: 146).

Soykırımı Fransa'nın sorumlu olduğunu iddia eden görüşün en önemli tezlerinden biri soykırımın başlamasında tetikleyici olan uçak kazasındaki uçağın menşesinin Fransa olmasıdır. Fransız hükümetinin bir armağanı olan uçağın mürettebatı, özel bir şirket tarafından istihdam edilen üç Fransız vatandaşından oluşan bir ekiptir. Fransız yetkililer, mürettebatın ülkelerinin hizmetinde öldüğünü kabul etmiş, ancak uçağın düşürülmesi konusunda herhangi bir kamu soruşturması yapmamıştır (Desforges

1999: 146). Bunun yanısıra Fransız yetkililer, görünüşte iletişim uzmanı olan iki Fransız polisinin cinayetine ve 8 Nisan'da FPR tarafından öldürülen ve havaalanına yakın bir evde bulunan bunlardan birinin eşi olan kadının cinayetine dikkat çekmemiştir (Desforges 1999: 146).

Fransa ile ilgili açıklanamayan başka bir davada, Başkan Mitterrand'ın Afrika'da görevli ve danışmanı olan François de Grossouvre'nın, 7 Nisan'da Paris'te cumhurbaşkanlığında intihar etmesidir (Desforges 1999: 146). De Grossouvre'un, Habyarimana ve Habyarimana'ya güvenlik sağlamak için görev yapan eski Fransız polisi olan Kaptan Paul Barril ile bağlantısı bulunmaktadır. 7 Nisan'da Ruanda'da olan Barril, Habyarimana'nın eşine hizmet etmeye devam etmiş, özellikle FPR'nin uçağı düşürmekten sorumlu olduğunu basına ikna etmeye çalışmıştır (Desforges 1999: 146).

Ocak 1994 tarihli İnsan Hakları İzleme Raporu "Silahlanan Ruanda"da ateşkes sırasında Ekim 1992'de 20.000 R-4 tüfek ve 20.000 el bombası gibi büyük bir silah ithalatını belgelemiştir. Mısır, Güney Afrika ve diğer ülkelerden büyük ölçüde Fransızlar tarafından finanse edilen bu silah ithalatı 1993 yılında da devam etmiştir. Bu arada, aşırılık yanlılarının FPR karşıtı, Tutsi karşıtı ve muhalefet karşıtı söylemleri yükselişe geçmiştir (Longman 2010: 181).

BÖLÜM III

3. SOYKIRIMIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Ruanda soykırımı ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle soykırım, toplumda süregelen ve iki grup arasındaki etnik çatışmanın kaçınılmaz sonucu olarak ele alınmaktadır. Ancak Ruanda soykırımı sırasında yalnızca Tutsiler değil; Tutsi olan eşlerini, akrabalarını, komşularını ve arkadaşlarını korumaya çalışan ılımlı Hutular da yine aynı Hutu grubu tarafından öldürülmüştür. Etnik bir sebep olmaksızın gerçekleştirilen bu katliamlar soykırımın yalnızca etnik kökenli olmadığı şüphesini akla getirmektedir. Ruanda soykırımına sivil halkın geniş katılım sağlaması da soykırımın ekonomik gerekçelerinin göstergesidir. Soykırım ülke genelinde neredeyse tüm sokaklara yayılmıştır. Ülkede gelişmiş bir teknolojinin olmaması nedeniyle katliamlar sokaklarda, yollara kurulan barikatlarda, kiliselerin bahçelerinde palalar ile gerçekleştirilmiştir (Katongole, Wilson ve Hartgrove 2009: 32). Soykırıma bu denli sivil halkın katılım sağlamasında etnik nefret söylemleri, medya organları ve uygulanan hükümet politikaları önemli rol oynasa da ülkenin o dönemde içinde bulunduğu ekonomik durum da oldukça etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda, soykırımdan önceki saldırılarda hayatlarını kaybedenlere rağmen ülke nüfusu oldukça yoğundur. Bu nedenle ülkede bulunan mevcut kaynakların paylaşımının yetersiz oluşu soykırımı tetikleyen en önemli sebeplerden biri olmuştur. Çalışmanın bu kısmında soykırımın ekonomi politik nedenleri incelenmeye çalışılacaktır.

3.1 SOYKIRIM ÖNCESİ ÜLKENİN SOSYOEKONOMİK DURUMU

Ruanda soykırımının ekonomi politik karakterini anlamakta, sömürge öncesi dönemden soykırımı kadar uzanan dönemdeki sosyal ve ekonomik durumunu açıklamak önem arz etmektedir.

Ruanda'da uzun yıllar boyunca kamusal alan, devlet politikası ve bireysel duyarlılık düzeyinde farklı etnik köken söylemi etkili olmuş ve bunun sonucunda ortaya çıkan etnik kökenli şiddet olaylarında birçok kişi hayatını kaybetmiş veya komşu ülkelere kaçmıştır. Sömürge öncesi dönemden başlamak üzere soykırımı ilerleyen süreçte Ruanda'da önemli bir sosyo-coğrafik bölünme karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın sonuna kadar, ülkenin kuzeybatısının büyük çoğunluğu birkaç küçük Hutu Krallığı tarafından yönetilmiştir. Bazılarının içinde Tutsi azınlıklarının da yaşamış olduğu krallıklar politik olarak güçsüzdüler. Uzun bir süre boyunca, bu krallıklar Ruanda'nın merkezindeki Tutsi Krallığı'nın saldırganlığa karşı koymuş, sömürge döneminin başlangıcında Alman ordusunun yardımıyla Ruanda'ya dahil olmuşlardır (Uvin 1998: 15). Afrika'nın Avrupalı devletler arasında paylaşılması sonrasında, Ruanda'da Tutsi, Hutu ve Twaların dışında Orta Avrupa'dan gelen yeni bir grup ortaya çıkmıştır. Bu gruba genellikle beyazlar için kullanılan Bazungu adı verilmiştir. Ten renginden ziyade, özel bir yaşam tarzına atıfta bulunan ve nüfusun yüzde 1'inden fazlasını oluşturmayan Bazungu, ülkenin satın alma gücü en yüksek, araçlara erişimi olan, statü sembollerine ve mülklerinden en büyük paya sahip olan kesimini oluşturmuştur (Uvin 1998: 16). Sonraki süreçte kendileri ile iş birlikleri karşılığında krala ve onu çevreleyen Tutsi yöneticilere önemli, itaatkâr ve politik bir rol verilmiştir. Aynı zamanda, Bazungu yardımı ile, merkezi Tutsi aristokrasisinin Ruanda bölgesi üzerindeki kontrolü büyük ölçüde artmış, kuzeybatıdaki küçük Hutu Krallıkları ilhak edilmiş ve arazi mülkiyeti sistemleri monarşik kontrol altına alınmış ve ülkenin diğer çevre bölgeleri daha güçlü bir şekilde merkezi komuta altına alınmıştır. (Uvin 1998: 16). Bölgenin tarihsel arka planının yanı sıra soykırımdan önce 1959-1963 yıllarında Tutsilere karşı uygulanan şiddet olaylarının yine özellikle ülkenin kuzey kesiminde yaygın olduğu görülmüştür. 1990-1993 yılları arasında Tutsilere yönelik büyük çaplı

katliamlar da yine bu bölgede gerçekleşmiştir. Diğer yandan 1980'lerin sonundan itibaren, Ruanda'da ortaya çıkan iç siyasi muhalefet, en başta ülkenin güneyinde yaşayan ve uzun yıllar iktidarın dışında tutulan Hutulardan gelmiştir. 1994 soykırımında birçok Güney Hutu muhalefet lideri öldürülmüştür (Uvin 1998: 15). Ülkede yaşanan şiddet olaylarında ve soykırımda etnik kökenin yanı sıra bulunulan bölgenin yapısı da etkin bir rol oynamıştır.

Yaşanan bu gelişmelerle eşzamanlı olarak, sömürge yönetiminin çıkarları doğrultusunda devlet tarafından topluma yönelik ağır mevzuatlar vergiler ve bu vergileri ödemek için zorunlu nakit mahsulleri empoze edilmiştir. “*İnsanların iyiliği için*” zorunlu çalışma programları başlatılmış ve çiftçiler belirli sayıda dönümlük ekin yetiştirmeye zorlanmıştır. Yönetim dışındaki grupta kalan çiftçilerin zorla çalıştırılma durumları toplumsal alanda gerginliğe yol açmıştır (Uvin 1998: 16). Aynı dönemde, yeni yönetime bağlı olarak, Bazungu'nun diline (Fransızca) hâkim olma, onların dinlerine (Katoliklik) bağlılık ve para temelli pazara girme gibi yeni güç ve imtiyaz kaynaklarına ulaşım imkânı ortaya çıkmıştır (Uvin 1998: 16). Sömürge yönetiminin kontrolünde bu yeni güç kaynaklarının neredeyse tamamı Tutsiler için ayrılmıştır. Tutsiler için eğitimin yanı sıra yönetim ve orduda da ayrıcalıklar tanınmıştır. Uzunca bir süre Tutsilerin Hutulardan daha akıllı, güvenilir ve çalışkan olduğuna inanıldığı sömürge döneminde burun ve kafatası boyutlarını ölçmek ve sığır sayısını saymak gibi “*modern bilimsel*” yöntemleri içeren katı bir etnik sınıflandırma sistemi kurulmuş ve 1931 yılında çıkartılan ve kişilerin etnik kökenini belirten zorunlu kimlik belgeleri ile resmileştirilmiştir (Uvin 1998: 16).

Belçikalılar tarafından yürütülen dolaylı sömürge yönetimi altında, Ruanda'daki sosyal ilişkiler daha, katı, eşitsiz ve sömürücü hale gelmiştir. Resmi olarak, Ruanda'nın eski güçlü monarşik siyasi yapısı devam ettirilmesine rağmen, doğası değişmiş, bazı Tutsilerin gücü çok daha mutlak ve sömürücü hale gelmiştir. Bu dönemde, Tutsilerin ırksal bir grup olarak farklılığı ve üstünlüğü güçlendirilerek onlarca yıl süren kamu politikası yoluyla sürdürülmüştür. Ancak Tutsilerin tamamı uygulanan bu politikalardan faydalanamamıştır. Tutsi grubu içinde avantajları tekelleştiren başlıca iki klan Abanyiginya ve Abega klanları olmuştur (Uvin 1998: 17). Bu koşullar altında 1950'lilerin sonlarına doğru dile getirilmeye başlanan bağımsızlık mücadelesi de etnik bir mücadele haline gelmiştir, yerelde Tutsi yöneticilere karşı

yürütülen mücadele özeldir sömürgeci Belçikalılara karşı yürütülmüştür (Uvin 1998: 18). Bağımsızlığa giden süreçte artan demokrasi söylemleri ile birlikte sömürgecilerin desteği Tutsilerden, Hutulara kaydırılmıştır. Aslında gerçekte olan yönetim konusunda desteklenen Tutsi elitlerinin yerine, eğitilmiş ve Katolik Hutu elitlerinin desteklenmesidir (Uvin 1998: 19). Sömürge yönetiminin Tutsileri desteklediği bağımsızlığa kadar olan süreçte ülkede azınlık konumunda olsalar da tüm Tutsiler ayrıcalıklardan faydalanamadığı gibi Hutu sosyal devriminden sonra da, yönetim Hutulara geçmiş olsa da, tüm Hutular belirli hizmetlere erişim konusunda ayrıcalıklardan faydalanamamıştır.

1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında Ruanda'da meydana gelen bağımsızlığın kazanılması ve Hutu sosyal devrimi Ruanda'da köklü değişikliklere yol açmıştır. Her iki süreç de bugüne kadar Ruanda ve komşu Burundi'yi sallayan şiddet döngüsünün başlangıcını oluşturmaktadır (Uvin 1998: 19).

Bağımsızlıktan sonra, varlıklı, kentsel, eğitilmiş, Batılılaşmış insanların yüzde 1'i olan Ruanda eliti, toplumun geri kalan kesiminden neredeyse sadece devlet sistemi içindeki güç konumlarına erişmesiyle ayrılabilir durumdadır (Uvin 1998: 21). Afrikalılar, bu sınıftaki insanları tanımlamak için "devlet sınıfı" terimini kullanmışlardır. Marksist düşüncenin aksine, üretim araçları üzerindeki kontrolüyle tanımlanan bir burjuvazi olarak değil, yalnızca devlet üzerinde yönetimdeki kontrolü ile tanımlanan bir yönetici grubunu ifade eden "devlet sınıfı" teriminin kullanılmasının nedeni Afrika'nın birçok ülkesinde olduğu gibi Ruanda'da da zenginleştirme ve yukarı doğru hareketlilik için neredeyse tüm imkanların devlet kontrolü altında bulunmasıdır (Uvin 1998: 21). Bağımsızlığa kadar olan süreçte Tutsi elitlerine sağlanan imtiyazlar, bağımsızlık sonrası Hutu elitlerine sağlanmıştır.

Temel geçim kaynağı tarıma dayanan Ruanda'da diğer istihdam olanakları ağırlıklı olarak devlet idaresindedir. Resmi sektör işlerinde açık ara en büyük pay kamu hizmetinde yer alırken, Katolik Kilisesi ve yardım sistemi diğer iki ana işvereni oluşturmaktadır. Özel sektördeki işler bile Çalışma Bakanlığı'ndan izin ve kontrol gerektirmektedir. Ruanda'da toplumsal hareketlilik için en önemli yollar olan ülke içindeki ve yurtdışındaki ikincil ve üçüncül eğitim fırsatları da devlet tarafından kontrol edilmesine rağmen genellikle dini kurallar çerçevesinde uygulanmış veya dış

yardım ajansları tarafından finanse edilmiştir (Uvin 1998: 21). Devlet gelirlerinin ve kalkınma yardımlarının kontrolünün elde tutulması hem kişisel zenginleşme hem de paranın himayesi için kişilere fırsatlar sağlamıştır. Bu nedenle, devletin otorite ve kabiliyetlere sahip bir kurum olarak güçlendirilmesi ve elit kesim tarafından devlet üzerinde kontrolün kurularak güçlendirilmesi yönetici sınıf için önem arz etmektedir (Uvin 1998: 21).

Ruanda devletinin varlığı, bölgenin ve sosyal yaşamın en uzak köşelerine doğru genişlemiştir. Sömürge döneminde, devletin ulaşımı, özellikle merkezi gücün en yeni ve eksik olduğu kuzey kesimi gibi daha uzak bölgelerde, büyük ölçüde güçlendirilmiştir. Eşzamanlı olarak, çeşitli yerel ve bölgesel pozisyonlar kaldırıldığı ve coğrafi birimlerin sayısı azaldığı için bürokrasinin merkezileşmiş yapısı artmıştır. Bağımsızlıktan sonra devlet, toprakları üzerindeki kontrolünü daha da artırmak için tasarlanmış büyük programlara başlamıştır (Uvin 1998: 21). İçişleri Bakanlığı, merkezi olarak atanmış kaymakamlarla on ilde örgütlenmiş, ardından bakan tarafından atanan valilikler ile 143 komün oluşturulmuştur. Her komün yaklaşık on sektöre ayrılmış ve bunlar da yaklaşık on hücreye bölünmüştür (Uvin 1998: 21). Devletin ve tek partinin temsilcileri en düşük sosyal organizasyon seviyesinde dahi yer almaktadır. Ülkedeki her bir tepe, her geniş aile sürekli olarak merkezden atanan yöneticiler, şefler, güvenlik ajanları, polisler ve her türlü yerel parti kadrosu ile çevrilmiştir. Hücreler ve sektörler için temsilciler seçilmiş olsa da halkın birçoğunun bu temsilcilerin belirlenmesi ve kontrolündeki rolü hem sosyal temsiliyet hem de popüler katılım derecesinde çok azdır. Afrika'daki bağımsızlıkların çoğunda olduğu gibi Ruanda'da sadece bir partiye izin verilmiştir ve her Ruanda vatandaşı tek partinin doğal bir üyesidir. Tek parti sistemi de her düzeyde temsilciler ve komitelerle devletinkini yansıtan bir yapıya sahiptir (Uvin 1998: 22).

Ruanda'da devlet, insan emeğine dair tüm alanlardan ve ekonominin tüm sektörlerinden etkin bir şekilde sorumludur. Bunların içerisinde fiyatların sübvansede edilmesi; işlerin tevzi edilmesi, fonların araştırılması, hastane, okul ve mesleki eğitim merkezlerinin inşa edilmesi, sosyal davranışları veya politik düşünceleri düzenleyebilmek için doğumların ve ölümlerin kayıt altına alınması gibi daha önce piyasanın, ailenin veya kilisenin kontrolüne bırakılmış olan veya hiç yapılmayan çalışmaları gerçekleştirmiştir (Uvin 1998: 22). 1990 yılına kadar başka siyasi

partilerin, bağımsız sendikaların, insan hakları örgütlerinin bulunmadığı Ruanda'da 1980'lerin başında, tüm büyük kooperatifler de devlet kontrolü altına alınmıştır. Tüm Ruandalardan yarısından fazlasının tabii olduğu ve onu potansiyel bir karşı güç kaynağı haline getiren ve devletle yakından ilişki içerisinde bulunan Katolik Kilisesi'nin liderleri her düzeyde hem devlet hem de parti yapılarına seçilerek yerleştirilmiştir. Yüzlerce kilometrelik bakımlı yollardan oluşan yoğun bir ağ, hızla büyüyen bir araç filosu ile, merkezi devletin mesajları ülkenin en uzak köşesine hızla iletmesine imkân sağlamıştır (Uvin 1998: 22).

Ruanda, Afrika'da, modern bir ulus devlet düzenliliği ve verimliliği hakkında bir şeyler görebileceğimiz az sayıdaki yerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin yapısı iyi düzenlenmiş, karayolu ağı oldukça gelişmiş ve devlet daireleri genelde iyi durumdadır. Bu durumda Belçika sömürge yönetimi döneminde uygulanan politikalar önemli rol oynamaktadır. (Katongole, Wilson ve Hartgrove 2009: 59). Belçikalılar, Ruanda'yı iyi örgütlenmiş verimli ve modern ulus devletlerin ayna görüntüsüne dönüştürmeyi başarmışlardır. Ruanda'da gelişmiş bürokrasi sayesinde özenle tutulan kamu kayıtları ve zorunlu kimlik kartları ile hükümet, yerel yetkililer aracılığıyla herkesin kim olduğunu ve nerede olduğunu bilmektedir. Bu durum da soykırımın geniş bir kitleye yayılmasını kolaylaştırmıştır. (Katongole, Wilson ve Hartgrove 2009: 59). Ruanda, hem tüm topraklarını etkili bir şekilde kontrol etme kapasitesiyle hem de bu gücün kullanılması anlamında güçlü bir devlet yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Devletin gücündeki bu artışın çoğu, dış yardımlarla mümkün kılınmıştır: kalkınma yardımı, devletin sermaye bütçesinin dörtte üçünden fazlasını ve mevcut bütçesinin büyük bir payını oluşturmuştur (Uvin 1998: 22).

3.2 KALKINMA YARDIMLARI

Ruanda'da uzun yıllar iktidarı elinde bulunduran Habyarimana yönetiminin ana gücü uygulamış olduğu politikalarla ziyade, uygulanan politikaları iç ve dış güçlere meşrulaştırma kapasitelerinde yatmaktadır. Bunun için büyük ölçüde ülke içindeki halk için planlanmış olan seçkinlerin iktidardaki hakimiyetini meşrulaştırmak ve güç paylaşımı engellemek için tasarlanmış etnik "sosyal devrim" söylemini ve hem

uluslararası alanı hem de yerel halkı hedefleyen güçlerin korunmasını kolaylaştıran bir “kalkınma” söylemini kullanmıştır (Uvin 1998: 23). Kalkınma söylemi temel olarak devletin tek amacının az gelişmiş Hutu kitleler için ekonomik kalkınmanın peşinde olduğu argümanından oluşmaktadır. Sonuç olarak, ülkede yaşayan tüm işgücü ve ülkedeki kalkınmayı teşvik etmek isteyen yurtdışındaki herkes bunu mümkün kılmak için devletle birlikte çalışmalıdır. Bu ideoloji, hükümetin sosyal yaşamın her alanında müdahaleci varlığını meşrulaştırmaya hizmet etmiş ve dikkati farklı sınıflar ve sosyal gruplar arasındaki gerçek farklılıklardan ve politik konulardan uzaklaştırmıştır (Uvin 1998: 23).

Habyarimana yönetimi döneminde, kalkınma politikalarının söylemi ön plana çıkmıştır. Habyarimana'nın öncülüğünde gerçekleşen darbeden sonraki yıl “tarım ve el emeği yılı” ilan edilmiş, tek partinin adı Ulusal Devrimci Kalkınma Hareketi olarak ve parlamentonun adı Ulusal Kalkınma Konseyi olarak değiştirilmiştir (Uvin 1998: 23). Daha sonraki dönemde cumhurbaşkanı köylü terimini tüm Ruandalılara kadar genişleterek terimi yüceltmıştır. Daha önce sınıf ayrımı için kullanılan köylü teriminin tüm halka genişletilmesiyle toplumdaki sınıf ayrımı da ortadan kaldırılmıştır. Yalnızca resmi olarak kullanılan Hutu ve Tutsi ayrımı bulunmaktadır (Uvin 1998: 24). Bu söylemin işlevlerine en iyi örneklerden biri, devletin en düşük seviyesi olan komün seviyesinde karşımıza çıkmaktadır. 1974'teki yeni Habyarimana rejiminin ilk eylemlerinden biri, Ruanda'nın 143 komününün kalkınmayı başlatan rolüne dair gerçekleştirilen söylemler olmuştur. Bu süreçten sonra komünler, soru katılımcı kalkınmaların planlaması ve proje uygulaması noktasında kalkınmanın temel birimi olarak yer almıştır (Uvin 1998: 24).

Habyarimana'nın yönetimde bulunduğu 1974-1994 yılları arasında kalkınma politikaları ile ilgili söylemlerin etkisi ile Ruanda'ya yapılmış olan kalkınma yardımlarında Tablo 1'de de görüldüğü üzere ciddi bir artış yaşanmıştır. Habyarimana'nın yönetime el koyduğu yıldan bir yıl sonra alınan resmi yardımlarda neredeyse iki katlık bir yükseliş olmuştur. Alınan yardımlarda zaman zaman düşüşler yaşanmış olsa da Habyarimana döneminden sonra genel olarak artış eğilimindedir. BMMYK tarafından yapılan yardımların ülkede artan iki grup arasındaki saldırılardan sonraki yıllarda büyük artışlar olduğu gözlemlenmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ülke içinde yaşanan şiddet olayları nedeniyle Tutsi nüfusun büyük

bir çoğunluğunun komşu ülkelere sığınmacı olarak kaçmış olması olarak yorumlanabilir.

Tablo 1. Yıllara Göre Net Resmi Yardımlar

Yıllar	Net Resmi Kalkınma Yardımları ve Alınan Resmi Yardım (Cari ABD Doları)	BM Kuruluşların dan Net Resmi Yardımlar, UNFPA (Cari ABD Doları)	BM Kuruluşların dan Net Resmi Yardımlar, UNDP (Cari ABD Doları)	BM Kuruluşların dan Net Resmi Yardımlar, BMMYK (Cari ABD Doları)	BM Kuruluşların dan Net Resmi Yardımlar, UNICEF (Cari ABD Doları)
1970	21740000	-	1710000	-	150000
1971	25130000	-	1580000	-	90000
1972	30090000	-	1440000	120000	140000
1973	38820000	-	1710000	790000	160000
1974	46500000	-	1580000	810000	260000
1975	90370000	-	2950000	380000	350000
1976	78760000	-	3540000	130000	510000
1977	94960000	230000	2980000	160000	1110000
1978	124240000	-	3610000	120000	1090000
1979	147210000	-	4440000	270000	1670000
1980	154110000	260000	5210000	180000	2010000
1981	153300000	440000	9330000	300000	1300000
1982	150250000	380000	6030000	5710000	1490000
1983	148720000	460000	6280000	3790000	1250000
1984	162780000	510000	5060000	4230000	920000
1985	176630000	640000	8430000	5080000	1000000
1986	205030000	580000	5290000	1100000	1320000
1987	238970000	460000	7550000	760000	1400000
1988	244910000	660000	10230000	3860000	2040000
1989	225630000	780000	8970000	1500000	2330000
1990	287920000	720000	10230000	1480000	2810000
1991	359160000	1640000	10620000	1200000	3810000
1992	348930000	610000	7810000	1610000	4500000
1993	353910000	720000	4420000	6050000	-
1994	711750000	560000	3090000	75140000	32280000

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/rwanda?view=chart> [Erişim 21.11.2019]

Ancak, en başından beri, komün yapısı ve işleyişi bu kalkınma söylemine ters düşmüştür. Bağımsızlık dönemi boyunca, Ruanda'nın komünleri giderek merkezi bir kontrol altına alınmış, personelleri merkezi olarak atanmış, hareket özgürlüğü merkezi devlet ve devletle özdeş bir yapıya sahip olan ve gerçek politika kararlarının alındığı bir yapı olan parti tarafından ciddi şekilde sınırlandırılmıştır. Söylemlerde komünlerin kalkınmaları planlayan ve projeleri hayata geçirenler olacağı ifade edilmişse de uygulamada olan MNRD'nin kalkınma planlarını hazırlaması ile İçişleri ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı'nın projelerin uygulanmasından sorumlu olmasıdır (Uvin 1998: 25). Bu durumda yapılan yardımların amaçlarına tam olarak ulaşması konusunda aksaklıklara sebep olmuş, yardımların hedeflenen grupların ihtiyaçlarını gidermekten ziyade devlet kademelerinde yer alan elit kesimin tekelinde kalması sorunsalı ortaya çıkmıştır.

3.3 EKONOMİK DURUM

Hutular ve Tutsiler arasındaki gergin ilişki 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başlarında ekonomik zorluklarla birleşmiştir. Soykırımın gerçekleştirildiği dönemde küresel anlamda yaşanan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin bir sonucu olarak ekonomik bir gerileme ve ihracat emtia fiyatlarındaki düşüş Ruanda'nın ekonomisini oldukça kötü etkilemiştir (Moghalu 2005: 13). 1980'lerin ortalarından itibaren Ruanda'da neredeyse tüm sosyal grupları olumsuz etkileyen ciddi ve çok yönlü bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu ekonomik kriz önce hem gıda ürünlerini hem de ihracat ürünlerini etkileyen bir tarımsal krizken daha sonra mali bir kriz haline gelmiştir (Uvin 1998: 53).

Ruanda'da gıda üretimi 1960 ile 1980'lerin ortalarında büyük oranda artmış olsa da 1985 ile 1990 arasında durgunlaşmaya başlamıştır. Örneğin, mısır üretimi 1983 yılında 110.000 tondan 1986'ya kadar 90.000 tona düşmüş ve daha sonra 90.000 ila 100.000 ton aralığında duraklamıştır. Benzer şekilde 1982'de 213.000 ton olan sorgum üretimi 1988 ve 1989'da düzensiz bir şekilde yaklaşık 140.000 tona gerilemiştir. 1984-1991 dönemi boyunca, Ruandalı çiftçiler tarafından üretilen ürünler günlük kişi başına zaten

düşük bir olan 2.055 kaloriden dayanılmaz bir seviye olan 1.509'a düşmüştür (Uvin 1998: 54). 1991'den itibaren başlayan iç savaş Ruanda'nın tarım sistemini daha da zora sokmuştur. 1993 yılında, FPR saldırısı sonrasında bir milyona kadar insanın yerinden edilmesiyle, Ruanda'nın gıda üretimi büyük zarar görmüştür: örneğin mısır üretimi 74.000 tona ve sorgum üretimi 109.000 tona düşmüştür. Ticaret ve imtiyazlı gıda ithalatındaki artışa rağmen 1985 yılından sonraki üretimde yaşanan düşüşü telafi etmemiştir (Uvin 1998: 54).

Aynı dönemde Ruanda'da nakit kazanç sağladığı mahsul üretimi biraz daha iyi bir tablo çizmektedir. (Uvin 1998: 54). Örneğin, birkaç yıllık kötü hava koşullarına rağmen buğday ve pirinç üretimi 1980'de sırasıyla 2.100 ve 4.400 tondan yavaş yavaş artarak 1990'da 11.000 ve 10.000 tona yükselmiştir. (Uvin 1998: 54). Kahve ve çay üretimi de 1988-1989'a kadar istikrarlı bir şekilde artmasına rağmen 1985'ten itibaren, Ruanda'nın en büyük ihracat kalemi olan uluslararası kahve fiyatında on yıl süren bir düşüş başlamış; çay da değerinin yüzde 40'ını kaybetmiştir. (Uvin 1998: 54). Kahve ihracat gelirleri 1985'te 144 milyon dolardan 1993'te 30 milyon dolara düşmüştür. Bütün bunlar, Ruanda devletinin kahve ve çaya hâlâ yüzde 80'den fazla bağımlı olan döviz gelirlerini ve çoğu kırsal bölgede yaşayan hane halkının satın alma gücünün büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur. (Uvin 1998: 54).

Mevcut veriler, Ruanda'da kişi başına toplam GSYİH'nin 1983'te 355 dolardan yıllık yüzde 7 düşüş ile 1990'da 260 dolara düştüğünü göstermektedir (Uvin 1998: 54). 1994 yılına ait Dünya Bankası raporuna göre, Ruanda'daki yoksulluk 1985'te yüzde 40'tan 1992'de yüzde 52'ye yükselmiştir (Uvin 1998: 54). Kahve krizi nedeniyle gelirlerin azaldığı bu dönemde, Ruanda hükümeti kamu harcama düzenini sürdürmek için borçlanmayı artırmaya başlamıştır (Uvin 1998: 55). Sonuç olarak 1980'lere kadar Afrika standartlarına göre düşük olan dış borç, hızla artmaya başlamış ve 1980'deki GSMH'nin %16'sından 1990'da %32'ye yükselmiştir. 1990'ların sonlarından itibaren, yaşanan iç savaş ekonomik krizi daha da ağırlaştırmıştır (Uvin 1998: 55). 1987'de Ruanda, IMF bir kredi almak için bir tasarruf programı (yapısal düzenleme) uygulamak zorunda kalmıştır (Tatum 2010: 41). Ülkenin başlıca ihracat ürünü olan kahvenin fiyatının ve hükümet para birimini 1990 yılında yüzde 50 değerine düşürdüğünde, Ruanda ekonomisine daha fazla ekonomik zarar verilmiştir (Tatum 2010: 41). Bu durumu 1992'de başka bir döviz devalüasyonu izlemiştir. Ayrıca,

Ruanda'da yiyecek üretimi için yeterli alan tahsis edilememiştir. Sonuç olarak, ülkenin ekonomik sorunları nedeniyle arazi ve diğer kıt kaynaklar için rekabet iki grup arasında daha da artmıştır. Bu nedenle, Tutsilerle iktidarı paylaşmaya karşı çıkan Hutular, Cumhurbaşkanı Juvénal Habyarimana'nın ölümünü, Tutsileri ortadan kaldırıp iktidarı elinde tutabilmek için bir bahane olarak kullanmıştır (Tatum 2010: 41).

Gıda üretiminin gerçekleştirildiği büyük bir bölgede yaşayan nüfusun yer değiştirmesi, Ruanda'nın gıda üretimindeki düşüşe katkıda bulunmuştur ve bunun sonucunda acil yiyecek ve barınma talepleri ortaya çıkmıştır (Uvin 1998: 56). Uluslararası toplum sadece 1992–93'ten itibaren ve kısmen sıradan kalkınma yardımlarının tutarında bu ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmuştur. Ancak Kuzeybatı bölgesindeki tarımsal üretimde yaşanan düşüş, bölge büyük bir çay ve kahve üretim bölgesi olduğu için hükümet gelirini de önemli ölçüde azaltmıştır (Uvin 1998: 56). Kenya'da bulunan Mombasa Limanına giden ana ulaşım yolunun kapatılması ihracat ve ithalatı daha pahalı hale getirmiştir. Sonunda hükümet, kaynaklarının artan bir payını savaş gücüne ayırmaya başlamıştır; Ruanda silahlı kuvvetlerindeki asker sayısı 3.000 ile 5.000'den 30.000 ile 40.000'e yükselmiş ve silah harcamaları, özellikle Fransa'dan gelen askeri yardımlar maliyeti yumuşatmasına rağmen, artmıştır (Uvin 1998: 56).

Dünya Bankası'ndan alınan verilerden oluşan Tablo 2'de devlet tarafından yapılan askeri harcamaların GSYİH içerisindeki oranının 1974 yılından soykırımın gerçekleştirildiği 1994 yılına kadar artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Aynı yıllar arasında toplam silahlı kuvvetler personeli sayısı belirtilmemiş olsa da 1990-1994 yılları arasındaki sayıya bakıldığında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. FPR ile olan savaş ve Arusha Barış Antlaşması'nın olduğu yıllara denk gelen dönemde askeri personel sayısı 5 kat artmış, toplam işgücü içerisindeki oranı da yükselmiştir. Bunun yanı sıra aynı dönemde yurtdışından ithal edilen silah sayısında da 1990-1992 yılları arasında büyük bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 2. Askeri Harcamalar ve Silah İthalatı Tablosu

Yıllar	Askeri Harcamalar (Cari Amerikan Doları)	Askeri Harcamalar (GSYİH Oranı)	Silahlı Kuvvetler Personeli (Toplam)	Silahlı Kuvvetler Personeli (Toplam İşgücüne Oranı %)	Silah İthalatı
1973	9365839,708	1,88	-	-	2000000
1974	7786746,398	1,47	-	-	1000000
1975	9319735,189	1,62	-	-	3000000
1976	10297663,29	1,61	-	-	-
1977	16062942,55	2,15	-	-	1000000
1978	14393007,32	1,58	-	-	-
1979	19633017,15	1,74	-	-	-
1980	23552267,56	1,87	-	-	-
1981	28682783,33	2,03	-	-	-
1982	28175370,73	2,00	-	-	-
1983	28024671,7	1,89	-	-	4000000
1984	25460676,62	1,60	-	-	6000000
1985	27250728,43	1,58	5200	-	3000000
1986	34889469,11	1,79	-	-	2000000
1987	36093359,48	1,67	-	-	-
1988	36626347,16	1,59	-	-	2000000
1989	41622478,13	1,75	6000	-	-
1990	95132735,43	3,72	6000	0,18	1000000
1991	105333802,1	5,50	30000	0,92	2000000
1992	88570170	4,29	30000	0,95	5000000
1993	89436136,36	4,53	30000	0,99	-
1994	40510575,39	3,43	30000	1,01	-

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/rwanda?view=chart> [Erişim 21.11.2019]

Ruanda'da yaşanan tarımsal kriz, konjonktürel ve yapısal faktörlerin birleşiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Konjonktürel faktörler arasında 1984'te kuraklık 1987'deki aşırı yağış 1988'deki bitki hastalığı ve 1991'den itibaren iç savaşın etkileri

bulunmaktadır. Bununla birlikte daha önemli nedenler, uzun süredir devam eden eğilimleri ve kısıtlamaları yansıtan yapısal nedenlerdir. Arazi baskısı, erozyon ve yoksulluk gibi nedenlerin yanı sıra yukarıdan aşağıya doğru uygulanmaya çalışılan ve halkın hareketliliğini kısıtlayan bir kalkınma modelinin dayatılması en önemli yapısal nedenler arasında yer almaktadır (Uvin 1998: 56).

Benzer şekilde, devletin yaşadığı mali kriz de hem konjonktürel hem de yapısal unsurlar içermektedir. Ülkede yaşanan iç savaşın etkileri öngörülemeyen ve geçici ana faktörlerdir. En büyük yapısal kısıtlama, Ruanda'nın sömürge döneminden bu yana değişmeyen kahveye olan ihracat bağımlılığı ülkeyi bu metadaki uluslararası fiyat dalgalanmalarına karşı oldukça savunmasız hale getirmiştir. Bir diğer yapısal faktör hem ithalat içeriğinde hem de sübvansiyonlarda büyük ölçüde yanlış yönetilen ve çok pahalı olan Ruanda'nın yeni ortaya çıkan sanayi sektörüdür. 1980'lerin başından bu yana, devlet sürekli bir ödemeler dengesi açığı ve dış yardımlara artan bir bağımlılıkla karşı karşıya kalmıştır. 1982 yılında Ruanda hükümeti hem ödemeler dengesini hem de kamu sektörü bütçesine 1984-85 yılına kadar olumlu katkı sağlayan bir kemer sıkma programı uygulamaya koymuştur. Bununla birlikte, madencilik sektörünün çöküşü, kahve fiyatlarındaki düşüşle birlikte, hükümetin kontrol edemediği yeni ve daha ciddi bir krize yol açmıştır (Uvin 1998: 57).

1991 yılında, Ruanda Dünya Bankası ile 90 milyon dolarlık ilk Yapısal Uyum Programı'nı imzalamıştır. 1992 ve 1993'te ek sektörel uyum kredileri müzakere edilmiş, ancak sadece kısmen uygulanmıştır. Söz konusu programlar, Afrika'daki diğer birçok programla benzer olarak mali ve parasal disiplini geliştirmeye; hükümetin insan kaynakları, adalet ve çevre dışındaki tüm ekonomik sektörlerden çekilmesini sağlamaya; ihracat için üretimi arttırmaya (borçların ödenmesi ve tarımsal girdilerin ithalatına izin verilmesi); iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesini sağlamaya ve daha özel olarak Ruanda örneğinde, serbest iç emek göçünü arttırmaya çalışmıştır (Uvin 1998: 58).

Kahve ihracatını artırmak ve ithalatı azaltmak için tasarlanan SAP'nin temel taşlarından biri, Ruanda para biriminin Kasım 1990'da yüzde 40 ve Haziran 1992'de yüzde 15 oranında değer kaybetmesi olmuştur. Devalüasyonların önemli bir enflasyonist sonucu olarak enflasyon 1989'da yüzde 1'den 1991'de yüzde 19,2'ye

yükselmiştir. Tüketici fiyat endeksi (1987 = 100) 1990'dan önce oldukça istikrarlı iken 1985'te 97'den 1989'da 104'e yükselirken 1991'de 130'a ve 1993'te 160'a yükselmiştir (Uvin 1998: 58). Aynı zamanda devlet harcamaları kısmak zorunda kalmıştır. 1990'da kahvenin üretici fiyatı- devletin kahve çiftçileri için garanti ettiği fiyat 1987'den beri 125 Ruanda Frangı iken kilogram başına 100 Ruanda Frangına düşürülmüştür. Enflasyonun bir sonucu olarak, istihdam edilenlerin çoğunun gelirleri azalmış ve kentsel alanlardaki birçok kişi belirgin şekilde daha yoksullaşmıştır. Bu arada devalüasyonlar, uluslararası pazarlarda kahve fiyatının daha da düşmesini telafi edememiştir (Uvin 1998: 58).

Bununla birlikte, genel olarak, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı ile müzakere edildiği şekliyle SAP'nin sadece küçük bir kısmı uygulanmıştır. Kamu sektörü işlerinin genişlemesi durdurulmuş, ancak üzerinde anlaşmaya varılan kesintiler hiçbir zaman gerçekleşmemiş; ordunun büyüklüğündeki hızlı artış kamu istihdamını büyük ölçüde genişletmiştir. Mal ve hizmet ile ihracat ve ithalat pazarlarını serbest bırakmak için hükümeti devreye sokan önlemlerinin çoğu uygulanamamıştır. Sonuç olarak, ödemeler durdurulmuş; IMF tarafından vaat edilen 30.6 SDR'nin (özel çekme hakları) sadece 8.7'si ödenmiş ve Dünya Bankası tarafından vaat edilen 90 milyon dolardan sadece 60 milyon dolar verilmiştir (Uvin 1998: 58).

Bu arada hükümet, SAP'nin resmi olarak bir parçası olmamasına rağmen, onun felsefesini yansıtan, genellikle yardım parası ile artan sayıda politika benimsemiştir. Bunlara, sağlık sektörünü ve kullanıcılarının ücretlerini artırarak su tedarikini geliştirme programları da dahil edilmiştir. Vergiler ile, “*umuganda*” (zorunlu topluluk işçiliği), okul ücretleri, okulların ve sağlık merkezlerinin inşasına zorunlu katkılarla birleştirilen bu politikalar, çoğu çiftlik hane halkı üzerinde ağır bir baskı oluşturmuştur (Uvin 1998: 59).

Sektörel uyum kredileri Ruanda'yı ekonomik krizinden çıkarmamıştır. Örneğin 1993 yılına gelindiğinde, Ruanda'nın borcu GSMH'nin yüzdesi olarak 1990'da %32'den %62'ye fırlamış; 1993 yılındaki ihracatının %838'ini oluşturmuştur. Bu sorunlar Yapısal uyum programından kaynaklanmamıştır, iki nedenden ötürü yapısal uyum kararlarıyla ülkede yaşanan ekonomik kriz arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Birincisi, Dünya Bankası'nın vurguladığı gibi, Ruanda'nın hiçbir zaman SAP'lerin çoğunu uygulamadığıdır. Dünya Bankası ve IMF tarafından hemen hemen tüm yapısal uyum programı eleştirilerine karşı kullanılan bu argümanın Ruanda'da bir geçerliliği bulunmaktadır. Devalüasyonlar ile bazı ihracat ve ithalat kontrollerinin kaldırılması dışında, devletin büyüklüğü ve ekonomiye müdahale derecesi neredeyse hiç azalmamıştır. Bu, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren, tarımsal ve ekonomik krizlerin Ruanda'yı vurduğu hükümet politikasına bakıldığında açıkça görülmektedir. Dünya Bankası'nın 1994'teki Afrika'da Yapısal Uyum çalışmasında 1987-1991 yılları arasında yapısal uyum programına başlayan yirmi dokuz ülkesi ile karşılaştırılan Ruanda'nın, politikaları 1985-93 döneminde gerçekten kötüye giden birkaç Afrika ülkesinden biridir (Uvin 1998: 59).

Yapısal düzenlemenin Ruanda'nın ekonomik sorunlarını çözememesinin bir diğer nedeni ülkenin içinde bulunduğu durumun, yapısal uyum programının ele alma kapasitesinin ötesinde krizlerle dolu olmasıdır. SAP, ülke bir iç savaş ve demokratik bir geçiş sürecinden geçmeden ekonomik bir krizle karşı karşıya kaldığı durumlarda uygulanabilir ancak Ruanda'da SAP'nin potansiyel etkisini veya hatta muhtemelen uygulanmasını değiştirmek veya zayıflatmak için çok fazla değişken sürece etki etmiştir. Dünya Bankası, Ruanda'nın karşı karşıya kaldığı siyasi krizleri hesaba katmadan geleneksel politikada sanki siyaset yokmuş gibi davranmıştır. Yalnızca Yapısal Uyum Programı değil; uluslararası kalkınma ve yardım ajanslarının hiçbiri 1990'larda Ruanda toplumunun dağılmasına tepki olarak politikalarını değiştirmemiştir (Uvin 1998: 59).

3.4 TARIM VE RUANDA

Ruanda'da yapılan tarım, gıda ve diğer tarım ürünlerinin üretiminde kullanılan araçlar açısından en temel seviyededir. Tarımda makineleşmenin henüz gerçekleşmediği, kimyasal ve az organik gübrenin kullanılmadığı, böcek ilaçlarının bulunmadığı ve yetersiz depolama koşullarının bulunduğu tarımsal üretim ülkenin değişen ekolojik koşullarına yavaşça adapte olan geleneksel bir yapıdadır (Uvin 1998: 197).

1960'ların başında Ruanda'da yaşayan Tutsi nüfusunun yarısından fazlası ve 1973'te daha fazlasının ölümler veya diğer ülkelere kaçmış olmaları nedeniyle azalmıştır. Daha önce doğuda mera olarak kullanılan geniş arazilerin yanı sıra sığır çobanları tarafından kuru mevsimlerde otlak olarak kullanılan araziler kalan Hutuların kaynak kısıtlamalarını hafifletmesi için yeni bir alan sağlamış ve bu bölgelere büyük bir göç yaşanmıştır. Bilimsel tarım uzmanları ve iktisatçılar 1980'lerin ortalarında, ortaya çıkan bu yeni toprakların tükendiğini ve sonuç olarak, genişleme için daha fazla alan bulunmadığını savunmuştur. 1956 yılında hane başına düşen tarımsal alan 2 hektardan 1990 yılında 0.7 hektara düşmüştür (Uvin 1998: 197).

1980'lerden itibaren, Ruanda'nın üç veya daha fazla hektarı olanların arazi satın almasını yasaklayan bir politikası olmasına ve tüm arazi satışları hükümet tarafından yetkilendirilmeyi gerektirmesine rağmen, genellikle yönetimde temel gelirlerini yönetim kadrolarından kazananlar olarak zengin çiftçilerin en yoksul çiftçilerden arazi satın aldığı bir toprak yoğunlaşması süreci başlamıştır. Arazi satışlarının büyük çoğunluğu, genellikle ilgili aileler için hayatta kalma meselesinden kaynaklanan satışlardır. Ekili alanların ortalama yüzde 15'inin satıldığı, ancak bazı bölgelerde, satın alınan veya kiralanan tüm ekili alanların oranının yüzde 45 kadar yükseldiği bildirilmiştir. Ulusal Tarım Komisyonu'na göre, ortalama beş kişilik bir aileyi beslemek için gereken minimum çiftlik büyüklüğü 0,7 hektardır. Bu kriteri kullanarak, BM yoksulluk konulu bir seminer, çiftlik hanelerinin yüzde 43'ünün hayatta kalmak için asgari araziden yoksun olduğu ve kronik yetersiz beslenme durumunda yaşadıkları sonucuna varmıştır (Uvin 1998: 113).

Soykırıma katılan sivil halkın büyük çoğunluğu yoksul ve yoğun nüfuslu bölgelerde yaşamaktadır. Tatum'a göre soykırım, bazı Hutular için ekonomik olarak kendilerini daha iyi konuma getirmek ve Tutsilerin topraklarını ve sığır gibi mülkleri ele geçirmek için bir fırsat olarak görülmüştür (Tatum 2010: 42). Diğer yandan 1990 yılında FPR tarafından gerçekleştirilen saldırıların halk arasında özellikle doğu bölgesinde yaşayanlar ve genel olarak komşu ülkelere kaçan Tutsilerden kalan arazileri ele geçirenlerin topraklarının geri kazanılacağı konusunda endişelenmelerine neden olmuştur. Habyarimana rejimi de yirmi yıl süre ülkede yeterli toprak olmadığı gerekçesi ile Tutsi mültecilerinin geri dönmesine izin vermeyi reddetmiştir (Uvin 1998: 198)

1984'ten itibaren, kişi başına düşen gıda üretimi yüzde 25 oranında düşmüştür. Kahve fiyatlarındaki serbest düşüşle birleştiğinde, bu durum birçok aileye büyük ekonomik zorluklar getirmiştir. Arazi mevcudiyetindeki azalma ve ekonominin genel daralması ile birleşince, bu genç nesil için neredeyse umutsuz bir durum oluşturmuştur (Uvin 1998: 199).

Birkaç yıl sonra, FPR'nin başlattığı iç savaşın bir sonucu olarak durum kötüleşmiştir. En kötüsü, bir milyon kadar insan başkentin etrafındaki boş kamplarda mülteci olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bu kişilerin çiftliklerinde daha fazla gıda üretimi sağlanamamıştır. Hükümet bütçesinin yüzde 40'ına kadarı askeri amaçlara yönlendirilmiştir. Bu durum Kigali'de yoğunlaşan ve ağırlıklı olarak işsiz gençlerden oluşan bir alt sınıfın yaratılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum kişilerde hayal kırıklığına ve kendine saygı kaybına neden olmuştur. Tarih boyunca ve sadece Ruanda'da değil, bu tür durumlar radikalizm ve azınlıklara karşı şiddet için mükemmel bir üreme alanı olmuştur. Aşırılık yanlısı milisler bu insanlar üzerinde güçlü bir şekilde yoğunlaşarak soykırıma katılmalarını sağlamıştır (Uvin 1998: 199).

Dolayısıyla, kaynak kıtlığı ile soykırım arasında iki olası bağlantı var gibi görünmektedir. Birincisi, ciddi arazi kıtlığı ve tarım dışındaki sınırlı fırsatlar, arazi hakkında yoğun duygular yaratmıştır. Arazi üzerindeki çatışmaların fazlalığı ve araziyi kaybetme korkusu büyük güvensizliği arttırmıştır. Bu tür korkular ve yoğun bağlar şiddet ve çatışmayı kışkırtmak için kullanılabilir. İnsanlar daha sonra ya (algılanan) tehditlere karşı kendini savunma olarak ya da bir fırsatçılık süreci yoluyla şiddete maruz kalabilirler. İkincisi, FPR saldırısı ile birleşen tarım krizi, aşırılık ve şiddet için verimli bir üreme alanı sağlayan yoksullaşma ve ötekileştirme hareketlerini başlatmıştır (Uvin 1998: 199).

3.5 MALTHUS NÜFUS TEOREMİ VE RUANDA

Soykırımdan yarar sağlayanlar tarafından Ruanda soykırımı, daha önce toplumda var olan etnik çatışmanın kaçınılmaz sonucu olarak tasvir edilmektedir. Ancak Ruanda soykırımı sırasında yalnızca Tutsiler öldürülmemiştir; Tutsi olan eşlerini, akrabalarını, komşularını ve arkadaşlarını korumaya çalışan ılımlı Hutular da soykırımda

hayatlarını kaybetmiştir. Soykırırında ÷lke n÷fusunun %11'i yok olmuş; soykırırır sırasında ÷lkede bulunan Hutuların %5i'i yine Hutular tarafından öldür÷lmüştür. Etnik bir sebep olmaksızın öldür÷len Hutular soykırırırın yalnızca etnik kökenli olduğu tezine karşıdır.

1990'lı yıllarda, soykırırırından önceki saldırılarda hayatlarını kaybedenlere ve ÷lkeden kaçan kişilere rağmen Ruanda'nın n÷fusu oldukça yoğundur. Ruanda'nın n÷fusu, yıllık ortalama %3'ün üzerinde bir oranla büyümüştür. Soykırırırın yaşandığı dönemde Ruanda dünyadaki en yoksul ÷lkeler arasında yer almaktadır ve n÷fus yoğunluğuna rağmen, ekonomisinde aynı gelişmeyi sağlayamaması, temel geçim kaynağının tarım olması ancak ihracatta dünya pazarında tarımsal ürünlerinin değerinin azalması nedeniyle daha da yoksullaşmaktadır. Bunun yanı sıra Ruanda'daki tarımın az verimli olması ve tarımda makineleşmenin gerçekleşmemesi; çiftçilerin el çapalarına, kazmalara ve palalarına bağımlı olması ve çoğu kişinin tarım işçisi olarak kalması ancak başkalarını destekleyebilecek fazladan üretimi gerçekleştirememesi ya da gerçekleştirilse bile fazladan üretimin ihtiyacı karşılamaması durumu ÷lkedeki gıda ihtiyacının karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Bağımsızlıktan sonraki dönemde Ruanda'nın n÷fusu arttıkça, ÷lke geleneksel tarım yöntemlerini devam ettirmiş ve modernleşememiş, farklı ürün çeşitlerini üretilenmiş, tarımsal ihracat arttırılamamış öte yandan n÷fus kontrolü için etkili aile planlaması yapılamamıştır. 1960'larda ve 1973'te çok sayıda Tutsi ÷lkeden kaçtđında veya öldür÷ldüğünde, eski topraklarının yeniden dağıtım için kullanılabilirliği, her Hutu çiftçisinin artık sonunda kendisini ve ailesini rahatça besleyecek yeterli toprağa sahip olabileceği düşüncesini beslemiştir. 1985'e gelindiğinde, ulusal parkların dışındaki ekilebilir arazilerin tamamı ekilmiştir. Hem n÷fus hem de tarımsal üretim arttıkça, kişi başına gıda üretimi 1966'dan 1981'e yükselmiş, ancak daha sonra 1960'ların başında durduğu seviyeye düşmüştür. Bu durum tam olarak, Malthus ikileminde açıklanmıştır: daha fazla yiyecek olması ve aynı zamanda daha fazla insanın artması durumunda bu nedenle kişi başına yiyecekte bir gelişme olmamıştır (Diamond 2005)

÷lke n÷fusunun oldukça yoğun olmasına karşılık n÷fusun ihtiyacını karşılayacak miktarda gıda üretiminin sağlanamaması İngiliz iktisatçı Malthus'un n÷fus üzerine yaptığı çalışmayı akla getirmektedir. 1766-1834 yılları arasında yaşamış İngiliz n÷fus ve ekonomi politik bilimcisi Thomas Robert Malthus 1798 yılında yayınladığı 1803

yılında revize ettiği “Nüfus İlkesi Üzerine Deneme” adlı eserinde nüfus artışı ve gıda üretimi arasındaki ilişki üzerinde çalışmıştır. Malthus’a göre nüfus geometrik bir diziye göre hızla artarken (1 2, 4, 8 16 ...), nüfus ihtiyacını karşılamak için gerekli gıda üretimi aritmetik diziye göre (1 2, 3, 4, 5...) artmaktadır. Malthus, insan nüfusundaki artışın gıda üretimindeki gelişmeden fazla olma eğiliminde olduğunu savunmuştur. Nüfusun büyümesi ile gıda üretiminin artışı arasında temel bir fark vardır. Nüfus arttığında, nüfusa eklenen fazladan insanların kendileri de çoğalırlar. Bu durumun aksine, gıda üretimindeki bir artış verimi daha da arttırmaz, bunun yerine sadece gıda üretiminde aritmetik büyümeye yol açar. Bu nedenle, nüfus artışı ile gıda üretimi arasındaki fark bir noktada dengelenmezse kriz kaçınılmazdır. Malthus’a göre sürdürülebilir olmayan kaynak kullanımının yarattığı nüfus ve çevresel sorunların bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Buna göre dengeyi sağlamanın iki yolu vardır: birincisi savaş, sefalet, salgın hastalık gibi ölüm oranlarını yükselten negatif engellerdir; ikincisi ahlaki kısıtlamalar, evliliklerin geciktirilmesi gibi doğum oranlarını düşürmeyi sağlayacak önleyici tedbirlerdir (Kazgan 2012: 87).

Ruanda'nın yoğun nüfusuna rağmen ekonominin tarıma bağlı oluşu ancak tarımda modernleşmenin sağlanamaması, kişilerin ihtiyaç duyduğu gıda üretiminin gerçekleştirilememesi ya da gerçekleştirilse bile fazladan üretimin ihtiyacı karşılanamaması durumu ülkedeki kişilerin gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Bunun yanı sıra, tarımsal üretimin artırılmasına yönelik çalışmaların hız kazanmasıyla ekilebilir tüm alanların ekilmesiyle birlikte üretimin devamlılığının sağlanması için teraslama, düz yukarı ve aşağı tepeler yerine konturlar boyunca sürülme ve bitkiler arasında çıplak alanlar bırakmak yerine nadas örtüsünün korunması gibi toprak erozyonunu en aza indirebilecek en temel önlemler dahi uygulanmamıştır. 1980'lerin sonunda kıtlıklar yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. 1989'da bölgesel veya küresel iklim değişikliğinin yanı sıra ormansızlaşmanın yerel etkileri ile ortaya çıkan kuraklıktan kaynaklanan daha ciddi gıda kıtlığı yaşanmıştır (Diamond 2005)

Belçikalı ekonomistler Catherine André ve Jean-Philippe Platteau Ruanda'nın kuzeybatı alanında, çoğunlukla Hutuların yaşadığı Kanama komününü çevresel faktörler ve nüfus değişiklikleri açısından incelemişlerdir. Kanama çok verimli volkanik topraklara sahip bir yerleşim alanıdır bu nedenle nüfus yoğunluğu Ruanda

standartlarının bile üzerindedir: 1988'de kilometre kare başına 1.740 kişi düşerken 1993 yılına gelindiğinde bu sayı 2.040'a yükselmiştir. Bu küçük bölge nüfus yoğunluğu nedeniyle çok küçük çiftliklere bölünmüştür: 1988'de sadece 0.89 dönümlük bir ortalama çiftlik büyüklüğü 1993 yılında 0,72 dönüme düşmüştür. Her çiftlik ortalama olarak 10 ayrı parsel ayrılmıştır. Çiftlik sahipleri 1988 yılında sadece 0,09 dönüm ve 1993'te 0,07 dönümlük bir ortalama alan elde etmişlerdir. Yoğun nüfus nedeniyle tarım arazileri çok küçük çiftliklere bölünmüştür. Bölgedeki tüm arazilerin var olan aileler arasında paylaşılması sebebiyle genç nüfus için evlenmek, ailelerinden ayrılmak ve kendi ailelerini kurmak oldukça zor hale gelmiştir. Örneğin 1988-1993 yılları arasında 20-25 yaş arasındaki ailesiyle birlikte yaşayan genç kadınların yüzdesi %39,9'dan %66,7'ye yükselirken; genç erkeklerin yüzdesi %71,4'ten %100'e yükselmiştir (André ve Platteu 1996: 12). Ayrıca, küçük çiftliklere bölünen araziler aile içinde de bölüşüm sorununa sebep olmuştur. Hane halkı için bile yetersiz olan topraklar, babaların vefat etmesi üzerine kardeşler arasında pay edilerek daha da küçülmüştür.

Tablo 3'te yer alan 1994 yılında Kanama'da öldürülen kişilere ait bilgilere bakıldığı zaman soykırımın ekonomik nedenlerine ilişkin durum gözlenebilmektedir.

Tablo 3. 1994 Yılında Öldürülen Kişilerin Özellikleri

	Kişilerin Karakteristik Özellikleri	Frekans	Yüzde %
Kategori 1	Nispeten büyük arazi mülkiyetine sahip kişiler	10	35.7
	-50 yaşın üzerindeki kişiler	7*	
	-Göreceli başarısı nedeniyle etrafı tarafından nefret duyulan kişiler	2	
	-Tutsi	1	
	Sorun çıkarttığı düşünülen kişiler	5*	17.9
Kategori 2	Militanlarla savaşan gençler	7***	25
Kategori 3	Toprak yoksunu ve yetersiz beslenmeye maruz kalan kişiler	5**	17.9
	Nedeni Bilinmeyen	-	3.5
	TOPLAM	28	100

*Bu yedi kişiden dördü annesi, babası ve iki ergenlik yaşındaki çocuğu öldürülmüş aynı aileye mensuptur.

**Bu gruptaki iki kişi aynı aileye mensuptur (baba ve çocuk)

***Bu yedi kişiden dördü çocuktur.

Kaynak: André ve Platteu 1996: 35

Soykırım sırasında öldürülen kişileri üç ana kategoriye ayırmak mümkündür: birinci kategoride sahip oldukları topraklar büyük olan kişiler ile hırsızlık ya da toprak anlaşmazlıklarını kötüye kullanmakla suçlanan, toplum tarafından sorun çıkarttığı düşünülen kişiler yer almaktadır. Toplam yüzde içerisinde bu kategorinin payı yaklaşık %54'tür. Bu durum yaşanan soykırımın Hutu köylüleri arasında bile toprakların el değiştirmesi ve mülkiyet hakkına sahip olma açısından büyük fırsat yarattığını göstermektedir (André ve Platteu 1996: 35). İkinci kategori yaşı 20 olan ve militanlarla savaşan gençlerden oluşmaktadır. Bu kişiler doğrudan katliamlarda yer almış ve savaşın içinde bulunmuşlardır. İkinci kategorinin toplam soykırım kayıpları

içindeki payı yaklaşık %18'dir. Toplam kurbanların dörtte birinden oluşan son kategoride ise yoksul insanlar bulunmaktadır. Bu kategorideki yedi kişiden dördü çocuktur (André ve Platteu 1996: 42).

SONUÇ

1994 yılı Nisan ve Temmuz ayları arasında yaşanan Ruanda soykırımı, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan soykırımdan bu yana dünyada yaşanan en büyük katliamlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil halkın geniş katılım sağladığı soykırımda ülke nüfusunun büyük bir kısmı hayatını kaybetmiştir. Bu durum, beraberinde sivillerin en büyük zorunlu göç hareketini de beraberinde getirmiştir. Ruanda Silahlı Kuvvetleri, iktidar partisinin Interahamwe milislerinin ve Hutu sivillerinin Ruanda'dan sınır dışı edilmesini sağlamış, komşu ülkeler Zaire ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne göç etmeye zorlamışlardır. Bunun yanı sıra soykırıma katılanlar FPR'in ülkeyi ele geçirmesinden sonra cezalandırılma korkusu nedeniyle komşu ülkelere kaçmıştır.

Sömürge öncesi dönemde Ruanda'da kast gibi olmayan bir sınıf toplumu bulunmaktadır. Hutu ve Tutsi grupları arasında üretim tarzı dışında herhangi bir ayrım bulunmamaktadır. Ruanda'ya yabancılar ilk olarak 1892 yılında gelmiştir. Tutsilerin boylarının uzun olması, ince dudakları ve dar burunlarına dikkat çekmiş ve genellikle daha kısa olan Hutulardan daha zeki olduklarına karar vermişlerdir. Yönetimsel olarak görevde bulunan Hutu şefleri Tutsiler ile değiştirilmiş ve Tutsi seçkinlerinin bir kısmını diğer Tutsiler ve Hutular üzerinde daha büyük bir etki yaratmak için toplumu değiştirmişlerdir. Belçikalıların Ruanda'da bir nüfus sayımı düzenlediği 1930'lu yıllarda, sömürge yönetimi 10'dan fazla ineğe sahip herhangi birinin Tutsi olarak tanımlanmasına, bu sayıdan daha az hayvana sahip olanların Hutu ilan edilmesine karar vermiştir. Eğitim ve güce erişim bu etnik sınıflandırmaya bağlanmıştır. Bu durum 1959 yılında, bağımsızlıktan önceki dönemde, Belçikalılar Hutu çoğunluğuna güç aktarırken “sosyal devrim” e yardım ettiği tersine çevrilmiştir. Güç dengesinin değiştirilmesi Ruanda'da yoğun iç çatışmalara neden olmuştur. Yaşanan saldırılarda ülkedeki Tutsi nüfusunun bir kısmı hayatını kaybederken bir kısmı komşu ülkelere kaçarak mülteci olarak yaşamaya başlamıştır. Habyarimana hükümeti, ülke ekonomisinin daha fazla insanın akınını kaldıramayacağı gerekçesi ile 1980'li yılların ortasından beri Uganda'dan gelen Tutsi mültecilerin tüm dönüşleri talebini sürekli olarak reddetmiştir. Habyarimana hükümeti, bu süreçte etnik kökenleri pekiştirmekle suçlanmıştır. Ancak sunulan gerekçe ülke ekonomisinin nüfus yoğunluğunu

kaldıramadığı yönünde olması kararın etnik kökenden ziyade ekonomik sebepli olduğunu göstermektedir.

Tutsi mültecilerinin Ugandalı silahlı kuvvetler içindeki etkili rollerini Ruanda'ya yönelik bir saldırı düzenlemek için kullanabileceklerinden endişelenen Habyarimana, politik alanını açarak mülteci sorunuyla ilgilenmiş, rejimini “demokratikleştirmek” için geniş kapsamlı reformlar getirmiştir. Habyarimana Tutsilerin hakim olduğu FPR ile barış görüşmesi yaparken, Hutuların ağırlıkta olduğu Ruanda Ulusal Radyosu'nda FPR'ye Ruanda'yı istila eden ve yok edilmesi gereken "hamamböceği"(Inyenzi) olarak atıfta bulunan mesajlar yayınlanmıştır. Ruanda'da artan gerilim ve şiddet olayları, sivillere ve milislere geniş silah dağıtımı ve RTLM'nin yayınladığı giderek artan şiddetli Tutsi karşıtı propaganda, etnik nefretin artan gücünü göstermiştir.

Diplomatlar ve insani yardım görevlileri dahil Kigali'de yaşayan herkes, Ruanda'da soykırım için artan potansiyelin farkına varabilir konumdadır. Bunun yanısıra BM sekreteryası, aşırılık yanlılarının niyeti ve soykırım yapma konusundaki kapsamlı hazırlıklar hakkında bilgilendirilmiştir. Ocak 1994'ten itibaren UNAMIR başkanı General Roméo Dallaire, daha fazla birlik ve teçhizat talebi ve sivillerin korunması için bilinen yasadışı silah ithalatına el koyma izni için Birleşmiş Milletler'e tekrarlanan taleplerde bulunmuş ancak tüm bu talepler reddedilmiştir. 11 Ocak 1994'te Dallaire, Birleşmiş Milletler sekreteryasına bir Ruanda hükümeti muhbirinden Belçikalı UNAMIR birliklerinin öldürüleceğine ve ardından Kigali'de yaşayan tüm Tutsilerin öldürülme planı hakkında güvenilir kanıtlar sunan bir faks göndermiş; ayrıca muhbir bu amaçla kullanılacak gizli silahların yerini de ayrıntılı olarak açıklamıştır. Ancak Birleşmiş Milletler'den müdahale için izin isteyen Dallaire'in talebi reddedilerek, edindiği bilgileri hükümet ile paylaşması gerektiği belirtilmiştir. 6 Nisan'dan önce, Ruanda'da Tutsilere karşı yönelik kırk ay yaygın şiddet ve insan hakları ihlalleri yapılmıştır. Bu şiddet olaylarına en üst düzey hükümet tarafından desteklenmiş ve yaygın ırkçı söylemler eşlik etmiştir. Ruanda'daki basın toplantılarında sunulan, hükümet yetkililerine ve büyükelçiliklere dağıtılan insan hakları durumu ile ilgili uluslararası yayınlanmış raporlar bulunmaktadır. Bu rapordan bazıları soykırımın arka planına yönelik katliamlardan açıkça bahsetmiş, Ruanda'daki insan hakları ajansları daha fazla rapor ve belge yayınlamışlardır. Aynı zamanda, Avrupa basınındaki prestijli gazeteler aynı süreçleri aynı terimlerle düzenli olarak rapor

etmişlerdir. Tüm bunlara ek olarak, Ruanda'da yaşanan nefret ve korku iklimi diplomatlar ve insani yardım çalışanları dahil ülkede bulunan yabancılar tarafından da açıkça gözlemlenmiştir. Yardım kuruluşları ve elçilikler için çalışan Tutsiler, hayatlarından duydukları endişelerini ve korkularını yabancı işverenleri ve meslektaşları ile paylaşmış, imkânı olanların birçoğu ülkeden kaçmıştır. Ancak tüm bu erken uyarılara rağmen soykırımın başlangıcı engellenememiştir.

Soykırım sırasında hayatını kaybeden kişilerin ekonomik durumları ile ilgili elde edilen veriler, etnik kökenden ziyade ekonomik sebepleri işaret etmektedir. Soykırımdan önce yapılan yayınlarda halkın nefret söylemleriyle tahrik edilmesiyle geniş çaplı sivil halk katılımını sağlamış ve Tutsilere karşı etnik kökenli saldırılar da gerçekleşmiştir. Ancak bu durum yaşanan olayların tamamının etnik çatışmalardan kaynaklandığını ispatlamamaktadır. Zira ülkenin kuzeyinde gerçekleştirilen katliamlarda ağırlıklı olarak varlıklı Hutuların yine Hutular tarafından öldürülmesi durumu yalnızca etnik gerekçelerle açıklanamaz. Ruanda'nın yer altı kaynakları açısından diğer Afrika ülkeleri kadar zengin olmayışı da ülkenin ekonomik anlamda dezavantajdır. Diğer yandan küçük yüz ölçümüne sahip olan Ruanda'nın temel geçim kaynağının tarıma dayalı olması ülke nüfusu arttıkça kişi başına düşen gıda miktarında azalmaya sebep olmuştur. Ülkede yerleşik siyasi sistem nedeniyle mevcut toprakların ayrıcalıklı olarak siyasi elitin hakimiyeti altında tutulması ve sivil halkın yaşamlarını idame ettirebilecekleri toprak mülkiyetine sahip olamaması durumu öfkelenmelerine sebep olmuştur. Ruanda'da sömürge yönetimi boyunca Tutsi elitleri tarafından yönetilen ve baskılara maruz kalan Hutular için, sosyal devrim sonrası yönetime Hutuların gelmesine rağmen eşitsizlikler devam etmiştir. Toplumsal alanda yaşanan ekonomik ve siyasi eşitsizlik sivil halk için el değiştirmiş, Tutsi elitinden Hutu elite geçiş yapmıştır. Habyarimana yönetimi boyunca uygulanan politikaların büyük çoğunluğu Hutu elitlerine fayda sağlarken, sıradan vatandaşlar için toplumsal eşitsizlik süreci devam etmiştir. Hutu eliti, daha önce Tutsi elite sağlanan tüm imkanlardan fazlasıyla faydalanabilmişken sıradan halk yoksullaşmaya devam etmiştir. Yoksullaşan, işsiz kalan ve toplumsal statü elde edemeyen öfkeli kişilerin artan nefret söylemleri ve sunulan teşvikler ile katliama katılımları konusunda manipüle edilmeleri daha kolay olmuştur.

Bu çalışma boyunca, Ruanda soykırımında etnik köken ayrımının büyük rol oynamasına karşın, soykırımında ekonomik sebeplerin olduğu ve etnik köken ayrımının halkın manipülasyonunda gerekçe olarak kullanıldığı savı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak etnik köken temelli nefret söylemleri sivil halkın soykırımı katılımı konusunda önemli bir pay sahibi olmasına rağmen soykırım sırasında ülkede yaşayan diğer etnik gruplardan olan Hutular ve Twalar da öldürülmüştür. Bu durum soykırımın tek nedeninin etnik olmadığını göstermektedir. Ayrıca Malthus'un nüfus teoreminde olduğu gibi mevcut Ruanda topraklarındaki nüfus yoğunluğunun önlenememiş olması, nüfus yoğunluğunun azaltılabilmesi için negatif engellerin harekete geçirilmesine neden olmuştur. Ruanda, soykırım sonrasında tetikleyici etnik köken ayrımı ortadan kaldırılarak tüm halk "Ruandalı" olarak kabul edilmiştir. Soykırımdan sonraki süreçte ülkeye kalkınma yardımları yapılmış, son dönemlerde ülkenin GSYİH'sinde ciddi bir yükselme olmuştur. Son dönemde yaşanan gelişmelerde Ruanda, Afrika'da üretilen %100 yerli ilk akıllı telefon markasının fabrikasına ev sahipliği yapmaktadır. Soykırımdan sonra Ruanda'da ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin halkın refah seviyesini yükselterek toplumsal eşitsizlikleri azaltması ileri dönemde toplumsal çatışmaların önüne geçecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adekunle, J. (2007). *Culture and Customs*. Connecticut: Greenwood Press.
- Ansoms, A., & Marysse, S. (2011). *Natural Resources and Local Livelihoods in the Great Lakes Region of Africa: A Political Economy Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Baechler, G. (1999). *Violence Through Enviromental Discrimination: Causes, Rwanda Arena and Conflict Model*. Berne: Springer.
- Barnett, M. (2002). *Eyewitness to A Genocide: The United Nations and Rwanda*. New York: Cornell University Press.
- Berry, M. E. (2018). *War, Women and Power: From Violence to Mobilization in Rwanda and Bosnia-Herzegovina*. New York: Cambridge University Press.
- Bradol, J.-H., & Le Pape, M. (2017). *Humanitarian Aid, Genocide and Mass Killings: Médecins Sans Frontières, the Rwandan Experience, 1982– 97*. Manchester: Manchester University Press.
- Byanafashe, D., & Rutayisire, P. (2016). *History of Rwanda: From the Beginning to the End of the Twentieth Century*. Kigali: National Unity and Reconciliation Commission.
- Campioni, M., & Noack, P. (2012). *Rwanda Fast Forward: Social, Economic, Military and Reconciliation Prospects*. London: Palgrave Macmillan.
- Carney, J. J. (2014). *Rwanda Before the Genocide: Catholic Politics and Ethnic Discourse in the Late Colonial Era*. New York: Oxford University Press.
- Chrétien, J.-P. (2003). *The Great Lakes of Africa: Two Thousand Years of History*. New York: Zone Books.
- Clark, P. (2010). *The Gacaca Courts, Post-Genocide Justice and Reconciliation in Rwanda: Justice without Lawyers*. New York: Cambridge University Press.
- Collins, B. (2014). *Rwanda 1994: The Myth of the Akazu Genocide Conspiracy and its Consequences*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

- Cornelissen, S., Cheru, F., & Shaw, T. (2012). *Africa and International Relations in the 21st Century*. London: Palgrave Macmillan.
- Dallaire, R. (2004). *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*. London: Arrow.
- Desforges, A. (2011). *Defeat is the Only Bad News: Rwanda Under Musinga, 1896-1931*. London: The University of Wisconsin Press.
- Diamond, J. (2005). *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York: Penguin Group.
- Eltringham, N. (2004). *Accounting For Horror: Post-Genocide Debates in Rwanda*. London: Pluto Press.
- Fayet, A., & Fayet, M. (2009). *L'Histoire de France: Des Origines à Nos Jours*. Paris: Groupe Eyrolles.
- Gourevitch, P. (1998). *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families: Stories From Rwanda*. New York: Picador.
- Grünfeld, F., & Huijbom, A. (2007). *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Hatzfeld, J. (2007). *The Strategy of Antelopes: Living in Rwanda After the Genocide*. London: Serpent's Tail.
- Hatzfeld, J. (2003). *Machete Season: The Killers in Rwanda Speak*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Essee, E. (2017). *Negotiating Genocide in Rwanda: The Politics of History*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jones, N. (2010). *The Courts of Genocide: Politics and the Rule of Law in Rwanda and Arusha*. Oxon: Routledge.
- Katongole, E., & Wilson-Hartgrove, J. (2009). *Mirror to the Church: Resurrecting Faith after Genocide in Rwanda*. Michigan: Zondervan.
- Kazgan, G. (2012). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- King, E. (2014). *From Classrooms to Conflict in Rwanda*. New York: Cambridge University Press.
- Kinzer, S. (2008). *A Thousand Hills: Rwanda's Rebirth and the Man Who Dreamed it*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Klinghoffer, A. J. (1998). *The International Dimension of Genocide in Rwanda*. London: Palgrave Macmillan.
- Kuperman, A. J. (2001). *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*. Washington: Brookings Institution Press.
- Laband, J. (2007). *Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: from Slavery Days to Rwandan Genocide*. London: Greenwood Press.
- Larson, C. (2009). *As We Forgive: Stories of Reconciliation from Rwanda*. Michigan: Zondervan.
- Lemarchand, R. (1970). *Rwanda and Burundi*. London: Praeger Publishers.
- Longman, T. (2010). *Christianity and Genocide in Rwanda*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MacKenzie, J. (2005). *The Partition of Africa 1880–1900 and European Imperialism in the Nineteenth Century*. New York: Methuen.
- Mamdani, M. (2001). *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism and the Genocide in Rwanda*. New Jersey: Princeton University Press.
- Martin, C. S. (2009). *Le Génocide des Tutsi Rwanda, 1994: Lectures et Écritures*. Kanada: Les Presses de l'Université Laval.
- Middleton, J. (2002). *Africa: an Encyclopedia for Students Volume 3: Leakey-Rwanda*. New Jersey: Charles Scribner's Sons.
- Moghalu, K. (2005). *Rwanda's Genocide: The Politics of Global Justice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Munger, N. (1995). *Rwanda: A Fascinating Story of Man and Gorilla in Africa's Mountains of the Moon*. Michigan: Thompson-Shore.

- Musabyimana, G. (2008). *Rwanda: Le Triomphe de la Criminalité Politique*. Paris: L'Harmattan.
- OECD/ILO. (2018). *How Immigrants Contribute to Rwanda's Economy*. Paris: OECD/ILO.
- Othman, M. (2005). *Accountability for International Humanitarian Law Violations: The Case of Rwanda and East Timor*. Berlin: Springer.
- Peskin, V. (2008). *International Justice in Rwanda and the Balkans: Virtual Trials and the Struggle for State Cooperation*. New York: Cambridge University Press.
- Piiparinen, T. (2009). *Transformation of UN Conflict Management: Producing Images of Genocide from Rwanda to Darfur and Beyond*. New York: Routledge.
- Pottier, J. (2002). *Re-Imagining Rwanda: Conflict, Survival and Disinformation in the Late Twentieth Century*. New York: Cambridge University Press.
- Schabas, W. A. (2006). *The UN International Criminal Tribunals: The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scholz, A. (2015). *Hutu, Tutsi and the Germans: Racial Cognition in Rwanda under German Colonial Rule*. Leiden University.
- Schraml, C. (2011). *The Dilemma of Recognition: Experienced Reality of Etrnicised Politics in Rwanda and Brundi*. Marburg: Springer.
- Scott, C. (2017). *State Failure in Sub-Saharan Africa: The Crisis of Post-Colonial Order*. London: I.B. Tauris.
- Sibomana, A. (1999). *Hope for Rwanda: Conversations with Laure Guilbert and Hervé Deguine*. London: Pluto Press.
- Soudan, F. (2015). *Kagame: Conversations with the President of Rwanda*. New York: Enigma Books.
- Tatum, D. (2010). *Genocide at the Dawn of the Twenty-First Century: Rwanda, Bosnia, Kosovo, and Darfur*. New York: Palgrave Macmillan.

- Taylor, C. C. (1999). *Sacrifice as Terror: the Rwandan Genocide of 1994*. New York: Oxford.
- Thompson, A. (2007). *The Media and the Rwanda Genocide*. London: Pluto Press.
- Thomson, S. (2013). *Whispering Truth to Power*. London: The University of Wisconsin Press
- Uvin, P. (1998). *Aiding Violence: The Development Enterprise in Rwanda*. Connecticut: Kumarian Press.
- Verwimp, P. (2013). *Peasants in Power: the Political Economy of Development and Genocide in Rwanda*. New York: Springer.

Makaleler

- Çoban Öztürk, E. (2011). Toplumsal Yapılar ve Şiddet: Ruanda Örneği. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1, 68-114.
- Harrow, J.-P. (1988). Rwanda. De la Feodalite à la Democratie, 1955-1962. Souvenirs d'Un Compagnon de la Marchedu Rwanda Vers la Democratie et l'Independance. *The International Journal of African Historical Studies*, 21, 171-174.
- Hintjens, H. M. (2001). When Identities Becomes a Knife: Reflecting on the Genocide in Rwanda. *Ethnicities*, 1, 25-55.
- Lemarchand, R. (1995). Rwanda: The Rationality of Genocide. *A Journal of Opinion*, 23, 8-11.
- Meschi, L. (1974). Évolution des Structures Foncières au Rwanda: le Cas d'un Lignage Hutu. *Cahiers d'Études Africaines*, 14, 39-51.
- Sanders, E. (1969). The Hamitic Hypothesis; Its Origin and Functions in Time Perspective. *The Journal of African History*, 10, 521-532.
- Songolo, A. (2005). Marie Béatrice Umutesi's Truth: The Other Rwanda Genocide? *African Studies Review*, 48, 107-119.

Storey, A. (1999). Economics and Ethnic Conflict: Structural Adjustment in Rwanda. *Development Policy Review*, 17, 43-63.

Akademik Çalışmalar

Arslan, .Y.K. (2018). *Etnik Grup Çelişkisi: Ruanda Örneği ve Bölgesel Etkileri*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boztaş, A. (2012). *Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları Kapsamında Afrika'nın Büyük Göller Bölgesi'ndeki Çatışmaların Analizi*. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakan, M. (2012). *Sömürge Sonrası Dönemde Afrika'da Bütünleşme Hareketleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çoban, E. (2007). *Modern Devlet ve Irk Söylemi Çerçevesinde Ruanda Soykırımı*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Genç, N.P. (2015). *Humanitarian Intervention Realist Concerns of Liberal Aims: A Comparative Study of Somalia and Rwanda*. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kikuni Masudi, S. (2010). *La Dimension Humanitaire des Conflicts en Afrique après 1990: Interventions et Défis du Genocide Rwandais à la Crise du Darfour*. Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kutlu, O. (2009). *Le Genocide Rwandais et ses Consequences Multidimensionnelles*. Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mugenyi, A.I. (2007). *A Critical Analysis on the Impact of Presidential Incumbency on the Political Process and Democratisation in East Africa: A Case of Uganda, Kenya & Rwanda*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Önder, O. (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, Yapısı ve Yargı Yetkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özsezer, S.E. (2018). *Postkolonyal Perspektiften Ruanda'da Etnisite Temelli Ayrım ve Ruanda İç Savaşı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tiltak, M. (2015). *Emotions and Their Manipulation in Ethnic Conflicts: Cases of Rwanda and Bosnia*. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Raporlar

Australian Red Cross. (2007). *Rwanda and the International Criminal Tribunal for Rwanda*. Australian Red Cross.

André, C., & Platteu, J.-P. (1996). *Land Tenure Under Unendurable Stress: Rwanda Caught Malthusian Trap*. Belgique: Cahiers de la Faculté des Sciences Economiques et Sociales de Namur.

Desforges, A. (1999). *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*. Human Rights Watch.

Desmarais, J. (2004). *The Process of Decentralization and Democratization in Rwanda*. Kigali: National Unity and Reconciliation Committee.

Gourevitch, P. (2006). *The Rwandan Genocide: How It Was Prepared*. Human Rights Watch.

Shyaka, A. (2006). *The Rwandan Conflict: Origin, Development, Exit Strategies*. Kigali: National Unity and Reconciliation Commission.

İnternet Kaynakları

Abdelaziz, M. (2019, 18 Eylül). *Portrait of a Genocide*. United Nations: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/portrait-of-a-genocide.shtml> adresinden erişilmiştir.

African Union, *Rwanda: The Preventable Genocide*. (2000, Temmuz). <https://www.refworld.org/docid/4d1da8752.html>. adresinden erişilmiştir.

Jeannerod, B. (2016, 5 Aralık). French Court Confirms Genocide Conviction of Former Rwandan Intelligence Chief. <https://www.hrw.org/news/2016/12/05/french-court-confirms-genocide-conviction-former-rwandan-intelligence-chief> adresinden erişilmiştir.

La Fulgurante Croissance Economique du Rwanda. (2012, Nisan). La Revue Internationale. <https://www.revue-internationale.com/2012/04/la-fulgurante-croissance-economique-du-rwanda/> adresinden erişilmiştir.

Rwanda: Un Nouveau Miracle Africain? (2014, Temmuz). Le Point. https://www.lepoint.fr/economie/rwanda-un-nouveau-miracle-africain-19-08-2014-1857735_28.php# adresinden erişilmiştir.

United Nations. (2019, Ekim 24). *Rwanda: UNAMIR Mandate*. United Nations Peacekeeping: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unamirM.htm> adresinden erişilmiştir.

United Nations. (2019, Ekim 22). *Dallaire Fax*. American Public Radio: http://americanradioworks.publicradio.org/features/rwanda/dallaire_fax.pdf adresinden erişilmiştir.

Filmler

Barker, G. (Yöneten). (2004). *Ghost of Rwanda: Frontline* [Sinema Filmi].

Brown, A. (Yöneten). (2011). *Kinyarwanda* [Sinema Filmi].

Caton-Jones, M. (Yöneten). (2005). *Shooting Dogs* [Sinema Filmi].

Freedman, P. (Yöneten). (2004). *Time Machine: Rwanda - Do Scars Ever Fade* [Sinema Filmi].

George, T. (Yöneten). (2004). *Hotel Rwanda* [Sinema Filmi].

Hinson, L. W. (Yöneten). (2010). *As We Forgive* [Sinema Filmi].

Peck, R. (Yöneten). (2005). *Sometimes in April* [Sinema Filmi].

Raymont, P. (Yöneten). (2004). *Shake Hands with the Devil: The Journey of Roméo Dallaire Documentary* [Sinema Filmi].

Spottiswoode, R. (Yöneten). (2007). *Shake Hands with the Devil* [Sinema Filmi].

EKLER

Ek- 1. Roméo Dallaire'in Birleşmiş Milletlerden Destek Talebi

Ek-1A

126

OUTGOING CODE CABLE

DATE: 11 JANUARY 1994

HIR 67

UNAMIR 11 1994

TO: BARIL/DPRO/UNATIONS NEW YORK	FROM: DALLAIRE/UNAMIR/KIGALI
FAX NO: MOST IMMEDIATE-CODE CABLE-212-963-9852 INMARSAT:	FAX NO: 011-250-84273
SUBJECT: REQUEST FOR PROTECTION FOR INFORMANT	
ATTN: MGEN BARIL	ROOM NO. 2052
TOTAL NUMBER OF TRANSMITTED PAGES INCLUDING THIS ONE: 2	

1. FORCE COMMANDER PUT IN CONTACT WITH INFORMANT BY VERY VERY IMPORTANT GOVERNMENT POLITICIAN. INFORMANT IS A TOP LEVEL TRAINER IN THE CADRE OF INTERHAMWE-ARMED MILITIA OF MRND.
2. HE INFORMED US HE WAS IN CHARGE OF LAST SATURDAY'S DEMONSTRATIONS WHICH AIMS WERE TO TARGET DEPUTIES OF OPPOSITION PARTIES COMING TO CEREMONIES AND BELGIAN SOLDIERS. THEY HOPED TO PROVOKE THE RPF BN TO ENGAGE (BEING FIRED UPON) THE DEMONSTRATORS AND PROVOKE A CIVIL WAR. DEPUTIES WERE TO BE ASSASSINATED UPON ENTRY OR EXIT FROM PARLIAMENT. BELGIAN TROOPS WERE TO BE PROVOKED AND IF BELGIANS SOLDIERS RESORTED TO FORCE A NUMBER OF THEM WERE TO BE KILLED AND THUS GUARANTEE BELGIAN WITHDRAWAL FROM RWANDA.
3. INFORMANT CONFIRMED 48 RGF PARA CDO AND A FEW MEMBERS OF THE GENDARMERIE PARTICIPATED IN DEMONSTRATIONS IN PLAIN CLOTHES. ALSO AT LEAST ONE MINISTER OF THE MRND AND THE SOUS-PREFECT OF KIGALI WERE IN THE DEMONSTRATION. RGF AND INTERHAMWE PROVIDED RADIO COMMUNICATIONS.
4. INFORMANT IS A FORMER SECURITY MEMBER OF THE PRESIDENT. HE ALSO STATED HE IS PAID RF150,000 PER MONTH BY THE MRND PARTY TO TRAIN INTERHAMWE. DIRECT LINK IS TO CHIEF OF STAFF RGF AND PRESIDENT OF THE MRND FOR FINANCIAL AND MATERIAL SUPPORT.
5. INTERHAMWE HAS TRAINED 1700 MEN IN RGF MILITARY CAMPS OUTSIDE THE CAPITAL. THE 1700 ARE SCATTERED IN GROUPS OF 40 THROUGHOUT KIGALI. SINCE UNAMIR DEPLOYED HE HAS TRAINED 300 PERSONNEL IN THREE WEEK TRAINING SESSIONS AT RGF CAMPS. TRAINING

2/2

FOCUS WAS DISCIPLINE, WEAPONS, EXPLOSIVES, CLOSE COMBAT AND TACTICS.

6. PRINCIPAL AIM OF INTERHAMWE IN THE PAST WAS TO PROTECT KIGALI FROM RPF. SINCE UNAMIR MANDATE HE HAS BEEN ORDERED TO REGISTER ALL TUTSI IN KIGALI. HE SUSPECTS IT IS FOR THEIR EXTERMINATION. EXAMPLE HE GAVE WAS THAT IN 20 MINUTES HIS PERSONNEL COULD KILL UP TO 1000 TUTSIS.

7. INFORMANT STATES HE DISAGREES WITH ANTI-TUTSI EXTERMINATION. HE SUPPORTS OPPOSITION TO RPF BUT CANNOT SUPPORT KILLING OF INNOCENT PERSONS. HE ALSO STATED THAT HE BELIEVES THE PRESIDENT DOES NOT HAVE FULL CONTROL OVER ALL ELEMENTS OF HIS OLD PARTY/FACTION.

8. INFORMANT IS PREPARED TO PROVIDE LOCATION OF MAJOR WEAPONS CACHE WITH AT LEAST 125 WEAPONS. HE ALREADY HAS DISTRIBUTED 110 WEAPONS INCLUDING 25 WITH AMMUNITION AND CAN GIVE US DETAILS OF THEIR LOCATION. TYPE OF WEAPONS ARE G3 AND AR17 PROVIDED BY RGF. HE WAS READY TO GO TO THE ARMS CACHE TONIGHT-IF WE GAVE HIM THE FOLLOWING GUARANTEE. HE REQUESTS THAT HE AND HIS FAMILY (HIS WIFE AND FOUR CHILDREN) BE PLACED UNDER OUR PROTECTION.

9. IT IS OUR INTENTION TO TAKE ACTION WITHIN THE NEXT 24 HOURS WITH A POSSIBLE H HR OF WEDNESDAY AT DAWN (LOCAL). INFORMANT STATES THAT HOSTILITIES MAY COMMENCE AGAIN IF POLITICAL DEADLOCK ENDS. VIOLENCE COULD TAKE PLACE DAY OF THE CEREMONIES OR THE DAY AFTER. THEREFORE WEDNESDAY WILL GIVE GREATEST CHANCE OF SUCCESS AND ALSO BE MOST TIMELY TO PROVIDE SIGNIFICANT INPUT TO ON-GOING POLITICAL NEGOTIATIONS.

10. IT IS RECOMMENDED THE INFORMANT BE GRANTED PROTECTION AND EVACUATED OUT OF RWANDA. THIS HQ DOES NOT HAVE PREVIOUS UN EXPERIENCE IN SUCH MATTERS AND URGENTLY REQUESTS GUIDANCE. NO CONTACT HAS AS YET BEEN MADE TO ANY EMBASSY IN ORDER TO INQUIRE IF THEY ARE PREPARED TO PROTECT HIM FOR A PERIOD OF TIME BY GRANTING DIPLOMATIC IMMUNITY IN THEIR EMBASSY IN KIGALI BEFORE MOVING HIM AND HIS FAMILY OUT OF THE COUNTRY.

11. FORCE COMMANDER WILL BE MEETING WITH THE VERY VERY IMPORTANT POLITICAL PERSON TOMORROW MORNING IN ORDER TO ENSURE THAT THIS INDIVIDUAL IS CONSCIOUS OF ALL PARAMETERS OF HIS INVOLVEMENT. FORCE COMMANDER DOES HAVE CERTAIN RESERVATIONS ON THE SUDDENNESS OF THE CHANGE OF HEART OF THE INFORMANT TO COME CLEAR WITH THIS INFORMATION. RECCE OF ARMED CACHE AND DETAILED PLANNING OF RAID TO GO ON LATE TOMORROW. POSSIBILITY OF A TRAP NOT FULLY EXCLUDED, AS THIS MAY BE A SET-UP AGAINST THE VERY VERY IMPORTANT POLITICAL PERSON. FORCE COMMANDER TO INFORM SRSG FIRST THING IN MORNING TO ENSURE HIS SUPPORT.

12. PEUX CE QUE VEUX. ALLONS-Y.

Ek- 2. Soykırımın Portresi: Fotoğraf Sergisi

“Katolik Gitongo kilisesinde, başımı demir çubuklarla parçaladılar ve sonra kafatasımı pala ile ayırmaya çalıştılar.”- Speciose Mukagihini

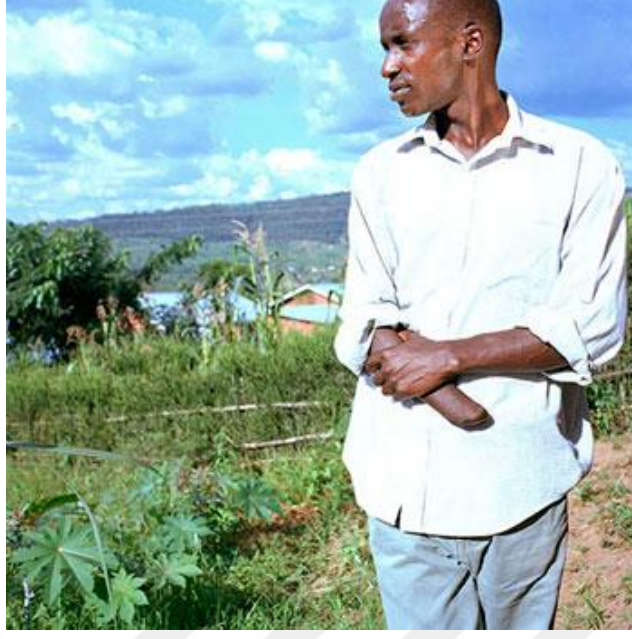
"Hala tehdit mektupları ve ölüm tehditleri alıyorum. Onları gönderenlerin komşularım olduğunu biliyorum." - Samuel Nduwayo

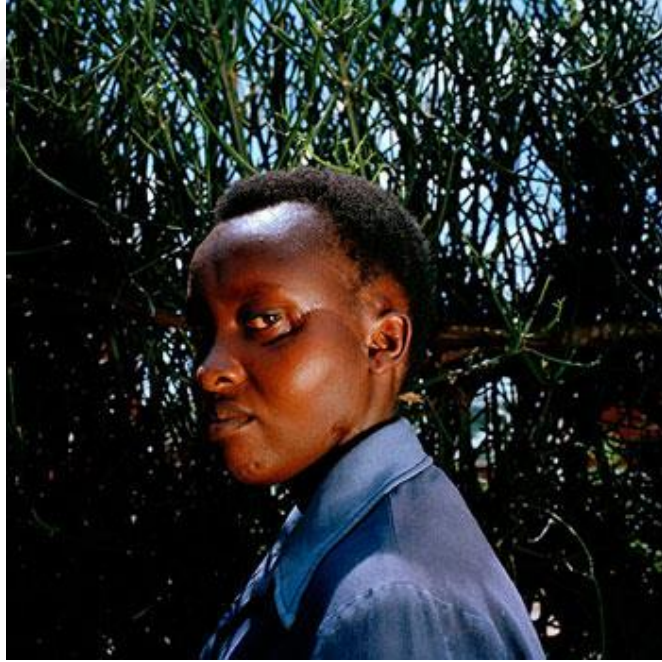
"Yaralı kolumu iki hafta tuttum ve sonra vücudumdan kendiliğinden ayrıldı ve attım. 11 yaşındaydım." - Jeanette Niweyangeneye

"Bacağımy ve tüm ailemy kaybettikten sonra, 4 yıl tek başıma bulduğum terk edilmiş bir evde yaşadım. 13 yaşındaydım." - Jean Pierre Sibomana

"Silahlı adamlar tarafından kuşatıldım. Çok korktuğum için bayıldım. Uyandığımda elim vücudumun yanında duruyordu." - Fred Murisa

"Ruanda'dan kaçtım ve bir kampa sığındığım Kongo'ya yürüdüm. Orada bulunduğum birkaç ay boyunca, yaralarımı her zaman etnik kökenimi ortaya çıkarabilir diye saklamam gerekiyordu. Hutular her yerdedi ve beni her an öldürebilirlerdi." - Ange-Sandrine Mukayitesi

"Soykırım faillerinden biri bana acıdı ve diğerlerini beni canlı bırakmaya ikna edebildi. Bu bir mucizeydi. 8 yaşındaydım." - Godiose Mukakahisa

"Babamı çok özledim. Birbirimizi çok severdik." - Prisca Uwamahoro

"Ondan fazla ameliyat geçirdim ve hala iyileşmedim. Umarım bir gün tedavimi tamamlamayı başarabilirim." - Grace Rutamu

"Artık kollarımı hareket ettiremiyorum. Artık kocam ya da ailem yok. Çocuklarıma nasıl bakmam gerekiyordu?" - Beatrice Bazayirwe

"Ölürken anne babamın görünümünü asla unutamayacağım. 9 yaşındaydım." - Diane Niyongira

Kaynak: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/portrait-of-a-genocide.shtml>
[Erişim 18.09.2019]